

ВЧЕНІ ЄДИНІ
Разом ми сильніші!

Міністерство внутрішніх справ України
Одеський державний університет внутрішніх справ
Донецький державний університет внутрішніх справ
Консультативна місія Європейського Союзу в Україні (EUAM)
Південно-українська колегія медіаторів
Центр українсько-європейського наукового співробітництва

II Міжнародна науково-практична конференція

ПОЛЦЕЙСЬКА МЕДІАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ГРОМАДЯН

16 вересня 2022 року

м. Одеса, Україна

¹²⁵⁶
1996
LIHA-PRES

¹²³³ | Львів – Торунь
Liha-Pres
2022

Організаційний комітет:

Голови організаційного комітету:

Швець Дмитро Володимирович – ректор Одеського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент, заслужений працівник освіти України, полковник поліції; **Вітвіцький Сергій Сергійович** – ректор Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, полковник поліції.

Заступники голови організаційного комітету:

Корнієнко Максим Вікторович – проректор Одеського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, полковник поліції; **Назимко Єгор Сергійович** – перший проректор Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, майор поліції.

Члени організаційного комітету:

Мартінос Толс – радник/тренер з питань належного врядування та управління людськими ресурсами Консультативної місії Європейського Союзу в Україні (EUAM); **Матвєєва Лілія Георгіївна** – керівник центру медіації, завідувач кафедри теорії та філософії права Одеського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, полковник поліції; **Балтаджи Поліна Миколаївна** – професор кафедри державно-правових дисциплін Одеського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент; **Березовенко Любов Сергіївна** – секретар центру медіації, викладач кафедри теорії та філософії права Одеського державного університету внутрішніх справ; **Буга Володимир Васильович** – декан факультету № 4 Донецького державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент; **Буга Ганна Сергіївна** – начальник відділу організації наукової роботи Донецького державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент; **Домброван Наталія Василівна** – начальник відділу організації наукової роботи Одеського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, підполковник поліції; **Тарасенко Лідія Борисівна** – професор кафедри теорії та філософії права Одеського державного університету внутрішніх справ, кандидат історичних наук, доцент; **Шевчук Вікторія Вікторівна** – старший викладач кафедри теорії та філософії права Одеського державного університету внутрішніх справ; **Віхляєв Михайло Юрійович** – директор Центру українсько-європейського наукового співробітництва, доктор юридичних наук, професор.

П50 **Поліцейська медіація як інструмент захисту прав та інтересів громадян** : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, 16 вересня 2022 р., м. Одеса. – Львів – Торунь : Liha-Pres, 2022. – 132 с.
ISBN 978-966-397-257-2

У збірнику представлено матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Поліцейська медіація як інструмент захисту прав та інтересів громадян» (16 вересня 2022 року, м. Одеса).

УДК 343.211.3(063)

ЗМІСТ

ПРИВІТАЛЬНЕ СЛОВО Ящук І. П.	9
ПРИВІТАЛЬНЕ СЛОВО Швець Д. В.	10
ВСТУПНА ПРОМОВА Вітвіцький С. С.	11
 СЕКЦІЯ 1. МЕДІАЦІЯ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНИЙ СПОСІБ ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	
Emotional state of mediation parties: a problematic aspect Bokshorn A. V.	13
Інституту медіації в умовах воєнного стану в Україні Буга Г. С., Буга В. В.	16
Щодо сутності медіації у кримінальному судочинстві Будяченко О. М.	19
Медіація як форма відновного правосуддя Домброван Н. В.	22
Щодо проблеми врегулювання та закріплення вимог до медіатора Дудченко О. Ю.	25
Медіація як один з альтернативних способів позасудового вирішення податкових спорів Дузяк К. В.	27
Медіація в кримінальному процесі України Ковальова О. В.	31
Good Governance/Human Resources Management Martins Tols	34
Медіація як спосіб попередження кримінально протиправної діяльності неповнолітніх в Україні Назимко Є. С., Тіточка Т. І.	44
Медіація як ефективний спосіб врегулювання спорів Нестеренко К. О., Лелеко А. М.	47

Щодо визначення ефективності впровадження медіації для вирішення конфліктів, спорів (адміністративні та кримінальні правопорушення) серед осіб, які не досягли повноліття	
Пекарський С. П., Миронов Ю. О.	50
Щодо можливостей медіації в умовах воєнного стану	
Петренко Н. О.	54
Розвиток інституту медіації у кримінальному процесі в умовах воєнного стану в Україні: порівняльно-правовий аспект	
Піддубний Д. І.	56
Статус медіатора за українським та європейським законодавством	
Хлистік М. А.	60
Медіація як альтернативний (позасудовий) метод вирішення спорів	
Ялі А. Г.	64

СЕКЦІЯ 2. ПРАВОВА КУЛЬТУРА ПОЛІЦЕЙСЬКОГО: ШЛЯХИ ТА ЗАСОБИ ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ

Поліція діалогу: очікування – реальність	
Балтаджи П. М.	67
Моральність як об’єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 303 КК України (сутенерство або втягнення особи у зайняття проституцією)	
Коссе В. В.	70
Застосування медіації в діяльності поліції	
Пишна А. Г.	73
Вплив правової культури на негативні прояви правової свідомості працівників поліції	
Шаповалова І. О.	76
Щодо питань необхідності створення кодексу професійної етики медіатора у поліцейській діяльності	
Шевченко Т. В.	79

СЕКЦІЯ 3. ПОЛІЦЕЙСЬКА МЕДІАЦІЯ У СИСТЕМІ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ГРОМАДЯН

Роль медіації поліції в реалізації заходів політики запобігання корупції	
Булгакова О. В., Полтавець А. А.	84

Медіація у випадках скарг відносно поліцейських: досвід США Ковальова О. В.	87
Правове регулювання протидії насильству стосовно дітей на європейському рівні Корнієнко М. В.	93
Поліцейська медіація в системі заходів протидії домашньому насильству Короєд С. О.	96
Роль поліції у забезпеченні неповнолітнім, які підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення, доступу до медіації Крестовська Н. М.	100
Історичні етапи становлення та розвитку медіації у країнах з різними правовими системами Маковій В. П., Мирза С. С.	105
Розвиток медіації в системі ювенальної юстиції Малінікіова Д. К.	109
Медіація у кримінальних справах щодо неповнолітніх Матвєєва Л. Г.	112
Перспективи впровадження та використання інституту медіації у діяльності Національної поліції Бабанін С. В.	115
Захист прав національних меншин в умовах воєнного стану Кондур В. А.	118
Окремі аспекти підвищення рівня професійної правової культури поліцейських Логвиненко Б. О.	122
Медіація в поліцейській діяльності як дієвий інструмент захисту порушених прав людини Мішкевич Ж. В.	125
Про чергову спробу недобросовісного способу усунення закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання МВС України від підготовки юристів за державним замовленням Шаблістий В. В.	128

Порядок денний
II Міжнародної науково-практичної конференції
«Поліцейська медіація як інструмент
захисту прав та інтересів громадян»

Вітальні слова:

Ящук Інна Петрівна – директор Департаменту освіти, науки та спорту Міністерства внутрішніх справ України, доктор педагогічних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України;

Швец Дмитро Володимирович – ректор Одеського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент, Заслужений працівник освіти України, полковник поліції;

Вітвіцький Сергій Сергійович – ректор Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, полковник поліції.

Пленарне засідання

Толс Мартінс – радник/тренер з питань належного врядування та управління людськими ресурсами Консультативної місії Європейського Союзу в Україні

Ефективне врядування/управління людськими ресурсами

Ван Рукель Леонардус, радник/тренер з питань верховенства права Консультативної місії Європейського Союзу в Україні

Медіація у кримінальних справах в Нідерландах

Матвєєва Лілія Георгіївна, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри теорії та філософії права Одеського державного університету внутрішніх справ, полковник поліції

Поліцейська медіація як напрям підготовки поліцейських в Одеському державному університету внутрішніх справ

Каширін Олексій Андрійович, начальник відділу захисту інтересів дітей та протидії насильству Одеської обласної прокуратури

Реалізація правоохоронними органами програми відновного правосуддя для неповнолітніх: здобутки та висновки

Капуляк Віталій Петрович, начальник управління головної інспекції Головного управління Національної поліції в Одеській області, полковник поліції

Роль ювенальної превенції у врегульованні конфліктів між батьками та дітьми

Коцар Олександр Миколайович, начальник Управління превентивної діяльності Головного управління Національної поліції в Одеській області, полковник поліції

Особливості поліцейської медіації в Одеському регіоні

Петренко Наталія Олегівна, кандидат юридичних наук, адвокат, медіатор, доцент кафедри професійних та спеціальних дисциплін, Херсонського факультету Одеського державного університету внутрішніх справ

Щодо можливостей медіації в умовах воєнного стану

Кондур Володимир Анатолійович, начальник відділу прав національних меншин, корінних народів та релігійних поглядів Департаменту моніторингу додержання рівних прав і свобод, прав національних меншин, політичних та релігійних поглядів Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини

Захист прав національних меншин в умовах воєнного стану

Мажар Крістіна Георгіївна, старший інспектор з особливих доручень відділу превентивної комунікації управління превентивної діяльності Головного управління Національної поліції в Одеській області, капітан поліції

Поліція діалогу як інструмент медіації

Мішкевич Жанна Валеріївна, старший інспектор з особливих доручень відділу уповноважених з контролю за дотриманням прав людини у поліцейській діяльності Управління дотримання прав людини Національної поліції України, підполковник поліції

Медіація в поліцейській діяльності як дієвий інструмент захисту порушених прав людини

Крестовська Наталя Миколаївна, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри морського права Національного університету «Одеська морська академія», медіатор, член правління Української академії медіації

Роль поліції у забезпеченні неповнолітнім, які підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення, доступу до медіації

Кобзар Петро Юрійович, адвокат, медіатор, представник ГО «Всеукраїнське об'єднання адвокатів, які надають безоплатну правову допомогу»

Чи потрібна медіація сучасному поліцейському: погляд практика

Ворона Вікторія Георгіївна, адвокат, голова громадської організації «Чорноморсько-дніпровські ворота»
Досудова медіація: практика та перспективи застосування

Ковальова Ольга Вікторівна, кандидат юридичних наук, завідувач кафедри оперативно-розшукової діяльності та інформаційної безпеки факультету № 3 Донецький державний університет внутрішніх справ
Медіація в кримінальному процесі України

Нестеренко Катерина Олександрівна, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри державно-правових дисциплін факультету № 2 Криворізького навчально-наукового інституту Донецького державного університету внутрішніх справ
Медіація як ефективний спосіб врегулювання спорів

Ковальова Олена Володимирівна, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, професор кафедри адміністративної діяльності поліції Одеського державного університету внутрішніх справ, майор поліції
Медіація у випадках скарг відносно поліцейських: досвід США

Пишна Алла Георгіївна, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри адміністративної діяльності поліції Одеського державного університету внутрішніх справ, підполковник поліції
Застосування медіації в діяльності поліції

Балтаджи Поліна Миколаївна, кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри державно-правових дисциплін Навчально-наукового інституту права та кібербезпеки Одеського державного університету внутрішніх справ
Поліція діалогу: очікування – реальність

Піддубний Дмитро Ігорович, старший викладач кафедри правознавства та фінансів Полтавського інституту економіки і права Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»
Розвиток інституту медіації у кримінальному процесі в умовах воєнного стану в Україні: порівняльно-правовий аспект

ПРИВІТАЛЬНЕ СЛОВО

Ящук Інна Петрівна

*директор Департаменту освіти, науки та спорту
Міністерства внутрішніх справ України, доктор педагогічних наук,
професор, Заслужений діяч науки і техніки України*

**Від імені Департаменту освіти, науки та спорту
Міністерства внутрішніх справ України, маю честь привітати
учасників міжнародної конференції!**

Сьогодні, коли проблеми комунікації та взаємодії набули масштабу соціальної кризи, а тема конфлікту є темою номер один, пошук способів, інструментів та методів урегулювання конфліктів об'єднує політиків, науковців, практичних працівників.

Коли мова йде про способи вирішення конфліктів зазвичай застосовуються такі інструменти як: влада, а отже сила і навіть зброя; закон і право, як інструмент влади, та переговори засновані на інтересах. Вибір інструментів залежить від багатьох об'єктивних та суб'єктивних чинників, від особливостей культури, правових стандартів, рівня ескалації конфлікту. Активний науковий інтерес до медіації останнім часом є цілком закономірним, оскільки саме медіація, як певна система цінностей повинна стати невід'ємним атрибутом громадянського суспільства в Україні, новою парадигмою вирішення конфліктів, заснованою на самовизначенні та активності, незалежності та толерантності, стати ознакою готовності нести відповідальність за свої вчинки та брати відповідальність за прийняті рішення.

Медіацію впевнено можна розглядати як новий напрямок професійного розвитку в Україні, не дивлячись на те, що вона знаходиться у площині перетину галузей та сфер професійної діяльності. Медіація беззаперечно є одним із перспективних для України альтернативних способів вирішення спорів. Вивчення, популяризація, застосування інструментів медіації у професійній діяльності поліцейського дозволять вирішувати проблеми шляхом співпраці та інтеграції, партнерства та довіри. Що є запорукою побудови нового українського суспільства.

Впевнена, що наукові традиції будуть продовжені і знайдуть подальшу практичну підтримку. Запрошую до активної дискусії і бажаю успіхів!

ПРИВІТАЛЬНЕ СЛОВО

Швець Дмитро Володимирович

доктор юридичних наук, доцент,

заслужений працівник освіти України, полковник поліції, ректор

Одеського державного університету внутрішніх справ

Шановні учасники науково-практичного заходу!

Дозвольте від імені Одеського державного університету внутрішніх справ привітати Вас з початком роботи II Міжнародної науково-практичної конференції «Поліцейська медіація як інструмент захисту прав та інтересів громадян».

З прийняттям у кінці 2021 року Закону України «Про медіацію» відкрились нові можливості для ефективного поширення у суспільстві правової культури щодо впровадження та застосування на практиці кращих світових стандартів для мирного врегулювання спорів різного характеру.

Медіація здатна вирішити проблеми, що стоять перед правовою системою України. Зокрема, розвантажити судову систему та покращити стан правового захисту громадян. Застосування медіації сприяє демократизації суспільства та становленню верховенства права.

Стратегія вирішення з застосуванням інструментів та навичок медіації, збільшує професійні ресурси поліцейського. Важливим є розуміння правоохоронцями основних принципів та технік медіації для подальшого використання під час виконання посадових обов'язків.

На сьогоднішній день ті обставини, які склалися в нашій державі, вимагають нового погляду на діяльність правоохоронних органів. Ми дякуємо нашим закордонним партнерам, які підтримують Україну в усіх напрямках – Консультативній місії Європейського Союзу в Україні та Центру українсько-європейського наукового співробітництва за проведення спільного науково-практичного заходу.

Хотів би побажати всім творчої наснаги, сподіваюсь, що ті рекомендації і пропозиції, які будуть сьогодні опрацьовані, будуть корисними для подальшої роботи при реформуванні певних напрямків діяльності Національної поліції України.

Сподіваюсь, що комплексний підхід до розгляду актуальних питань під час конференції дадуть позитивні результати в оптимізації роботи правоохоронних органів та інших суб'єктів, діяльність яких спрямована на захист прав та свобод громадян!

Дякую за участь!

Слава Україні!

ВСТУПНА ПРОМОВА

Вітвіцький Сергій Сергійович

доктор юридичних наук, професор,

полковник поліції, ректор

Донецького державного університету внутрішніх справ

Шановні учасники міжнародної конференції!

Сьогодні основним завданням вчених та практиків є консолідація зусиль, спрямованих на стабілізацію роботи правоохоронних органів, що стане ще одним кроком на шляху до Перемоги України. Ми маємо бути єдиними у своєму прагненні зробити нашу державу ще міцнішою, ще більш розвинутою, не дивлячись на те, у якому куточку України ми знаходимось. Цінним є те, що, не дивлячись на складні та небезпечні умови, обумовлені бойовими діями, наші науковці продовжують із честю та гідністю робити свою справу.

В сучасних реаліях законодавець прагне створити уніфіковану форму захисту суспільних відносин, котрий об'єднав би у собі не тільки дієвість, але і відносну гуманність та економію репресії. У зв'язку із цим, із урахуванням міжнародних рекомендацій та європейського досвіду, в національне законодавство поступово інтегруються сучасні правові інститути, одними із яких є медіація та відновне правосуддя. У свою чергу, поліцейська медіація є одним із провідних в правоохоронній діяльності заходів та засобів захисту прав та інтересів громадян, що набуває ще більшої актуальності в умовах існування держави в особливому правовому режимі, яким є воєнний стан. Саме тому, очевидним є те, що питання, винесені на обговорення на Міжнародній науково-практичній конференції, важливі як для правоохоронної системи, так і для кожного окремого громадянина, який є невід'ємною складовою України.

Тому цей захід є гарною нагодою обмінятися позитивним теоретико-прикладним досвідом, а також ознайомитись із особливостями медіації як альтернативного способу вирішення конфлікту в умовах воєнного стану, із правовою культурою поліцейського, шляхами та засобами його професійного зростання, а також поліцейською медіацією в системі захисту прав і інтересів громадян.

Певнений, що ця Міжнародна науково-практична конференція сприятиме розвитку української науки, а професіоналізм, знання та практичний досвід наших науковців створять усі можливості, необхідні для розвитку, модернізації та європеїзації вітчизняної науки, що зробить вагомий вклад у Перемогу України.

Дякуємо нашим партнерам Одеському державному університету внутрішніх справ, Консультативній місії Європейського Союзу в Україні, Південно-українській колегії медіаторів, Центру українсько-європейського наукового співробітництва за проведення спільного науково-практичного заходу.

Дякую за участь!

Слава Україні!

СЕКЦІЯ 1. МЕДІАЦІЯ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНИЙ СПОСІБ ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-257-2-1>

EMOTIONAL STATE OF MEDIATION PARTIES: A PROBLEMATIC ASPECT

Bokshorn Anastasiia Victorovna

*PhD, Specialist of International Cooperation Department,
Associate Professor of the Department of Administrative Activities
of the Police
Odessa State University of Internal Affairs
Odessa, Ukraine*

In difficult times, each of us feels a whole range of feelings and from time to time we wonder, is this normal? Yes, it is quite normal to feel sometimes conflicting emotions when your country is at war. It can be despondency, despair, panic, denial or, on the contrary, inspiration, etc. However, life goes on and conflict situations may occur that need to be resolved. That is why the mediator should pay special attention to the emotional state of the mediation parties, because it is through them that their interests, needs, and fears are revealed. At the same time, it is important that the mediator does not take over the function of a psychologist, does not «treat» the parties, but works with emotions only to the extent that ensures the achievement of the goal of mediation.

The question of the types and number of emotions that a person can feel and express is still debatable. The American psychologist P. Ekman singles out the following basic emotions: joy (satisfaction), surprise, sadness (sadness), anger (anger), disgust, contempt, fear. All other emotions are derived from the above and represent a combination of basic emotions [1]. However, the list of basic emotions can be defined differently, it can include joy, surprise, sadness, anger, disgust, contempt, grief – suffering, shame, curiosity – excitement, fear, guilt, shyness – confusion. In general, the more scientists delve into the emotional sphere of a person's life, the larger the palette of emotions they study becomes. However, it is worth noting here that a person's expression of emotions indicates his needs – this is exactly what a

mediator who works on identifying the interests and needs of the mediation parties should understand.

In order to perform the tasks assigned to him at a high level, the mediator must possess such skills as working with emotions, such as:

- recognizing one's own emotions. The mediator must be clearly aware of the emotions that this or that situation causes in him (anger, regret, contempt, etc.) and respond to them in a timely manner (transference and countertransference will be discussed later);

- managing one's own emotions. The emotional state of the mediator should «work» in favor of the mediation process, not affect the emotional state of the participants in the process and in no way harm the process. It should be impartial and «equal», in fact, managing emotions consists in the ability to choose the optimal line of behavior for oneself when experiencing an emotion that takes place;

- recognizing the emotions of the mediation parties. The correct definition of the emotions that prevail in this or that person is a prerequisite for working with the interests and needs of a person;

- managing the emotions of another person. This skill of the mediator consists in increasing or decreasing the emotional background of the mediation process, depending on which tasks are the main ones at a certain stage. The correct definition of an emotion allows you to «manage» it. The main thing here is not to go beyond the limits and not to immerse yourself in the process, because impartiality must be observed in any case.

Maintaining a balance between «managing» the emotions of the parties and impartiality of the mediator is a condition for achieving the set goal of the mediation process as a whole. Emotions in mediation must be defined, they must be respected and must be defined as natural and «legitimate» in a certain situation. If a person will feel that his emotions are «not important» to the people participating in the mediation process, then this will cause aggression and provoke isolation and refusal to cooperate and be involved in the process. However, a mediator is not a psychologist who can accurately identify an emotion, especially since there are people who quite skillfully hide their emotional state and keep everything to themselves. In order not to make mistakes, the mediator uses such a tool as naming emotions. This can be expressed by statements like: «This situation must have made you feel confused, scared...», «It sounds as if you were upset, worried...» etc. This method, firstly, allows you to clearly define a person's needs, and secondly, it contributes to the level of trust in the mediator, because nothing helps you as much as openness and identification of a person's emotions and respect for them.

It should be noted that, in addition to increasing the level of trust in the person who identifies the emotion and expresses respect for it, this technique helps the mediation parties to free themselves from emotional barriers that

hinder the success of the mediation and provides an opportunity to «humanize» the emotions of the other party.

At the same time, the risk that the balance will be disturbed and the mediator's impartiality will be shaken is quite large. One of the fundamental achievements of psychoanalysis is the discovery of the concept of «transfer», made by Z. Freud, capable of revealing a number of psychological problems of mediational procedures. The concept of «transference», according to psychoanalysis, is a psychological phenomenon, which consists in the transfer of previously experienced feelings, relationships that were manifested towards significant people (since childhood) onto a completely different person. If in the process of psychoanalysis, «transference» is important for understanding the patient and for his further treatment, then in the case of the mediation procedure, this phenomenon will be an obstacle on the way to resolving the conflict. The process of dividing the received information into emotions, facts, and interpretations is necessary for successful conflict resolution. In this case, the mediator faces a difficult (problem) client. «Transfer» occurs, in particular, due to the lack of information about the psychoanalyst (which is important for the psychoanalytic procedure), about his qualities, personal life, etc. The phenomenon of «transfer» manifests itself unconsciously. The figures of transfer are most often parents, less often – brothers, sisters, grandparents. «Countertransference» is a phenomenon similar to «transference» that occurs in the psychotherapist as a reaction to the patient. Reactions in response can be both unconscious and conscious. The phenomenon of countertransference distracts from reality and contributes to the emergence of conflict. The mediator, as a maximally neutral person, is also not represented in the process of interacting with the client personally. Therefore, there are prerequisites for the formation of transference and countertransference. If the mediator develops a countertransference towards one of the parties to the conflict, that is, there is a danger at an unconscious level of him violating the principle of neutrality and impartiality during mediation. In this case, it can be recommended to monitor the occurrence of transference and countertransference.

Also, a mediator should be careful with a client who demonstrates a certain lifestyle, protective psychological mechanisms, and wears a social mask. A social mask should be understood as situations when a person pretends to be someone else and behaves as society expects of him. The social role enables the individual to make an impression on people and to hide his individuality, his true self. For example, a man fulfills a family-domestic role – a caring man, and his true self can hide a «tyrant» in himself, as a result of which a family conflict arises. At the mediation, first of all, the qualities corresponding to the archetype of the person will be demonstrated. K. Horney, during the development of women's psychology, considers the gender aspects of the

conflict, the basis of which is the contradictory perception of relations between the sexes and social roles. «Women often feel inferior to men because their lives are based on economic, political and psychosocial dependence on men.» Opposing perception leads to a clash of interests and goals of the two sexes (family conflicts). The reason for conflicts between men and women can be contradictions between the ideas of both sexes about the personality and characteristics of behavior and the impossibility of meeting these ideas. It is important to consider the gender aspects of the actual conflict during mediation [2].

The outcome of mediation and finding a mutually beneficial solution for the conflicting parties depends on both the participants in the conflict and the mediator, and knowledge of the psychological aspects of mediation allows you to avoid problems in conducting the mediation procedure and working with clients.

References:

1. Ekman, P. (1994). All Emotions Are Basic. In Ekman, P. & Davidson, R. (Eds.), *The Nature of Emotion: Fundamental Questions* (pp. 15-19). New York: Oxford University Press.
2. Karen Horney. Psychology of a woman. URL: http://loveread.ec/view_global.php?id=86791

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-257-2-2>

ІНСТИТУТУ МЕДІАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Буга Ганна Сергіївна

*кандидат юридичних наук, доцент,
начальник відділу організації наукової роботи
Донецький державний університет внутрішніх справ*

Буга Володимир Васильович

*кандидат юридичних наук, доцент, декан факультету № 4
Донецький державний університет внутрішніх справ
м. Кропивницький, Україна*

Сучасний стан українського суспільства та зростання кількості різноманітних по своїй природі конфліктних ситуацій, що неминуче виникають між учасниками приватноправових відносин на підставі

суперечності їх особистих інтересів, потребують створення чіткого механізму врегулювання даних протиріч для запобігання їх подальшого розвитку [1, с. 251].

Починаючи з 2014 року Україна здійснює заходи, щодо децентралізації влади, що є сучасною формою розвитку демократії у світі. Запровадження в Україні інституту медіації є одним із заходів децентралізації державної влади, який надає громадянам реальну можливість обирати інші не судові засоби для вирішення їх спорів при збереженні судової системи як основного механізму вирішення спорів в суспільстві, активізувати громадян України на задоволення потреб та інтересів, звужити сферу впливу держави на суспільство, замінити цей вплив механізмами саморегуляції, виробленими самим суспільством, та суттєво знизити рівень бюджетного споживання судової системи через зменшення навантаження на суди в цілому [2].

У зв'язку з широкомасштабним вторгненням росії на територію України різко змінили сприйняття українського суспільства до усіх сфер цивільного життя, в тому числі й до вирішення конфліктів. Основним органом в Україні, який вирішує спори, є суд. Однак з моменту запровадження воєнного стану, судові органи розпочали працювати із певними особливостями, деякі з них припинили свою роботу або змінили місцезнаходження, змінилась й територіальна підсудність справ. З огляду на ситуацію та емоційну складову прийняття рішення щодо врегулювання спору наразі суттєво ускладнюється. Незважаючи на це, конфлікти існують і їх необхідно вирішувати, тому сьогодні, як ніколи актуальним постає питання вирішення спорів в позасудовому порядку [3].

Необхідно відмітити, що застосування альтернативних способів вирішення спорів дозволяє кожній особі, яка вважає, що її права будь-яким чином порушені, невизнані або оспорювані скористатись додатковими, більш гнучкими та менш формалізованими способами вирішення існуючих правових конфліктів. Даний підхід є своєрідною гарантією реалізації конституційного права людини та громадянина на вільний вибір найефективнішого на її думку законного методу вирішення спору з метою захисту прав, свобод та законних інтересів [1, с. 251].

Як зазначається п.4 ч.1 ст.1 Закону України «Про медіацію» від 16 листопада 2021 року № 1875-IX, медіація – це позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів, а медіатор – спеціально підготовлена нейтральна, незалежна, неупереджена фізична особа, яка проводить медіацію [4].

Отже, медіація за своєю суттю є неформальною, добровільною процедурою, проте вона показує чудові результати у розв'язанні конфліктів [5].

Необхідно зазначити, що питання застосування альтернативних засобів вирішення цивільно-правових спорів стає сьогодні вже більш актуальним. Досвід багатьох країн світу підтверджує дієвість та перспективність застосування альтернативних засобів вирішення цивільно-правових спорів, провідне місце серед яких займає медіація, яка використовується для вирішення широкого спектра спорів [6, с. 96].

Інститут медіації, який останнім часом в західних країнах заробив солідну репутацію, викликає все більшу зацікавленість в Україні [7].

Як вже зазначалося, медіація є альтернативною формою вирішення спорів, тобто альтернативою судовому розгляду. Відповідно до ст. 4 Закону України «Про медіацію» медіація проводиться за взаємною згодою сторін медіації з урахуванням принципів добровільності, конфіденційності, нейтральності, незалежності та неупередженості медіатора, самовизначення та рівності прав сторін медіації. Принципи медіації поширюються на стадію підготовки до медіації [3].

Медіаційна процедура має такі основні переваги:

- економія часу та фінансових витрат;
- добровільність;
- конфіденційність;
- можливість зберегти ділові стосунки з іншою стороною конфлікту;
- відсутність формалізованого процесу;
- відсутність репресивного впливу або будь-якого іншого втручання державних органів у процес медіації [8].

Тож під час дії воєнного стану медіації, як сучасний спосіб вирішення конфліктів та спорів, має наступні переваги:

1. економить час та нерви;
2. має нижчу вартість процесу вирішення спору, ніж судовий;
3. дає можливість впливати на результат;
4. забезпечує конфіденційність процедури;
5. дає можливість збереження або відновлення ділових взаємин з партнерами;
6. дає можливість запобігти виникненню подібних конфліктів у майбутньому;
7. дає гарантію виконання рішення (у випадку успішної медіації). Але найголовніше: медіація дає можливість зберегти не тільки ділові, а й людські стосунки. Що нині є дуже важливим [9].

Отже, слід зробити висновок, що в даний час – найціннішим у медіації є те, що сторони мають можливість не лише вирішити свій спір, але й зберегти та зміцнити свої стосунки.

Література:

1. Розман Ю.В. Особливості правового регулювання медіації за законодавством зарубіжних країн. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2013. Серія ПРАВО. Випуск 21. Частина II. Том 1. С. 251–255.
2. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про медіацію» від 27 берез. 2015 року № 2480 URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54558.
3. *Йосипенко С.* Врегулювання спорів у воєнний час: медіація як ефективний спосіб. URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/843899.html>.
4. Про медіацію: Закону України від 16 листопада 2021 року № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>
5. Кільдюшкіна О.О. Медіація як засіб захисту цивільних прав: сутність та переваги URL: <http://www.realllook.com.ua/4831/mediaciya-yak-zasib-zaxistu-civilnix-prav-sutnist-ta-perevagi>.
6. Огренчук О.В. Визначення медіації в правовій доктрині та законодавстві. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. №6. С. 96–99.
7. Мішина Ж.В. Медіація як альтернативна форма вирішення спорів URL: www.dspace.nbuv.gov.ua.
8. Яковець І. Перспективи впровадження інституту медіації в Україні URL:<http://legalweekly.com.ua/index.php?id=16061&show=news&&newsid=122935>.
9. Камінська М. Поза судом: як знайти порозуміння під час війни. URL: <https://mind.ua/openmind/20242876-poza-sudom-yak-znajti-porozuminnya-pid-chas-vijni>.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-257-2-3>

ЩОДО СУТНОСТІ МЕДІАЦІЇ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Будяченко Ольга Миколаївна

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права та кримінології
Одеський державний університет внутрішніх справ
м. Одеса, Україна*

Одним із пріоритетних завдань держави має бути забезпечення розвитку альтернативних способів вирішення конфліктних ситуацій, серед яких медіація займає чільне місце. Не зважаючи на популярність

цієї процедури у багатьох країнах серед науковців, медіаторів та інших дослідників досі ведеться дискусія щодо тлумачення поняття медіації. Втім, доводиться констатувати про важливість з'ясування цього питання, адже від чіткості визначення сутності такої процедури залежить досконалість правового забезпечення її процедурних питань.

У статті 1 Закону України «Про медіацію» від 16.11.2021 р. № 1875-IX (далі – Закон про медіацію), медіація визначена позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються **запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів** [1]. При цьому, у статті 3 Закону про медіацію уточнено про те, що дія цього Закону поширюється на суспільні відносини, пов'язані з проведенням медіації з метою запобігання виникненню конфліктів (спорів) у майбутньому або врегулювання будь-яких конфліктів (спорів), у тому числі у кримінальних провадженнях з метою примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим).

Отже, метою застосування медіації у кримінальних провадженнях законодавець визначає примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим), водночас у дефініції терміна «медіація» йдеться виключно про таку мету, як врегулювання конфлікту (спору). Спор же за своєю суттю являє суперечність думок між двома або більше особами щодо певної ситуації та процес обстоювання кожним своєї думки або правоти.

У світлі наведеного виникає питання про те, який саме спір підлягає врегулюванню у кримінальних справах? Першою виникає думка про врегулювання майнового спору, у випадку пред'явлення цивільного позову в рамках кримінальної справи. Втім, зміст статті 46 Кримінального кодексу України та статтях 468-469 Кримінального процесуального кодексу України йдеться про можливість звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з укладенням потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим угоди про примирення [2, 3].

Отже, медіація у кримінальній справі не обмежується реалізацією тільки цивільного позову по кримінальній справі і питання про мету застосування медіації по кримінальній справі не втрачає своєї актуальності. Можна вважати загальновідомим те, що метою кримінального провадження та кримінального судочинства є захист особи та суспільства в цілому від кримінальних порушень та притягнення винного до відповідальності. При цьому, притягнення винного до відповідальності забезпечується ні шляхом переговорів, а шляхом застосування до нього покарання, яке передбачено санкцією відповідної статті. Наведена мета цілком узгоджується із завданнями кримінального провадження, яке визначено у ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України [3].

Про реалізацію наведеної мети на практиці свідчить і судова практика. Наприклад, при вирішенні питання про затвердження угоди про примирення між потерпілою та підозрюваним суд встановлював відповідність покарання, про застосування якого вказано в угоді санкції статті по якій пред'явлено обвинувачення [4].

У подібний спосіб мета застосування медіації у кримінальному провадженні визначається і у науковій площині. Так, З.Д. Смітєнко та О.В. Курко слушно стверджують, що «медіація має на меті досягнення примирення між потерпілим і правопорушником, усвідомлення правопорушником наслідків своєї протиправної поведінки та відшкодування заподіяної шкоди» [5, с. 134].

На переконання А.А. Дмитренко та М.Р. Мазур, медіація у кримінальному провадженні є структурованим процесом в межах якого посередник (медіатор), об'єднуючи сторони конфлікту та полегшуючи комунікацію між ними, допомагає сторонам дійти згоди, яка задовольнить їх інтерес [6, с. 276].

Про відсутність у процесі медіації такої мети як врегулювання спору свідчить і позиція Європейського Союзу. Так, Рамкове рішення Європейського Союзу «Статус потерпілого у кримінальному судочинстві» від 15 березня 2001 р. містить таке визначення: «медіація у кримінальних справах – це процес пошуку до або під час кримінального процесу взаємоприйнятної рішення між потерпілим та правопорушником за посередництвом компетентної особи – медіатора» [7].

Отже, медіація у кримінальному провадженні не може мати на меті виключно вирішення спору. Вищевикладене дозволяє дійти висновку про необхідність уточнення легального поняття «медіація» шляхом визначення метою застосування медіації у кримінальному провадженні досягнення домовленості між потерпілим(и) та обвинуваченим, в результаті якої забезпечується захист прав та інтересів потерпілого та реалізується кримінально-правова відповідальність.

Література:

1. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 р. № 1875-IX. *Відомості Верховної Ради*. 2022. № 7. Ст. 51.

2. Кримінальний кодекс України. Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст.131.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13, Ст. 88.

4. Ухвала Овідіопольського районного суду Одеської області від 13 січня 2014 року у справі № 509/5691/13-к. *Єдиний державний реєстр*

судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/37063149> (дата звернення: 17.08.2022).

5. Смітєнко З.Д., Курко О.В. Медіація як кримінально-процесуальна категорія та її застосування в кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2015/2. № 4. С. 130-138.

6. Дмитриєнко А.А., Мазур М.Р. Особливості медіації у кримінальному провадженні України. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2021. № 67. С. 273-277.

7. Framework Decision 2001/220/JHA – Standing of victims in criminal proceedings. *Official Journal of the European Communities* 22.3.2001 L 82/1.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-257-2-4>

МЕДІАЦІЯ ЯК ФОРМА ВІДНОВНОГО ПРАВОСУДДЯ

Домброван Наталія Василівна

кандидат юридичних наук,

начальник відділу організації наукової роботи

Одеський державний університет внутрішніх справ

м. Одеса, Україна

Сучасний стан здійснення правосуддя в Україні свідчить про необхідність пошуку, розробки та запровадження нових альтернативних форм вирішення конфліктів.

Збільшення кількості випадків звернення громадян до суду для вирішення питань, що регулюються правом, свідчить про зростання загального рівня правової культури населення нашої держави та забезпечення доступу до правосуддя. Разом з тим, значне навантаження на суддів ускладнює ефективність їх роботи. Необґрунтована тривалість судового провадження порушує вимоги розумності строків і досить часто судові рішення, що формально прийняті згідно з законом, не задовольняють жодну зі сторін. Це зумовлює оскарження рішень до вищих судових станцій, а іноді – й до міжнародних судових установ. Як наслідок – ефективність функціонування судової системи загалом викликає нарікання з боку суспільства.

Для поліпшення цієї ситуації необхідно застосовувати комплекс заходів, спрямованих на вдосконалення законодавства, підвищення авторитету суду, належне матеріально-технічне забезпечення судів тощо. Окрім того, суттєву роль у вирішенні суспільних проблем має

відігравати альтернативне вирішення спорів. У кримінальному провадженні відновне правосуддя, що набуло поширення в багатьох державах, спрямоване не на полегшення поточного робочого навантаження судової системи, а може мати також профілактичну дію щодо майбутніх злочинів (п. 145) [1].

Концепція відновного правосуддя передбачає вирішення суспільних конфліктів за безпосередньої активної участі сторін (правопорушника та потерпілого) із застосуванням способів, спрямованих на розв'язання спричинених кримінальними правопорушеннями проблем.

Однією з форм відновного правосуддя є медіація. Медіація – це альтернативна судочинству форма вирішення конфліктів між особами за участю посередника-медіатора.

Основною метою медіації є примирення сторін конфлікту та узгодження реально можливого способу відшкодування шкоди.

Для досягнення зазначеної мети важливу роль відіграє належний рівень підготовки медіаторів і додержання стандартів їх професійної діяльності.

Консультативна рада європейських суддів підкреслює необхідність того, щоб схеми альтернативного вирішення спорів були тісно пов'язані з судовою системою, оскільки посередники (медіатори) повинні мати відповідні професійні навички й кваліфікацію, а також обов'язкову безсторонність і незалежність для такої публічної служби (п. 158) [1].

При розробці законодавчих положень, які б регламентували здійснення медіації й статус медіаторів в Україні, слід звернути увагу на рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи з цих питань.

Оскільки медіація потребує спеціальної кваліфікації й вимагає фахової підготовки та акредитованої освіти, повинні розроблятися як норми етики та компетенції, так і процедури відбору, навчання та оцінки медіаторів (п. 20). Медіатори мають пройти початкове навчання, перш ніж почати виконувати свої функції на роботі. Їх навчання має на меті отримати більш ґрунтовні знання в певній сфері: вміти вирішувати конфлікти, працювати належним чином з жертвою та злочинцем, розуміти склад системи кримінальної юстиції (п. 24) [2].

Окрім того, медіатори повинні також володіти певними рисами: проявляти навички міжособистісного спілкування та вміти оцінювати ситуацію (п. 23), розуміти вразливість сторін (п. 27) [2].

Для забезпечення належного рівня кваліфікації медіаторів Європейська комісія з ефективності правосуддя рекомендує державам, які організують медіацію, запровадити адекватні програми навчання для медіаторів і розробити спільні стандарти щодо навчання.

Рекомендовані програми підготовки медіаторів передбачають як загальні питання (принципи та цілі медіації, ставлення медіатора до роботи і його професійна етика, етапи процесу медіації, випадки доцільності медіації, структура процесу медіації та її хід, правова основа

медіації, навички й методи медіації, рольові ігри та практичні вправи в достатній кількості, оцінка знань і компетентності особи, яка проходить навчання), так і особливості здійснення медіації в кримінальному провадженні (основні засади системи кримінальної юстиції, взаємовідносини між кримінальним правосуддям і медіацією, навички і методи спілкування й роботи з жертвами правопорушень, правопорушниками та іншими особами, які беруть участь у процесі медіації, особливі медіаційні навички у випадках серйозних злочинів чи злочинів проти неповнолітніх, різні засоби реституційного правосуддя), а також сімейних і цивільних справах (традиційні методи розв'язання спору і його вирішення шляхом медіації, навички і методи спілкування і проведення переговорів, особливості медіації в сімейних справах з огляду на інтереси дитини, та в різних видах цивільних спорів) [3, 4].

За таким навчанням медіаторів має слідувати нагляд, наставництво й постійне підвищення кваліфікації [3, 4].

Отже, при прийнятті вітчизняного законодавства щодо медіації слід урахувати європейські стандарти підготовки медіаторів за уніфікованими програмами, які передбачають як загальні питання, так і особливості здійснення медіації в різних категоріях проваджень, а також запровадити навчання з підвищення кваліфікації практикуючих медіаторів.

Література:

1. Висновок № 6 (2004) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо справедливого суду в розумний строк та ролі судді в судових процесах з урахуванням альтернативних засобів вирішення спорів, Страсбург, 22-24 листопада 2004 р. // Міжнародні стандарти у сфері судочинства. – К.: Істина, 2010. – 488 с.

2. Рекомендація № R (99) 19 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам Ради, які зацікавлені в організації медіації в кримінальних справах: Прийнято Комітетом міністрів на 679-й зустрічі представників Комітету від 15 вересня 1999 року. – [Електронний ресурс]: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_828.

3. Керівні принципи № 13 для кращого виконання наявної Рекомендації щодо медіації в кримінальних справах. Ухвалено Європейською комісією з ефективності правосуддя 7 грудня 2007 р. // Міжнародні стандарти у сфері судочинства. К.: Істина, 2010. 488 с.

4. Керівні принципи № 14 для кращого виконання наявних Рекомендацій щодо медіації в сімейних справах і щодо медіації в цивільних справах. Ухвалено Європейською комісією з ефективності правосуддя 7 грудня 2007 р. // Міжнародні стандарти у сфері судочинства. К.: Істина, 2010. 488 с.

ЩОДО ПРОБЛЕМИ ВРЕГУЛЮВАННЯ ТА ЗАКРІПЛЕННЯ ВИМОГ ДО МЕДІАТОРА

Дудченко Олександр Юрійович

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу*

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна*

Україна перебуває в стані глибокої конфліктної ситуації, зумовленої насамперед військовою агресією Російської Федерації проти України та введенням в Україні воєнного стану, але в той же час, це не виключає існування в нашій країні внутрішньо-суспільних суперечностей, що виникають між членами нашого суспільства, між бізнесом, або навіть в родинних колах. Конфліктна ситуація в Україні ускладнюється соціально-економічною кризою, необхідністю термінового реформування багатьох сфер економічного та соціального життя. Серед сфер, що потребує якнайшвидшого реформування та вдосконалення необхідно виокремити систему судоустрою, яка на сьогодні перебуває в стані, що не може задовольнити сучасні виклики суспільства, як через кадрові проблеми, такі через ускладненість розгляду справ.

В зв'язку з цим у суспільстві все більшої актуальності набуває пошук альтернативних шляхів мирного вирішення конфлікту. Це призводить до збільшення ситуації, коли люди все частіше обирають шлях самостійного вирішення спорів, без залучення державного апарату. Вони сідають за стіл перемовин, щоб досягти якнайкращого та, що не менш важливо, якнайшвидшого результату. І найкраща платформа для проведення таких перемовин є медіація.

Війна в Україні надає процесу позасудового вирішення спорів «друге дихання», оскільки суспільство розуміє, що на сьогодні головніше є результат, а не довгострокові (хоч і процесуально врегульовані) зволікання в межах судового процесу. Так само актуальною стає особа медіатора – спеціально підготовлена нейтральна, незалежна, неупереджена фізична особа, яка проводить медіацію [1]. Головною ознакою якого є незалежність, що виражається не в абстрагуванні від ситуації, а в бажанні однаково підтримувати обидві сторони та метою якого є не формальне закриття справи, а пошук взаємоприйняттого рішення.

Завдання, що ставляться перед медіатором зумовлюють і процес його підготовки та допуску до практичної діяльності, а також запровадження обов'язкового підвищення кваліфікації діючих медіаторів.

Законодавець не встановлює жорстких вимог для особи, що виявила бажання стати медіатором, зазначаючи лише, що медіатором може бути фізична особа, яка пройшла базову підготовку медіатора в Україні або за кордоном, а також не може бути особа, яка має судимість, особа, цивільна дієздатність якої обмежена, або недієздатна особа. Віддаючи таким чином прерогативу щодо встановлення додаткових вимог безпосередньо сторонам медіації, органам державної влади та органам місцевого самоврядування, підприємствам, установам, організаціям та об'єднанням медіаторів. Однак суспільна свідомість у своїй природі постійно вимагає встановлення певних обмеж та регулюючих норм, тому в Україні громадськими організаціями (асоціаціями) медіаторів були затверджені кодекси етики медіаторів, наприклад Кодекс етики медіатора Українського центру медіації [2] та Кодекс етики медіатора Національної асоціації медіаторів України [3], основою яких став Європейський кодекс етики медіаторів, розроблений при підтримці Європейської Комісії і затверджений на конференції у 02 червня 2004 року Брюсселі [4].

Основними етичними стандартами медіатора у кодексах визначені такі: (а) компетентність; (б) незалежність; (в) безсторонність; (г) конфіденційність.

Компетентність. Медіатор повинен бути компетентним і добре розбиратися в процедурі медіації, що забезпечується навчанням, безперервним оновленням знань і практики медіації з урахуванням відповідних стандартів і правил акредитації. Окремі кодекси зазначають про необхідність постійного психологічного розвантаження медіатора, з метою недопущення професійного вигорання та деформації.

Незалежність. До початку медіації медіатор зобов'язаний повідомити сторони про будь-які обставини, які можуть вплинути або можуть розглядатися як такі, що можуть вплинути, на його незалежність, або викликати конфлікт інтересів. Якщо медіацію розпочато, медіатор повинен призупинити медіацію при виявленні вищевказаних обставин.

Безсторонність. Медіатор завжди повинен діяти неупереджено і докладати зусиль, щоб він був сприйнятий як неупереджений, а також в однаковій мірі і з ретельністю працювати з усіма сторонами під час медіації.

Конфіденційність. Медіатор зобов'язаний дотримуватися конфіденційності щодо всієї інформації, отриманої в процесі медіації або в зв'язку з нею, включаючи і сам факт того, що медіація мала місце або буде відбуватися, крім випадків, коли розкриття такої інформації вимагається законодавством або на підставі публічного порядку [5, с. 86-87].

Ці вимоги стосуються особистості медіатора та його роботи, і хоча вони мають закріплення у відповідних актах, однак їх особливістю є

неможливість їх чіткого визначення, тобто встановлення конкретних, вимірювальних значень, що в свою чергу призводить до їх різного трактування. Не можна сказати, що це є певним недоліком, оскільки сама природа позасудового врегулювання спору передбачає відмову від встановлених державою чітко врегульованих та регламентованих процедур, в такому разі дійсно на перший план виходять особистісні навички медіатора, його якості та вміння, а не застарілі вимоги щодо віку, трудового стажу та конкретної спеціальності.

Література:

1. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>.
2. Кодекс етики медіатора / Український центр медіації. URL: <https://ukrmediation.com.ua/ua/pro-tsentr/kodeks-etyku-mediatora>
3. Кодекс етики медіатора / Національної асоціації медіаторів України URL: <http://namu.com.ua/ua/info/mediators/nseyenf-yekhyun-pyeeakhsua/>
4. Європейський кодекс етики медіаторів. URL: https://decisionlab.com.ua/DLfiles/European_Code_of_Conduct_for_Mediators_UA.pdf
5. Шеремет А. М. Етичні та кваліфікаційні вимоги до медіатора. *Право і суспільство*. 2020. № 6-2. С. 82-89.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-257-2-6>

МЕДІАЦІЯ ЯК ОДИН З АЛЬТЕРНАТИВНИХ СПОСОБІВ ПОЗАСУДОВОГО ВИРІШЕННЯ ПОДАТКОВИХ СПОРІВ

Дузяк Катерина Василівна

*здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
студентка III курсу*

Науковий керівник: Чайка Вікторія Вікторівна

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри публічного права
Державний податковий університет
м. Ірпінь, Київська область, Україна*

Сьогодні Україна знаходиться в умовах воєнного стану. Стан нашої держави описується термінами «воєнна агресія», «анексія частини території», «воєнні дії», «окупація частини території країни».

Незважаючи на це, все ще залишається актуальною тема медіації як альтернативного способу вирішення конфліктів не лише в Україні, а й в усьому цивілізованому світі. Вказаній проблематиці приділяється увага на досить високих рівнях, а саме: Організації Об'єднаних Націй, Європейського Союзу, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Міжнародної торгової палати. Перехід нашої держави до ринкових економічних відносин, регулювання яких здійснюється на базі якісно нового законодавства більшою мірою дають можливості для використання позасудових форм вирішення конфліктів, що істотно розвантажує державну судову систему. Такі способи розглядаються як альтернатива державному правосуддю. Їх також називають несудовими, досудовими формами (способами, методами, процедурами) вирішення правових спорів і конфліктів.

Особливістю податкових правовідносин, в яких стикаються публічний і приватний інтереси, є досить високий рівень виникнення спорів і конфліктних ситуацій, що потребують вирішення. Податковий спір – це конфліктна ситуація, що виникає з податкових правовідносин між платниками податків і уповноваженими органами щодо стягнення з платника податків і зборів [1, с. 103].

Існує безліч альтернативних алгоритмів вирішення податкового конфлікту, але одним з найбільш дієвих способів, при якому сторони доходять домовленості та згоди з предмету спору та задовольняють свої інтереси з мінімізацією негативних наслідків або взагалі без них – є податкова медіація. Практикою доведено, що, як правило, сторони (учасники) податкового конфлікту (спору) готові йти на поступки задля досягнення компромісу, що буде вигідним як для держави, так і для платників податків. Через це альтернативні механізми вирішення спорів як інструмент досягнення компромісу, на нашу думку, повинні максимально використовуватися з метою гармонізації податкових правовідносин і поліпшення економічного становища України в цілому.

На думку О. Кронди, «відмінною рисою процедури медіації як процедури вирішення спорів є її мета, яка полягає у досягненні добровільного та узгодженого результату, а також відсутність повноважень у того, хто проводить процедуру медіації, на нав'язування будь-якого обов'язкового до виконання рішення спору сторонам» [2, с. 30]. В ідеалі процедура медіації є творчим і гнучким процесом, що передбачає конфіденційність, пряму участь сторін конфлікту в його вирішенні, а також контроль з їх боку, що підвищує рівень самостійності сторін.

15 грудня 2021 року набув чинності Закон України «Про медіацію», в якому законодавець визначає, що медіацією є позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за

допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [3].

Наразі медіація в Україні культура позитивної ефективної правової комунікації як профілактики неконфліктних способів спілкування успішно розвивається. Чинний Закон України вирішив питання створення правової бази у сфері медіації [3].

Альтернативні механізми врегулювання будь-яких публічно-правових спорів визначають майбутнє кожної держави. Вміння знаходити точки дотику та забезпечення дотримання балансу публічного і приватного інтересу – це головне завдання, яке вирішує механізм альтернативного вирішення спорів

Широкомасштабне вторгнення росії на територію України різко змінили сприйняття українського суспільства до усіх сфер цивільного життя, включаючи й вирішення конфліктів. Головним органом в Україні, який вирішує спори, залишається суд. Проте з моменту запровадження воєнного стану, майже всі судові органи почали працювати з певними особливостями. Деякі припинили свою роботу чи змінили місцезнаходження, змінилась також і територіальна підсудність справ. Зважаючи на ситуацію та емоційну складову ухвалення рішення щодо врегулювання спору суттєво ускладнилось. Водночас очевидно, що конфлікти залишаються і їх необхідно вирішувати, через це сьогодні, як ніколи актуальним є питання вирішення спорів у позасудовому порядку.

У сучасних умовах медіація є саме тим ефективним інструментом пошуку взаєморозуміння між конфліктуючими сторонами, насамперед, завдяки своїй гнучкості. Це дійсно так, оскільки порядок, місце (можливість проведення бесід в режимі онлайн), тривалість і кількість зустрічей залежить від сторін.

Конфліктні ситуації змушують сторони, які в них беруть участь, переживати майже завжди сильні емоції, які керують людськими рішеннями, а коли в цей час у країні йде загарбницька війна, ці емоції, зокрема гнів, страх, біль, почуття несправедливості особливо загострюються. За таких обставин, застосування медіації є оптимальним варіантом вирішення спору. Ще одним досить суттєвим плюсом звернення до медіатора є значно нижча вартість процедури щодо інших способів врегулювання спору.

При застосуванні підходу, який передбачає сприяння вирішенню конфлікту, медіатор допомагає сторонам визначити їх конкретні потреби, визначити і позначити сфери, в яких сторони сходяться в думках, якщо навіть не сфери, в яких можливо досягти угоди між сторонами. Медіатор не ставить під сумнів, не оцінює і не перевіряє їх позиції або слабкі і сильні сторони, в даній моделі проведення процедури медіації медіатор дійсно діє виключно в якості посередника [4, с. 86].

Проте, слід наголосити, що у результаті особи, які вдаються до медіації, не можуть знати те, як вона повинна проводитися найбільш ефективно, та буквально змушують сторони конфлікту приймати й покладатися на встановлювані ними правила; ще однією проблемою є відсутність державного контролю щодо здійснення процедури медіації, внаслідок чого в Україні є досить низький рівень довіри конфліктуючих сторін до діяльності медіативних організацій.

Підсумовуючи викладене вище, слід зазначити, що процеси в зміні процедури вирішення спорів між сторонами значно знизять навантаження на судову систему як у звичайному житті, так і в умовах воєнного стану, що є досить важливим для держави, сприятимуть впровадженню і застосуванню на практиці європейських стандартів та норм міжнародного права, що надає можливість ефективному поширенню в суспільстві культури мирного врегулювання спорів і посилить інтеграційні процеси.

Запровадження медіації в податкових спорах потребує внесення змін до Податкового кодексу України незважаючи на те, що базовий закон про медіацію в Україні вже ухвалено. Водночас вважаємо, що власне факт ухвалення такого закону автоматично не впроваджує механізм медіації щодо податкових спорів, що потребує змістовного опрацювання, внесення змін до Податкового кодексу України та прийняття низки нормативно-правових актів з цього питання.

Важливо також зазначити, що за умов розвиненої економічної свободи, ділового співробітництва суб'єкти правовідносин більшою мірою зацікавлені у гнучких, оперативних формах врегулювання конфліктів, а не в тривалій, дорогій судовій процедурі. Саме через низку вказаних чинників, інститут медіації може стати дієвим засобом у розв'язанні спорів і стане повноцінним механізмом у цілісній системі альтернативних способів вирішення спорів.

Література:

1. Бучинський О. Й. З'ясування сутності поняття «податковий спір». *Правова позиція*. 2019. № 1 (22). С. 103–111.
2. Кронда О. Медіація – універсальна форма вирішення конфлікту: переваги медіа-адвоката. *Юридична газета*. 2013. № 17. С. 30–31.
3. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 р. № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20> (дата звернення: 26.08.2022).
4. Лєко Б., Чуко Г. Медіація: підручник. Чернівці. 2011. 434 с.

МЕДІАЦІЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Ковальова Ольга Вікторівна

*кандидат юридичних наук, завідувач кафедри оперативно-розшукової діяльності та інформаційної безпеки факультету № 3
Донецький державний університет внутрішніх справ
м. Кропивницький, Україна*

Сучасне кримінальне процесуальне законодавство являє собою достатньо виважений нормативно-правовий акт, який відповідає майже всім вимогам сучасності. Вказане підтверджується активним запровадженням процедури медіації, котра на сьогоднішній день може бути визнана альтернативним покаранню способом взаємодії між суб'єктом кримінального правопорушення та потерпілим. Враховуючи вказане, пропонуємо зупинитись на цьому питанні більш детально.

Відтак, у кримінальному судочинстві медіацією між потерпілим і правопорушником є процедура, завдяки якій потерпілий та обвинувачений за обопільною згодою та за допомогою третьої сторони як посередника – медіатора – можуть досягти згоди щодо відшкодування завданої шкоди та примиритися [1]. Посередником урегулювання конфлікту шляхом примирення є медіатор, який сприяє сторонам у реалізації їх прав на примирення, забезпечує встановлення між ними контакту, організує та проводить сам процес медіації. Під примиренням сторін необхідно розуміти добровільне волевиявлення потерпілого на прощення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, та досягненню з нею згоди щодо порядку, розміру, умов усунення шкоди, яка була заподіяна діянням, і досягненню між ними миру [1]. Така позиція збігається із точкою зору, висловленою в постанові Пленуму Верховного Суду України від 5 листопада 2005 року № 12 «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності», про те, що примирення обвинуваченого, підозрюваного з потерпілим належить розуміти як акт прощення його в результаті вільного волевиявлення потерпілого, що виключає будь-який неправомірний вплив, незалежно від того, яка з сторін була ініціатором та з яких мотивів [2]. Отже, через процедуру медіації кримінальний законодавець робить спробу виправити особу, яка вчинила протиправне діяння без фактичного застосування кримінальної репресії. Основною вимогою процедури медіації є добровільність, яка полягає у взаємному прагненні сторін досягти певного консенсусу за допомоги незацікавленої особи, якою є медіатор.

Медіація може розглядатися як окрема факультативна стадія кримінального процесу або як спосіб реалізації законних прав та інтересів разом із судовим розглядом кримінальної справи. У деяких випадках медіація може бути альтернативою кримінальному процесу, якщо процедура була проведена до порушення кримінального провадження, відповідає інтересам потерпілого та правопорушника, а кримінальне правопорушення не пов'язане із публічним інтересом держави [3]. Альтернативний підхід означає, що медіація застосовується замість судового розгляду. Розглядаючи медіацію як додаток до офіційного правосуддя, необхідно звернути увагу на те, що вона застосовується паралельно з офіційною системою у випадках вчинення найбільш тяжких злочинів. Також медіація може застосовуватися й після винесення вироку у кримінальному провадженні чи навіть відбування покарання [4, с. 110]. Таким чином, медіація має місце лише тоді, коли кримінально протиправний конфлікт виник поза публічним інтересом держави. Хоча, в загальному розумінні, держава завжди зацікавлена у вирішенні ситуацій, пов'язаних із порушенням прав та свобод громадян. Однак, фактично, примирення може бути реалізоване виключно між особою, яка вчинила діяння і особою, яка від нього постраждала.

Процес медіації складається з таких етапів: – встановлення слідчим, прокурором, суддею низки підстав, які вказують на можливість закриття справи у зв'язку примиренням сторін; – визначення медіатора в даній справі і можливість проведення процедури медіації. Оскільки примирення – це процес добровільний, відбувається за згодою сторін, то слідчий або прокурор пропонують сторонам визначити особу медіатора; – одержання медіатором у випадку звернення до нього сторін інформації щодо кримінальної справи від прокурора або слідчого; – встановлення контакту та особиста зустріч з обвинуваченим. Медіація за своїм характером є процедурою, яка менш формальна порівняно з кримінальним судочинством і яка є необхідною для забезпечення встановлення контакту між сторонами, врахування їх особливостей, пошуку можливого варіанту вирішення конфлікту без жорстокого контролю з боку держави; – організація спільної зустрічі лише після попередньої зустрічі зі сторонами та повною їх згодою [4, с. 110]. Через виконання наведених дій, законодавець зробив спробу мінімізувати стресове навантаження на учасників медіації, встановити їх готовність до діалогу та можливого примирення. Важливим також є встановлення у кримінального правопорушника наявності бажання «спокутувати» свою провину перед потерпілим, оскільки тільки у такому випадку будуть реалізовані завдання медіації.

В.В. Землянська вказує на те, що необхідними умовами проведення медіації є: наявність потерпілого і злочинця; визнання обвинуваченим

факту своєї участі у злочині; добровільність участі сторін; конфіденційність медіації [4, с. 110]; – процедура медіації; – результат медіації у вигляді угоди про примирення або недосягнення порозуміння. Процес укладення угоди про примирення полягає в письмовому оформленні тих домовленостей між сторонами, що були досягнуті у попередніх стадіях. Договір про примирення укладається у письмовій формі і повинен містити дату; дані про сторони; інформацію про предмет спору; умови договору та строк його виконання; прізвище, ім'я, по-батькові медіатора; підписи сторін та медіатора [2]. Вимоги щодо розумності та співвідносності обов'язків сторін передбачають наявність зв'язку між тяжкістю злочину та видом покарання. Угода підписується у трьох екземплярах: по одному для кожної із сторін та один для інстанції, яка передала справу на медіацію. По завершенню переговорів медіатор готує та подає до органу, який направив справу на медіацію проміжний звіт про результати проведення медіації. Додатком до даного звіту є угода між сторонами [5, с. 5]. Отже, за рахунок вказаного доводиться результативність процедури медіації, а також основні домовленості, до яких дійшли її учасники.

Таким чином, проведене дослідження дозволило підсумувати, що на сьогоднішній день медіація є актуальною та прогресивною процедурою в межах відправлення правосуддя. Однак, нажаль, кримінальне процесуальне законодавства в частині примирення є не в повній мірі сучасним та потребує перегляду та взаємоузгодження із нормативно-правовою базою, яка регулює процес застосування медіації в Україні.

Література:

1. Закон України від 16 листопада 2021 року № 1875-IX «Про медіацію». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>
2. Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності: постанова Пленуму Верховного Суду України від 5 листопада 2005 року № 12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012700-05#Text>
3. Рекомендація № R (99) 19 від 15 вересня 1999 року «Медіація у кримінальних справах». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_828#Text
4. Землянська В.В. Запровадження медіації у кримінальне судочинство України. *Прокуратура. Людина. Держава*. 2004. № 6. С. 107-111
5. Свиридов Б. Реформування кримінальної юстиції з позиції подальшої гуманізації кримінальних покарань. *Правовий тиждень*. 2008. №17-18. С. 5.

GOOD GOVERNANCE/HUMAN RESOURCES MANAGEMENT

Martins Tols

Adviser/Trainer

European Union Advisory Mission to Ukraine (EUAM)

There are several different interpretations of where mediation belongs to. However, the closest business line is Good Governance and the Conflict Management in particular. This topic also nicely fits to the Community Policing due to the ongoing need to solve the conflicts daily, but in this case the scope of mediation will be reduced to the police work which is limiting the scope of application and assistance in general, which should not be the case. This issue is still open and subject to discussions and agreement to the central level of Ukraine authorities. Nevertheless, it is obvious that EUAM as an advisory mission is capable to fulfil demand and assist MoIA Universities and other organisations in building mediation capacity due to the fact, that Martins Tols is graduated lawyer, certified mediator, trainer, leadership and management practitioner and can provide added value not only in theory, but in practice. Train the trainers approach is a part of potential way forward.

Mediation as a tool/method is used widely in the European Union countries not only by police but also by courts and other state organisations. For instance, in the Danish Police and in the court system, and as such in the country in general, it is a part of a general toolbox in training programs of police academies and other universities. In Finland mediation is widely applied by state organisations, including police, as an alternative conflict resolution in courts. In Latvia mediation skills are applied widely and promoted (trained) in many universities, non-governmental organisations (associations) and in private sector (e.g. arbitration).

Conflict Management promotion in Odesa

1) how it started;

The Conflict Management Initiative was launched by Martins Tols in Odesa in February 2020. Initial beneficiaries were Odesa University of Internal Affairs (MoIA) and Odesa Free Legal Aid Centre with their request to assist in promoting the mediation in the view of the upcoming adoption of the draft Law on Mediation by Verkhovna Rada. Within this initiative the EUAM Field Office (FO) Odesa provided webinar in March 2020 and number of workshops on mediation in 2020 and 2021. Closer cooperation was established between FO Odesa, MoIA University and Odesa Free Legal Aid Centre in this regard. A formal working group was created by FO Odesa and MoIA University with a purpose to elaborate joint work plan and promote the

topic. The work plan was created and is being implemented. Among planned activities there were workshops, round tables, a conference in Autumn 2021 and elaboration of training curricula for different levels, including the publishing of a Manual.

Professional standards for education in Ukraine contain *inter alia* also conflict management and mediation in particular. It means that Universities have to insert mediation in their master degree study programs. In this regard MoIA University in Odesa aims to begin their first mediation training program. Workshops serve as a pilot platform to build this capacity. To illustrate this, there are numerous examples when managers and employees are not aware of all spectrum of conflict management tools and instruments, therefore conflicts often are hidden instead of solving. Such unsolved situations create tension in organisations and among employees. Therefore conflict management and mediation knowledge and skills along with the principles should be in toolset of every modern manager and employee.

2) how mediation and it’s principles is linked to Good Governance (GG) principles;

Mediation as a management approach and conflict-resolution tool has clear linkages to GG principles. For instance, by involving conflict parties into the mediation process it improves participation and by reducing the use of human resources needed for resolution of conflicts it promotes efficiency in justice. The principles of mediation are very close in essence to the GG principles. This is clearly recognized by the Ukrainian authorities. For example, on 26.5.2020 the President of Ukraine approved the Annual National Program under the auspices of the Ukraine-NATO commission for 2020. In the program, mediation of conflicts without trials is named as performance indicator concerning the goal of effective and responsible local government under the strategic goal that all governance levels would be based on principles of justice, inclusiveness, integrity and accountability.

Council of Europe and EUAM GG Principles	Official comments to the Council of Europe GG principles	Relation to Mediation and it’s Principles
1. Participation . Representation, Fair Conduct of Elections	Local elections are conducted freely and fairly, according to international standards and national legislation, and without any fraud. Citizens are at the centre of public activity and they are involved in clearly defined ways in public life at local level. All men and women can have a voice in decision-	Although in a broader sense, mediation clearly is mentioned in the comments to Council of Europe GG principles as legitimate and one of the most respected and advanced methods to deal with different interests. Mediation principles are explained in

	<p>making, either directly or through legitimate intermediate bodies that represent their interests. Such broad participation is built on the freedoms of expression, assembly and association. All voices, including those of the less privileged and most vulnerable, are heard and taken into account in decision-making, including over the allocation of resources.</p> <p>There is always an honest attempt to mediate between various legitimate interests and to reach a broad consensus on what is in the best interest of the whole community and on how this can be achieved.</p> <p>Decisions are taken according to the will of the many, while the rights and legitimate interests of the few are respected.</p>	<p>comments below and the main of them are:</p> <p>Voluntarity Confidentiality Equality Neutrality Non-adversarialism Responsiveness Self-determination Party autonomy</p>
2. Responsiveness	<p>Objectives, rules, structures, and procedures are adapted to the legitimate expectations and needs of citizens. Public services are delivered, and requests and complaints are responded to within a reasonable timeframe.</p>	<p>Mediation is meant not only to solve the conflict but to save time, money and nerves of the ones concerned as it is considerably faster and emotions saving exercise in comparison to the court proceedings. Participants arrive at the decisions jointly and together. Court decisions are seldom entirely <u>satisfying both sides</u>.</p>
3. Efficiency and <u>Effectiveness</u>	<p>Results meet the agreed objectives. Best possible use is made of the resources available. Performance management systems make it possible to evaluate and enhance the efficiency and effectiveness of services. Audits are carried out at regular intervals to assess and improve performance.</p>	<p>Mediation is more efficient and effective than usual court procedure. In a long run it ensures sustainability due to the fact that parties reach agreement by free will and with the sense of ownership.</p>
4. <u>Openness</u> and Transparency	<p>Decisions are taken and enforced in accordance with rules and regulations.</p>	<p>Privacy of mediation ensures trust since it</p>

	<p>There is public access to all information which is not classified for well-specified reasons as provided for by law (such as the protection of privacy or ensuring the fairness of procurement procedures). Information on decisions, implementation of policies and results is made available to the public in such a way as to enable it to effectively follow and contribute to the work of the local authority.</p>	saves parties from third persons eyes.
5. Rule of Law	<p>The local authorities abide by the law and judicial decisions. Rules and regulations are adopted in accordance with procedures provided for by law and are enforced impartially.</p>	<p>Mediation, it's principles and mechanism is stipulated by the law. The law may provide the parties an option to enforce the mediation agreement by other means, especially in cases when the court refers the case to the mediator.</p>
6. Ethical Conduct	<p>The public good is placed before individual interests. There are effective measures to prevent and combat all forms of corruption. Conflicts of interest are declared in a timely manner and persons involved must abstain from taking part in relevant decisions.</p>	<p>Ethical conduct is provided and ensured by professional associations of mediators who typically issue the Code of Conduct.</p>
7. Competence and Capacity	<p>The professional skills of those who deliver governance are continuously maintained and strengthened in order to improve their output and impact. Public officials are motivated to continuously improve their performance. Practical methods and procedures are created and used in order to transform skills into capacity and to produce better results.</p>	<p>The law and associations of mediators ensure proper qualification and conduct of professional mediators.</p>
8. Innovation and Openness to Change	<p>New and efficient solutions to problems are</p>	No direct relation

	<p>sought and advantage is taken of modern methods of service provision. There is readiness to pilot and experiment new programmes and to learn from the experience of others.</p> <p>A climate favourable to change is created in the interest of achieving better results.</p>	
<p>9. Sustainability and Long-term Orientation</p> <p><u>Coherence</u></p>	<p>The needs of future generations are taken into account in current policies. The sustainability of the community is constantly taken into account. Decisions strive to internalise all costs and not to transfer problems and tensions, be they environmental, structural, financial, economic or social, to future generations.</p> <p>There is a broad and long-term perspective on the future of the local community along with a sense of what is needed for such development. There is an understanding of the historical, cultural and social complexities in which this perspective is grounded.</p>	<p>Coherence in application of mediation tools and principles is reached by the whole set. The main difference with any authoritarian decision making including court ruling is due to the fact that mediator works out not only material and legal aspects, but what is most important, emotional side of conflicting parties. This means that any agreement reached in mediation does not leave negative feelings and bad aftertaste.</p>
<p>10. Sound Financial Management</p>	<p>Charges do not exceed the cost of services provided and do not reduce demand excessively, particularly in the case of important public services. Prudence is observed in financial management, including in the contracting and use of loans, in the estimation of resources, revenues and reserves, and in the use of exceptional revenue. Multi-annual budget plans are prepared, with consultation of the public. Risks are properly estimated and managed, including by the publication of</p>	<p>No direct relation except the fact that mediation expenses parties cover equally.</p>

	<p>consolidated accounts and, in the case of public-private partnerships, by sharing the risks realistically.</p> <p>The local authority takes part in arrangements for inter-municipal solidarity, fair sharing of burdens and benefits and reduction of risks (equalisation systems, inter-municipal co-operation, mutualisation of risks...).</p>	
11. Human rights, Cultural Diversity and Social Cohesion	<p>Within the local authority's sphere of influence, human rights are respected, protected and implemented, and discrimination on any grounds is combated.</p> <p>Cultural diversity is treated as an asset, and continuous efforts are made to ensure that all have a stake in the local community, identify with it and do not feel excluded.</p> <p>Social cohesion and the integration of disadvantaged areas are promoted.</p> <p>Access to essential services is preserved, in particular for the most disadvantaged sections of the population.</p>	Mediator covers these aspects with full respect, equally and neutrally as part of his/her duty of care.
12. <u>Accountability</u>	<p>All decision-makers, collective and individual, take responsibility for their decisions.</p> <p>Decisions are reported on, explained and can be sanctioned.</p> <p>There are effective remedies against maladministration and against actions of local authorities which infringe civil rights.</p>	All decisions are made not by mediator but by the parties themselves thus ensuring full accountability not only in front of each other but also towards mediator.

3) how interagency cooperation is facilitated due to the mediation promotion;

Promotion of mediation facilitates closer interagency cooperation between the NPU (police officers are one of the key groups to receive training in mediation) and MoIA universities. However, after the draft law on mediation is adopted by the Parliament (Verkhovna Rada) and the regulatory framework for wider use of mediation is provided for more agencies are expected to deal with mediation (courts, local self-governance etc.).

4) how mediation fits into the Human Resources Management (HRM) and Training;

Mediation is one of the managerial tools to deal with conflicts in pairs or teams and as such it facilitates development of human resources management system. As the whole initiative is about promoting the topic and delivering training of mediation principles and tools in mediation for target groups, it also fits very well into Training and HRM practice. As a result employees and managers will be equipped with knowledge and skills on how to better prevent conflicts and when they occur how to deal with them professionally.

Mediation is a structured, interactive process where an impartial third party assists disputing parties in resolving conflict through the use of specialized communication and negotiation techniques. Mediation is a «party-centered» process that it is focused primarily upon the needs, rights, and interests of the parties. The mediator helps the parties find their optimal solution. Mediation is evaluative in the sense that the mediator analyzes issues and relevant norms («reality-testing»), while refraining from providing prescriptive advice to the parties (e.g., «You should do...»). Parties may mediate disputes in a variety of domains, such as commercial, legal, diplomatic, workplace, community, and family matters.

The process is private and confidential, possibly enforced by law. Participation is typically voluntary. The mediator acts as a neutral third party and facilitates rather than directs the process. Mediation can be used to resolve disputes of any magnitude. Mediators purpose is to create trust and safety, open and improve the dialogue and empathy between disputants, aiming to help the parties reach an agreement.

Cost. While a mediator may charge a fee comparable to that of an attorney, the mediation process generally takes much less time than moving a case through standard legal channels. While a case in the hands of a lawyer or a court may take months or years to resolve, mediation usually achieves a resolution in a matter of hours. Taking less time means expending less money on hourly fees and costs.

Confidentiality. While court hearings are public, mediation remains strictly confidential. No one but the parties to the dispute and the mediator knows what happened. Confidentiality in mediation has such importance that

in most cases the legal system cannot force a mediator to testify in court as to the content or progress of mediation. Many mediators destroy their notes taken during a mediation once that mediation has finished. The only exceptions to such strict confidentiality usually involve child abuse or actual or threatened criminal acts.

Control. Mediation increases the control the parties have over the resolution. In a court case, the parties obtain a resolution, but control resides with the judge or jury. Often, a judge or jury cannot legally provide solutions that emerge in mediation. Thus, mediation is more likely to produce a result that is mutually agreeable for the parties.

Compliance. Because the result is attained by the parties working together and is mutually agreeable, compliance with the mediated agreement is usually high. This further reduces costs, because the parties do not have to employ an attorney to force compliance with the agreement. The mediated agreement is, however, fully enforceable in a court of law.

Mutuality. Parties to a mediation are typically ready to work mutually toward a resolution. In most circumstances the mere fact that parties are willing to mediate means that they are ready to «move» their position. The parties thus are more amenable to understanding the other party's side and work on underlying issues to the dispute. This has the added benefit of often preserving the relationship the parties had before the dispute.

Support. Mediators are trained in working with difficult situations. The mediator acts as a neutral facilitator and guides the parties through the process. The mediator helps the parties think «outside of the box» for possible solutions to the dispute, broadening the range of possible solutions.

Principles. Principles of mediation typically include voluntariness, confidentiality, equality, neutrality, sharing of costs, non-adversarialism, responsiveness, self-determination and party autonomy.

Voluntariness means right of a party to enter into mediation process based on a free will and to exit mediation process whenever the party feels the mediation agreement is not possible to reach.

Confidentiality means no party or mediator may disclose to anyone else what was discussed and what was agreed without prior consent from the other party.

Equality means both parties are entirely equal in their rights and obligations as well as from mediator's perspective.

Neutrality is the main principle of a mediator who should treat both sides with respect and without prejudice.

Non-adversarialism means treating the parties as collaborating in the construction of an agreement. By contrast, litigation is explicitly adversarial in that each party attempts to subject the other to its views. Mediation is designed to conclude with an agreement rather than a winner and loser.

Responsiveness reflects the intent to allow the parties to craft a resolution outside of the strict rules of the legal system. A responsive mediation process also is informal, flexible and collaborative.

Self-determination and **party autonomy** allow and require parties to choose the area of agreement, rather than ceding the decision to an outside decision-maker such as a judge. This turns the responsibility for the outcome onto the parties themselves thus increasing the likelihood that the promises in the mediation agreement will be kept.

Workplace mediation. The implementation of HRM policies and practice has evolved to focus on the individual worker instead of delegating all issues to the third parties such as unions.

A great variety of disputes occur in the workplace, including disputes between staff members, allegations of harassment, contractual disputes and workers compensation claims. Police is not an exception. At large, workplace disputes are between people who have an ongoing working relationship within a closed system, which indicate that mediation or a workplace investigation would be appropriate as dispute resolution processes. However the complexity of relationships, involving hierarchy, job security and competitiveness can complicate mediation.

Party-directed mediation is an emerging mediation approach particularly suited for disputes between co-workers, colleagues or peers, especially deep-seated interpersonal conflict, multicultural or multiethnic disputes. The mediator listens to each party separately in a pre-caucus or pre-mediation before ever bringing them into a joint session. Part of the pre-caucus also includes coaching and role plays. The idea is that the parties learn how to converse directly with their adversary in the joint session. Some unique challenges arise when organizational disputes involve supervisors and subordinates.

The negotiated performance appraisal is a tool for improving communication between supervisors and subordinates and is particularly useful as an alternate mediation model because it preserves the hierarchical power of supervisors while encouraging dialogue and dealing with differences in opinion.

Community mediation. Disputes involving family members or neighbours often have no official resolution mechanism. Community mediation or police mediation generally focuses on neighbourhood conflict, with trained mediators from police or other organisations. Such organizations often serve populations that cannot afford to utilize the courts or professional service providers. Community programs typically provide mediation for disputes between family members, neighbours, landlords and tenants, members of homeowners associations and small businesses and consumers. Many community programs offer their services for free or at a nominal fee.

Peer mediation. A peer mediator is one who resembles the disputants, such as being of similar age, attending the same school or having similar status in an organisation or business. Purportedly, peers can better relate to the disputants than an outsider.

Peer mediation promotes social cohesion and aids development of protective factors that create positive school climates. This approach can help significantly reduce such phenomenon as bullying and promote pupil achievement.

Peer mediation helps reduce crime in schools, saves counsellor and administrator time, enhanced self-esteem, improved attendance and encouraged development of leadership and problem-solving skills among students.

Commercial disputes. The commercial domain remains the most common application of mediation, as measured by number of mediators and the total exchanged value. Commercial mediation includes but not limits to the work in finance, insurance, ship-brokering, procurement and real estate. In some areas, mediators have specialized designations and typically operate under special laws. Generally, mediators cannot themselves practice commerce in markets for goods in which they work as mediators.

Procurement mediation comprises disputes between a public body and a private body. In common law jurisdictions only regulatory stipulations on creation of supply contracts that derive from the fields of State Aids (EU Law and domestic application) or general administrative guidelines extend ordinary laws of commerce. The general law of contract applies in the UK accordingly. Procurement mediation occurs in circumstances after creation of the contract where a dispute arises in regard to the performance or payments. A Procurement mediator in the UK may choose to specialise in this type of contract or a public body may appoint an individual to a specific mediation panel.

Global relevance. Understanding of fundamental mediation principles points to the unlimited potential of mediation. Mediators explicitly address and manage cultural and language differences in detail during the process. The principle of voluntariness applies to the right of parties to self-determination once they are in the mediation—not to the mechanism for initiating the mediation process. Much mediation also results in a form of mutual consent because they are non-binding and they encourage the exploration of interests and mutual benefits of an agreement. Because the parties, themselves, create the terms of agreement, compliance with mediated settlement agreements is relatively high. Any compliance issues can be addressed by follow-up mediation or regular compliance monitoring. In those countries where mediation is part of legal system and court process there is potential U-turn possible reversing the case back to the court.

**МЕДІАЦІЯ ЯК СПОСІБ ПОПЕРЕДЖЕННЯ
КРИМІНАЛЬНО ПРОТИПРАВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
НЕПОВНОЛІТНІХ В УКРАЇНІ**

Назимко Єгор Сергійович

*доктор юридичних наук, старший науковий співробітник,
майор поліції,
перший проректор
Донецький державний університет внутрішніх справ*

Тіточка Тетяна Ігорівна

*кандидат юридичних наук, докторант докторантури
Донецький державний університет внутрішніх справ
м. Кропивницький, Україна*

На сьогоднішній день кримінальне законодавство потребує сучасних, альтернативних репресивним, видів кримінально-правового впливу на кримінальних правопорушників. Особливої актуальності це набуває у відношенні неповнолітніх осіб, які є уразливими суб'єктами кримінальної відповідальності. Одним із найбільш прогресивних способів взаємодії з кримінальними правопорушниками є медіація, що пояснюється низкою факторів: 1) медіація відповідає принципам гуманізму та економії репресії; 2) через медіатора потерпілий та суб'єкт кримінального правопорушення мають змогу знайти «точки дотику» та дійти до єдиного бачення розвитку подальших взаємовідносин; 3) медіація сприяє розвитку кримінального законодавства як у питанні взаємодії з правопорушником, так і з потерпілим, а тому є засобом кримінально-правового, віктимологічного та кримінального процесуального впливу. Враховуючи вказане, пропонуємо зупинитись на цьому питанні більш детально.

Відтак, сучасне кримінальне право може розглядати медіацію як один із шляхів боротьби з кримінальними правопорушеннями неповнолітніх осіб, що вже давно реалізується у зарубіжних державах. Як зауважує А. Біцай, дедалі більше європейських держав запроваджують в національні системи кримінальної юстиції нові заходи щодо вирішення кримінально-правових конфліктів, такі, як відновне правосуддя, зокрема й медіацію «між жертвою та правопорушником». У деяких країнах такі підходи є звичним явищем, тоді як в інших їх запровадження перебуває лише на початковому етапі. Відновне правосуддя є новою моделлю реагування на злочинну поведінку, яка

враховує баланс інтересів потерпілого, правопорушника та суспільства, оскільки основною метою тут є не покарання, а примирення підозрюваного (обвинуваченого) з потерпілим (що, як правило, здійснюється за участю адвоката) та відшкодування збитків. На сьогодні програми примирення діють в Австралійському Союзі, Великій Британії, Канаді, Королівстві Нідерландів, Новій Зеландії, Республіці Польщі, Сполучених Штатах Америки, Федеративній Республіці Німеччині, Французькій Республіці, Чеській Республіці та інших країнах [1, с. 8]. Варто звернути увагу на те, що надання неповнолітньому правопорушнику можливості поспілкуватись зі своєю жертвою може мати не тільки практичну користь для останньої, а і дозволить підлітку усвідомити ступінь вини за рахунок сприйняття реальної людини, яка постраждала від його протиправних дій. За допомоги роботи медіатора дитині надається можливість обрати правильний курс спілкування, достатній для з'ясування істинної причини девіації та можливого способу її виправлення.

Поняття «медіація» походить від латинського «mediare», що означає посередництво. Вчені визначають медіацію як самостійний спосіб у системі альтернативних підходів до вирішення конфліктів, який полягає в забезпеченні прийняття сторонами самостійного компромісного взаємоприйняттого рішення зі спору в процесі безпосереднього або опосередкованого спілкування за сприяння обраної сторонами за взаємною згодою незалежної третьої особи [2, с. 153]. Закон України «Про медіацію» визначає її також як позасудову добровільну, конфіденційну, структуровану процедуру, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [3]. Медіація належить до так званих альтернативних способів вирішення спорів, скорочена назва – ADR (Alternative Dispute Resolution). Поняття ADR було введено у практику в 70-х роках XX ст. у Сполучених Штатах Америки і вже через десять років набуло досить широкого застосування. Без медіаторів у сфері економіки, політики, бізнесу в цій державі не відбувається жоден серйозний переговорний процес [4, с. 18]. Участь медіатора дозволяє кримінальному правопорушнику та потерпілому з'ясувати проблемні питання, встановити можливі способи відшкодування шкоди та знайти компроміс. Наявність такого досвіду також сприяє утриманню підлітка від наступної кримінально протиправної діяльності шляхом сформованої моделі негативних наслідків, завданих конкретній особі. Психологи вже давно дійшли до висновку, що безпосередній контакт осіб, які спілкуються наживо, сприймається більш серйозно.

В сучасному світі функціонує Національний інститут вирішення спорів, який розробляє нові методи медіації, діють приватні та державні служби медіації. Великий вплив має Американська арбітражна асоціація (American Arbitration Association), яка затвердила свої Правила третейського розгляду (арбітражу) та медіації, що використовуються, зокрема, і під час розгляду внутрішніх спорів [5, с. 250]. Процедура медіації – це спосіб врегулювання суперечок за сприяння медіатора на основі добровільної згоди сторін задля досягнення ними взаємоприйняттого рішення. Це процес, під час якого учасники конфлікту через посередництво одного або кількох незалежних і нейтральних осіб (медіаторів) приходять до угоди щодо суперечливих питань, причому медіатор не має права втручатися в діяльність сторін і схиляти їх до будь-якого рішення. Наділення сторін можливістю і правом контролювати не тільки зміст прийнятого рішення, а й процес його пошуку і вироблення – ключова особливість медіації. Саме вона виділяє медіацію в системі способів врегулювання конфліктів і запобігання відхиленням у поведінці особи [5, с. 250]. Принципи медіації, зазначені в Законі «Про медіацію», орієнтовані на зародження в процесі переговорів певної співпраці. Процедура медіації здійснюється при взаємному волевиявленні сторін на основі чотирьох головних принципів: – добровільності; – конфіденційності; – нейтральності; – незалежності та неупередженості медіатора; – самовизначення та рівності прав сторін медіації [3].

Таким чином, проведене дослідження дозволило підсумувати, що медіація на сьогоднішній день має бути визнана повноцінним способом попередження кримінально протиправної діяльності неповнолітніх осіб. Основною перевагою цього заходу є дотримання міжнародних вимог в частині гуманного підходу до процесу відправлення правосуддя у відношенні підлітків та застосування альтернативних способів кримінально-правового впливу. Зарубіжний досвід свідчить про дієвість вказаної процедури, у зв'язку із чим прийняття у 2021 році Закону України № 1875-IX «Про медіацію» є ще одним кроком до євроінтеграції нашої країни.

Література:

1. Біцай А.В. Участь адвоката в медіації у кримінальному провадженні у контексті реалізації права на справедливий суд. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 2. С. 8–9.
2. Спектор О.М. Альтернативні способи вирішення цивільно-правових спорів: дис. канд. юрид. наук. 12.00.03. Київ, 2012. 244 с.
3. Закон України від 16 листопада 2021 року № 1875-IX «Про медіацію». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>

4. Подоковенко Т. Медіація як спосіб альтернативного розв'язання конфліктів: генеза та інституційні засади. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. Вип. 1 (9). С. 17-22.

5. Серкевич І.Р., Лук'янова Г.Я. Захист інтересів неповнолітніх: застосування медіації в попередженні злочинів. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 1. С. 249-253.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-257-2-10>

МЕДІАЦІЯ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ СПОСІБ ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРІВ

Нестеренко Катерина Олександрівна

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін факультету № 2
Криворізький навчально-науковий інститут
Донецького державного університету внутрішніх справ*

Лелеко Андрій Миколайович

*кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри державно-правових дисциплін
факультету № 2
Криворізький навчально-науковий інститут
Донецького державного університету внутрішніх справ
м. Кривий Ріг, Україна*

Соціальні норми, такі як норми моралі, звичаї, традиції, різні заборони, корпоративні та правові норми створюють достатні умови для виникнення та розвитку злагоджених різноманітних відносин (соціальних, громадських, суспільних, правових тощо). Проте недосконалість системи приписів (у тому числі прогалини в правовій сфері), низький рівень правової культури та наявний нігілізм у суспільстві призводять до виникнення конфліктів, що значно погіршує якість життя людей, суспільства та держави в цілому.

Зміна сучасних уявлень про вирішення конфліктів різних рівнів, перевага технологій мирного врегулювання конфліктів і переговорів зумовлює перехід українського суспільства на якісно новий рівень взаємовідносин, толерантного ставлення один до одного, пропагування демократичних цінностей. Одним із таких засобів вирішення конфліктів є медіаторство, що проявляється в необхідності та можливості залучення третьої нейтральної особи чи сторони, яка сприятиме налагодженню комунікації між сторонами конфлікту та досягненню згоди.

Згідно зі статтею 55 Конституції України, кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань [1].

Інакше кажучи, стаття передбачає право громадян на захист своїх прав різними способами, серед яких, відповідно, може бути й медіація. Медіація надає сторонам незалежність у процесі вирішення спору, тобто без обмежень щодо виду засобів правового захисту. Сторони медіації самостійно визначають коло обговорюваних питань, варіанти врегулювання конфлікту (спору) між ними, зміст угоди за результатами медіації, строки та способи її виконання, інші питання щодо конфлікту (спору) та процедури медіації з урахуванням рекомендацій медіатора й інших учасників медіації. Остаточні рішення приймаються виключно сторонами медіації [2].

Неупередженість і нейтральність є провідними принципами здійснення процесу медіації. Окрім цих засад, є також принципи:

- добровільності процесу. Сторони вільні завершити процес у будь-який час;

- незалежності медіатора. Полягає в тому, що ця особа незалежна від державного впливу та впливу з боку органів державної влади;

- конфіденційності процесу. Це дає учасникам змогу вільно розглянути низку можливих варіантів і дій, поки вони не знайдуть варіант, прийнятний для них обох, отже, інформація, що стосується всієї процедури, не підлягає розголошенню.

Обидві сторони підписують договір під назвою «Угода на посередництво» для закріплення принципу конфіденційності. Також до базових засад варто зарахувати законність, верховенство права, справедливість, диспозитивність, обов'язковість, забезпечення права на звернення до суду й неприпустимість зловживання процесуальними правами, доступність, рівність можливостей, неформальність та ефективність

16 листопада 2021 року було прийнято Закон України «Про медіацію», у якому визначено правові засади та порядок проведення медіації як позасудової процедури врегулювання конфлікту (спору). Ухвалення цього закону нормативно регламентувало позасудову процедуру врегулювання спору, який може знаходитися на вирішенні в цивільному, господарському чи адміністративному судочинстві, також положення закону можуть застосовуватися у справах про адміністративні правопорушення та в кримінальних провадженнях з метою примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим) [2].

На наш погляд, професійній підготовці медіатора як особи, за сприяння якої вирішується спір, варто приділити уваги не менше, ніж законодавчому закріпленню інституту медіації. Ми вважаємо, що підготовка професійних фахівців має проходити на базі вищого освітнього закладу або ж у спеціально відведених установах після здобуття вищої юридичної освіти і тривати не менше шести місяців.

Навчання має включати поглиблене вивчення психології, риторики, логіки, аналітичного та критичного мислення, практичні заняття й моделювання ситуацій, а також залучення іноземних спеціалістів.

Варто звернути увагу також на ту обставину, що доцільним є відокремлення не тільки такої спеціальності, як медіатор, а й спрямованість його діяльності, стосується це того, в якій галузі права цей фахівець буде здійснювати свою професійну діяльність, зважаючи на те що здійснення особою медіації в різних галузях права впливатиме на якість надання допомоги під час вирішення спорів, що саме й унеможливує таке співвідношення, як адміністративне право та кримінальне або цивільне та кримінальне, сімейне тощо [4, с. 119-120].

За доцільне є підтримання запропонованих юристами практиками таких заходів: 1) проведення правової освіти й виховання населення з метою підвищення рівня правової культури;

2) підвищення рівня довіри до послуги шляхом доведення до відома суспільства інформації про переваги медіації та її успішність порівняно з іншими способами вирішення спорів;

3) активна інформаційна політика, яка виявлятиметься в постійній цілеспрямованій діяльності органів державної влади та осіб, які здійснюють діяльність у сфері медіації;

4) розширення завдань міжнародних проектів із упровадження медіації в Україні, залучення до відповідних програм не лише державних органів, а й громадських організацій медіаторів, які довели ефективність упровадження програм медіації на практиці, задля популяризації медіації в Україні;

5) запровадження державного фінансування програм проведення медіації;

6) поширення серед юристів знань і практичних навичок про медіацію, створення мережі центрів підготовки медіаторів, прийняття відповідного законодавства, яке б закріпило правовий статус професійного медіатора та процедуру формування корпусу медіаторів, сприяння діяльності й налагодження взаємодії з громадськими організаціями, які займаються підготовкою професійних медіаторів; [3]. Отже, Законом України «Про медіацію» запроваджено додаткову офіційну процедуру врегулювання спору, головною передумовою якої є добровільне бажання розв'язати спір.

Процедури медіативної процедури повинно мати певні особливості, оскільки наявність, наприклад, публічного інтересу в спірних правовідносинах не дозволяє учасниками діяти «на власний розсуд». Крім того, медіатором повинна бути особа, яка буде здатна допомогти врегулювати окрему категорію спорів, тому обсяг її спеціальних знань і навичок повинен відповідати змісту спору.

Закон України «Про медіацію» є відносно новим нормативно-правовим актом та першим законодавчим актом, котрим запроваджена медіація на території України.

Внесення змін до Закону України «Про медіацію» та залучення як медіатора особи, що пройшла спеціальну підготовку й має спеціальні знання, створить передумови популяризації медіації з метою врегулювання спору під час або до вирішення такого спору в судовому порядку.

Література:

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про медіацію : Закон України від 16.11.2021 р. № 1875-IX. Дата оновлення: 15.12.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#top>
3. Ясиновський І.Г. Проблеми впровадження та проведення медіації в Україні. Актуальні проблеми політики. 2015. Вип. 55.
4. Устїнова–Бойченко Г.М., Нестеренко К.О., Булгакова О.В. Особливості застосування медіації в публічно– правовому спорі Правовий часопис Донбасу. 2022. № 3 стор. 119-126.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-257-2-11>

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ МЕДІАЦІЇ ДЛЯ ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТІВ, СПОРІВ (АДМІНІСТРАТИВНІ ТА КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ) СЕРЕД ОСІБ, ЯКІ НЕ ДОСЯГЛИ ПОВНОЛІТТЯ

Пекарський Сергій Петрович

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності
та інформаційної безпеки
Донецький державний університет внутрішніх справ
м. Кропивницький, Україна*

Миронов Юрій Олексійович

*т.в.о. завідувача кафедри спеціальної фізичної
та домедичної підготовки
Донецький державний університет внутрішніх справ
м. Кропивницький, Україна*

Охорона дитинства в сучасній Україні визначена як стратегічний загальнонаціональний пріоритет, що має важливе значення як для забезпечення національної безпеки України, так і ефективності внутрішньої політики держави. Зусилля державних та правоохоронних

органів, які є суб'єктами роботи з дітьми, спрямовані на забезпечення реалізації прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіту, соціальний захист, всебічний розвиток та виховання в сімейному оточенні. Реалізація основних засад державної політики сфері захисту прав дітей ґрунтуються на забезпеченні найкращих інтересів дитини.

Закон України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 року № 2402-III (редакція від 08.06.2022) під забезпеченням найкращих інтересів дитини визначає дії та рішення, що спрямовані на задоволення індивідуальних потреб дитини відповідно до її віку, статі, стану здоров'я, особливостей розвитку, життєвого досвіду, родинної, культурної та етнічної належності та враховують думку дитини, якщо вона досягла такого віку і рівня розвитку, що може її висловити [1, ст. 1]. Одночасно завданням законодавства про охорону дитинства є розширення соціально-правових гарантій дітей, забезпечення фізичного, інтелектуального, культурного розвитку молодого покоління, створення соціально-економічних і правових інститутів з метою захисту прав та законних інтересів дитини в Україні [1, ст. 2].

Правові основи діяльності органів і служб, уповноважених на роботу серед дітей, на які покладається здійснення соціального захисту і профілактики правопорушень серед осіб, які не досягли вісімнадцятирічного віку, визначені Законом України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» від 24 січня 1995 року № 20/95-ВР (редакція від 09.02.2017). Даний законодавчий акт до суб'єктів уповноважених забезпечувати соціальний захист дітей і профілактику серед них правопорушень відносить і уповноважені підрозділи органів Національної поліції [2, ст. 1].

Безпосередньо уповноважені підрозділи органів Національної поліції зобов'язані проводити роботу щодо запобігання правопорушенням дітей, виявляти, припиняти та розкривати кримінальні правопорушення, вчинені дітьми, вживати з цією метою оперативно-розшукових і профілактичних заходів, передбачених чинним законодавством [2, ст. 5].

Гуманістична складова розвитку правових засад українського суспільства визначила доцільність формування позасудової процедури врегулювання конфлікту (спору), в тому числі такого, який розвивається серед осіб, які не досягли повноліття та мають правовий статус малолітньої чи неповнолітньої дитини.

Наведене вище дозволяє нам висновувати необхідність визначення ефективності впровадження медіації для вирішення конфліктів, спорів серед осіб, які не досягли повноліття. Безпосередньо суспільні відносини, пов'язані з проведенням медіації, як інструмента запобігання виникненню конфліктів (спорів) у майбутньому або врегулювання будь-яких конфліктів (спорів), у тому числі цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних, а також у справах про адміністративні

правопорушення та у кримінальних провадженнях з метою примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим) регламентуються Законом України «Про медіацію» від 16 листопада 2021 року № 1875-IX.

Згідно з положеннями даного закону сторонами медіації можуть бути і діти, які звернулися до медіатора (медіаторів) чи суб'єкта, що забезпечує проведення медіації, з метою запобігання виникненню або врегулювання конфлікту (спору) між ними шляхом проведення медіації та уклали договір про проведення медіації. Сторони медіації самостійно обирають медіатора (медіаторів) та/або суб'єкта, що забезпечує проведення медіації [3]. Згідно з положенням Закону України «Про медіацію» якщо стороною медіації є неповнолітня особа, вона приймає рішення з дотриманням вимог законодавства з урахуванням обсягу її дієздатності [3, ч. 3, ст. 8]. Одночасно даним законодавчим актом не визначена можливість для малолітніх дітей. бути стороною медіації. На нашу думку це питання потребує додаткового обговорення та внесення відповідних змін та доповнень щодо забезпечення участі малолітніх дітей у позасудовій процедури врегулювання конфлікту (спору).

Як свідчить практика роботи уповноважених підрозділів Національної поліції серед дітей відзначаються непоодинокі факти вчинення адміністративних та кримінальних правопорушень дітьми, які не досягли віку притягнення до адміністративної чи кримінальної відповідальності. І тому визначаємо ефективність застосування саме медіації у вирішенні таких категорій справ. Як приклад наводимо діяльність шкільних служб порозуміння [4], які допомагають своїм ровесникам розв'язувати конфлікти мирним шляхом, використовуючи в роботі медіацію однолітків, і працюють над формуванням безпечної атмосфери в навчальному закладі.

За своїм правовим статусом діти, як малолітні так і неповнолітні потребують забезпечення їхніх прав за допомогою законним представників. Згідно з положеннями Закону України «Про медіацію» законні представники визнаються не сторонами медіації, а її учасниками [3, п. 10, ст. 1]. На нашу думку статус законних представників дітей визначається низкою кодифікованих актів, зокрема: Кодексом України про адміністративні правопорушення, Кримінальним кодексом України, Кримінальним процесуальним кодексом, Сімейним кодексом тощо. Зокрема, згідно норм Кодексу України про адміністративні правопорушення адміністративні матеріали за фактом вчинення неповнолітньої особою у віці від 16 до 18 років розглядається судом. Учасником такого засідання суду є і законний представник дитини, яка вчинила адміністративне правопорушення.

Особливості притягнення дітей до адміністративної чи кримінальної відповідальності визначають і повноваження різних підрозділів Національної поліції, зокрема: ювенальної превенції, дільничних

офіцерів поліції (поліцейських офіцерів громади), кримінальної поліції, слідчих та дізнавачів. Кожен з цих підрозділів має правову регламентацію своєї діяльності.

Отже, підводячи підсумок зазначаємо, що з метою визначення ефективності впровадження медіації для вирішення конфліктів, спорів серед осіб, які не досягли повноліття пропонуємо:

1. визначити особливості проведення медіації для дітей, які як досягли, так і не досягли віку притягнення до адміністративної чи кримінальної відповідальності;

2. з урахуванням чинних норм кодифікованих, законодавчих та нормативно-правових актів, які регламентують повноваження уповноважених підрозділів Національної поліції для роботи з дітьми визначити правові засади участі в медіації як учасника представника поліції, зокрема: ювенального інспектора, дільничного офіцера поліції (поліцейського офіцера громади), слідчого/дізнавача тощо;

3. При проведенні медіації за кримінальним провадженням де суб'єктом кримінального правопорушення є дитина чітко дотримуватися вимог статті 2 Кримінального процесуального кодексу України, яка визначає завдання кримінального провадження [5, с. 8].

Література:

1. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 року № 2402-III (редакція від 08.06.2022). *Відомості Верховної Ради*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14?find=1&text=профілактик#w1_1.

2. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей: Закон України від 24 січня 1995 року № 20/95-ВР (редакція від 09.02.2017). *Відомості Верховної Ради*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/20/95-вр#Text>.

3. Про медіацію: Закон України від 16 листопада 2021 року № 1875-IX. *Відомості Верховної Ради*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20?find=1&text=представник#w1_5.

4. Шкільна служба порозуміння. URL: <https://bros.licey.org.ua/sluzhba-porozuminnya-09-37-38-03-11-2020/>.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України з постатейним коментарем, висновками Верховного Суду: станом на 01.01.2021 / [упоряд. С. Г. Туманов]. – 2-ге вид., перероб. і допов. – Харків : Право, 2021. – 1008 с.

ЩОДО МОЖЛИВОСТЕЙ МЕДІАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Петренко Наталія Олегівна

*кандидат юридичних наук, адвокат, медіатор,
доцент кафедри професійних та спеціальних дисциплін,
Херсонський факультет
Одеського державного університету внутрішніх справ
м. Одеса, Україна*

В умовах запровадженого в країні воєнного стану, який зумовлений повномасштабним вторгненням країни агресора на території України, зазнали значних змін всі без виключення сфери життя в державі. Безперечним є той факт, що побут кожного громадянина змінився 24 лютого 2022 року та значних змін зазнали в тому числі життєві пріоритети. Проте конфлікти з життя людей не зникли, при цьому до вже існуючих раніше поступово додаються нові, які також потребують свого вирішення.

Однією зі сфер, яка має пристосуватися та в подальшому змінитися для ефективного функціонування і служіння суспільству є судова система України та безпосередньо здійснення правосуддя в країні. Так, справи розпочаті до 24 лютого 2022 року потребують свого вирішення, однак не всі провадження можуть бути реально завершені. Станом на 31 травня 2022 року за даними Державної судової адміністрації України 60 приміщень судових установ зазнали ушкоджень; 7 приміщень судів повністю зруйновані; на тимчасово непідконтрольних українській владі територіях розташовані 66 (10%) судів, при цьому було змінено територіальну підсудність справ для 132 судів, які перебували на окупованих територіях [1]. В свою чергу статтею 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» закріплено, що у період дії воєнного стану не можуть бути припинені повноваження судів [2]. А частиною 2 статті 26 зазначеного вище Закону врегульовано, що скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється [2]. Таким чином, навіть в умовах воєнного стану судова система має працювати безперервно та здійснювати покладені на неї функції.

Однак, станом на сьогоднішній день залишається відкритим питання щодо тих справ, які перебувають в тих судових установах що зруйновані чи пошкоджені або знаходяться на території не підконтрольній Україні. Фактично по більшості з них провадження не може бути продовжено, втому числі і через те, що впровадження та функціонування Єдиної

судової інформаційно-телекомунікаційна система станом на сьогоднішній день не завершено. Останнє, зокрема, дало б можливість доступу до електронного зразку матеріалів справи щодо яких змінена підсудність в порядку частини 3 статті 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану».

Таким чином, через пів року після початку війни ми маємо більше ніж 200 судів, які не здійснюють правосуддя та тисячі справ, які не розглянуті і не можуть бути завершені протягом найближчого часу. При цьому, самі конфлікти не вичерпані та продовжують існувати, а більшість із них потребує реального вирішення. В першу чергу це можна сказати про сімейні спори (які стосуються утримання дітей, їх місця проживання, спілкування з батьками, виховання тощо); конфлікти між суб'єктами господарювання, швидке та ефективне вирішення яких позитивно вплине на відновлення економіки; споживчі спори (щодо товарів, послуг, робіт, в тому числі фінансові споживчі спори з банківськими установами та кредитними спілками).

Саме тому у сучасних реаліях альтернативні способи вирішення спорів та медіація, в їх числі, може стати єдиною і реальною можливістю розв'язання конфліктів які вже існують та які виникають зараз. Як показує історія становлення та розвиток способів, що є альтернативними суду для вирішення спорів припадає саме на певні кризові періоди в державі та діяльності державних інституцій. Саме тому, період запровадження воєнного стану та післявоєнного відновлення може стати підґрунтям для більш ґрунтованого становлення альтернативних способів вирішення спорів в Україні та можливого запровадження випадків їх обов'язкового застосування. Зокрема, фундамент впровадження обов'язкового досудового порядку врегулювання спорів вже закладено в ході проведення судової реформи шляхом внесення відповідних змін в процесуальне законодавства у 2017 році та Указом Президента України № 231/2021 «Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021 – 2023 роки» від 11 червня 2021 року. Наступним кроком має стати визначення категорій справ, які в обов'язковому порядку мають передаватися на досудове врегулювання та порядок такого звернення. При цьому окрема увага має бути приділена вже розпочатим справам. Так законодавець, наприклад, може передбачити право на повернення судового збору у розмірі 100% по справам провадження по яких відкрито до 24.02.2022 року, якщо сторони до ухвалення судового рішення дійшли згоди шляхом участі у процедурі медіації, яка завершилась укладенням мирової або медіаційної угоди. Такий спосіб дозволить не тільки популізувати медіацію та дозволити сторонам звернутися до іншого, більш екологічного способу вирішення спорів без примусу держави, а і

полегшить післявоєнний період відновлення роботи судових установ на деокупованих територіях.

Також, мають бути визначені категорії справ для яких обов'язковою є застосування досудового порядку врегулювання спорів, шляхом медіації. В першу чергу це мають бути справи, які виникають у зв'язку із здійсненням господарської діяльності та підпадають під юрисдикцію господарських судів, а також споживчі та сімейні спори. Окрему увагу, необхідно зосередити саме на конфліктах в сфері господарювання, оскільки від швидкості та ефективності їх вирішення залежить не тільки функціонування і розвиток економіки держави, а і інвестиційний привабливість України. Саме у післявоєнний період становлення країни окрему роль будуть відігравати правозахисні механізми, які закріплені чинним законодавством. Так, їх різноплановість, доступність, ефективність, гнучкість, швидкість дозволить сформувати довіру до судових установ, органів державної влади та місцевого самоврядування не тільки у суспільства, а у міжнародних партнерів.

Література:

1. ДСА України про здійснення правосуддя в умовах війни станом на 31 травня 2022 року. URL: <https://dsa.court.gov.ua/dsa/pres-centr/news/1279804/>.

2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#n199>.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-257-2-13>

РОЗВИТОК ІНСТИТУТУ МЕДІАЦІЇ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Піддубний Дмитро Ігорович

старший викладач кафедри правознавства та фінансів

Полтавський інститут економіки і права

Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»

м. Полтава, Україна

Верховною радою України 24 лютого 2022 року було введено воєнний стан через пряме повномасштабне вторгнення Росії на територію України [1]. Зараз здійснення правосуддя в Україні рядом проблем: так системними недоліками, які існували і до 24 лютого

2022 року є навантаження на судову систему України за кількістю судових справ та матеріалів, недобір суддів, а також недофінансування судів. Гостро стоять питання строків розгляду судових справ та виконання судових рішень.

Інша група проблем виникла безпосередньо внаслідок збройної агресії. Частина населення перемістилися як всередині країни, так і за її кордони, інша – залишилась на тимчасово окупованих територіях, не в змозі виїхати через підвищені безпекові ризики, руйнування інфраструктури, нестачу ресурсів або інформації, де вони можуть знайти прихисток. Правоохоронна система перш за все зосереджена на національній безпеці та протидії збройній агресії.

Від військових дій постраждали і самі суди. Для вирішення зазначених питань до законодавства були внесені відповідні зміни. 03 березня 2022 року був ухвалений Закон № 2112-IX, який виклав у новій редакції частину 7 статті 147 Закону про судоустрій, яка передбачає, особливості здійснення правосуддя під час воєнного або надзвичайного стану, у зв'язку зі стихійним лихом, військовими діями, заходами щодо боротьби з тероризмом або іншими надзвичайними обставинами, та процедуру зміни територіальної підсудності судових справ, які розглядаються в такому суді Вищою радою правосуддя або Верховним Судом [2]. Сайт Верховного Суду наводить перелік судів, територіальну підсудність яких було змінено у зв'язку з неможливістю здійснювати правосуддя під час воєнного стану усього було змінено територіальну підсудність 195 судів, лише частину з яких було відновлено [3]. Тобто велика кількість кримінальних проваджень мають проблеми щодо своєчасного розгляду.

Медіація означає посередництво неупередженої третьої сторони двом або більше іншим особам у пошуку запобігання виникненню або врегулювання спору або конфлікту. Своє правове закріплення, структуру та форму цей соціальний інститут набув в другій половині 20 століття. Батьківщиною медіації можна назвати відразу кілька країн, що об'єднані англосаксонською системою права. Пізніше цей метод вирішення конфліктів поширився в континентальній Європі, а згодом і в Азійських країнах. 16 листопада 2021 року в Україні прийнято Закон №1875-IX «Про медіацію». Закон визначає медіацію як позасудову добровільну, конфіденційну, структуровану процедуру, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [4]. Сфера дії Закону № 1875-IX поширюється на суспільні відносини, пов'язані з проведенням медіації з метою запобігання виникненню конфліктів (спорів) у майбутньому або врегулювання будь-яких конфліктів (спорів), у тому числі цивільних, сімейних, трудових,

господарських, адміністративних, а також у справах про адміністративні правопорушення та у кримінальних провадженнях з метою примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим). Як бачимо, законодавець обрав подвійну модель сфери дії закону: в певних галузях медіабельними визнаються усі конфлікти, а справах пов'язаних з деліктами обмежився медіацією при примиренні.

Вважаємо, що саме медіація може вирішити проблеми системи правосуддя під час воєнного стану, проте детальної уваги вимагає досвід інших країн у запровадженні інституту медіації в інших країнах. Зміни до підходів у розумінні правопорушення, злочину та покарання, а також розвиток відновного правосуддя вплинуло на ширше застосування інституту медіації у деліктних правовідносинах. Особлива роль відновного правосуддя підкреслюються ООН, Радою Європи, країнами англосаксонської системи права. На думку науковців, завданням відновного правосуддя є примирення, головна мета якого – відновлення, що варто розуміти в широкому соціально-антропологічному сенсі – як реальне зцілення жертви та того, хто спричинив шкоду, а також поновлення порушеної внаслідок вчинення злочинного посягання рівноваги інтересів потерпілого, правопорушника, громадськості й держави [5, с. 42].

Медіація при деліктах здатна виконувати різні функції. Водночас в Україні сутність процедури медіації обмежена в контексті кримінального судочинства та полягає у примиренні обвинуваченого та потерпілого. Процедура медіації є послідовним процесом, завдяки якому сторони поступово проходять шлях від прояснення обставин, причин та наслідків злочину для них обох до спільного пошуку можливостей відновлення: відшкодування завданої злочином шкоди, морального зцілення тощо [6, с. 145].

Рекомендація №R(99)19 від 15 вересня 1999 р. «Медіація у кримінальних справах», Рішення Ради Європейського Союзу від 15 березня 2001 р. «Про місце жертв у кримінальному судочинстві» (2001/220/JHA), Інструкція щодо кращого застосування чинної Рекомендації щодо медіації у кримінальних справах від 7 грудня 2007 року закріплюють обов'язок країн Євросоюзу поширювати медіацію у кримінальних справах та забезпечувати прийняття до розгляду будь-якої угоди між жертвою та правопорушником, досягнутої в процесі медіації; сприяти розвитку і за провадженню програм посередництва між потерпілим і правопорушником як загальнодоступної послуги [7].

Широкого застосування медіація знайшла у ювенальній юстиції в Німеччині, де медіація розглядається як альтернатива кримінальній відповідальності та покаранню [8, с. 74]. Отриманий досвід застосували

до більшості кримінальних правопорушень. Так, можливість застосування медіації не обмежуються тяжкістю злочину, а сама медіація розглядається як підстава для пом'якшення покарання або взагалі звільнення від кримінальної відповідальності та покарання. Особливу увагу звертає те, що органи кримінальної юстиції зобов'язані на кожній стадії кримінального процесу встановлювати можливість досягнення примирення [8, с. 76].

Інститут медіації імплементовано та активно розвивається у кримінальному праві Казахстану. Хоча медіація і не розглядається як заміна суду, проте дозволяє сторонам кримінального провадження знайти рішення, яке згодом є безумовною підставою для звільнення від кримінальної відповідальності для суду [9, с. 108]. Протягом останніх років відповідні зміни були прийняті у профільне законодавство Республіки Казахстан, а також узагальнено правозастосовчу практику медіації та надано рекомендації нижчим судовим інстанціям Верховним Судом Республіки Казахстан.

Здійснення правосуддя в Україні в умовах воєнного стану ускладнене рядом системних проблем, які на думку автора можуть бути вирішенням застосування судового інституту медіації у правовій системі України. Зокрема доцільним є його активне застосування у кримінальному процесі. Досвід інших країн свідчить про різні підходи до медіації у кримінальному процесі, проте активне використання дозволяє говорити про її ефективність для досягнення мети відновного правосуддя.

Література:

1. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України від 24.02.2022 р. № 2102-IX. Дата оновлення 24.02.2022. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>
2. Про внесення зміни до частини сьомої статті 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо визначення територіальної підсудності судових справ: Закон України від 03.03.2022 р. №2112-IX. Дата оновлення: 03.03.2022. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2112-20#Text>
3. Перелік судів, територіальну підсудність яких було змінено у зв'язку з неможливістю здійснювати правосуддя під час воєнного стану, 2022 р. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/rozporjadjennya/Zagalna_tablica_sudiv_05_07_2022.pdf (дата звернення: 15.07.2022).
4. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 р. № 1875-IX. Дата оновлення: 16.11.2021. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>

5. Маляренко В.Т. Відновлювальне правосуддя: можливості запровадження в Україні. Відновне правосуддя в Україні : щокварт. бюлетень. 2005. № 1–2. С. 27–33.

6. Вільчик Т. Б. Роль адвоката у реалізації функції медіації у кримінальному судочинстві / Т. Б. Вільчик // Право та інновації. – 2015. – № 4(12). – С. 144-150.

7. Рамкове рішення Ради Європейського Союзу від 15 березня 2001 р. «Про місце жертв злочинів у кримінальному судочинстві» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ucscg.org.ua/bulletin/Articles/03/04-Zakonodavchi_zasady/030401.pdf

8. Микитин Ю. І. Прояви диспозитивності у кримінально-процесуальній політиці Німеччини: деякі аспекти / Ю. І. Микитин // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України: Збірник наукових статей. – 2019. – Вип. 49. – С.73-79.

9. Mitskaya, E. (2020). Theoretical Thoughts on Legal Regulation of Mediation in Criminal Process in Kazakhstan. International Journal of Criminal Justice Sciences, 15(1), 91-113. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.proquest.com/openview/fdddcef49d7d0e45e966911d87e02b41/1?pq-origsite=gscholar&cbl=55115>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-257-2-14>

СТАТУС МЕДІАТОРА ЗА УКРАЇНСЬКИМ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ

Хлистік Мирослава Андріївна

аспірантка кафедри кримінального права і процесу

Науковий керівник: Карпінська Наталія Володимирівна

доктор юридичних наук, доцент,

професор кафедри кримінального права і процесу,

Волинський національний університет імені Лесі Українки

м. Луцьк, Україна

Альтернативні способи вирішення спорів в останні десятиліття є досить популярною темою для досліджень, яка привертає увагу як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. У англо-саксонських країнах та державах Європейського Союзу учасники конфлікту все частіше віддають перевагу позасудовому вирішенню спорів, оскільки, на відміну від судового процесу, такий вибір дозволяє зекономити час і кошти,

прийняти найбільш сприятливе для сторін рішення, а також, як правило, зберегти у подальшому нормальні дружні стосунки.

Одним з найефективніших позасудових способів вирішення спорів є медіація. У перекладі з англійської мови термін «медіація» (mediation) означає посередництво, заступництво. У Директиві 2008/52/ЄС Європейського Парламенту та Ради щодо деяких аспектів медіації у цивільних та комерційних справах від 21 травня 2008 року, медіацію визначено як «структурований процес, незалежно від його назви або посилання на нього, за допомогою якого дві або більше сторін спору намагаються самостійно, на добровільній основі, досягти згоди для вирішення спору за підтримки медіатора» [1].

В Україні медіація лише нещодавно отримала своє законодавче закріплення, хоча й існує вже не один десяток років та досить успішно застосовується для вирішення, зокрема, сімейних та комерційних конфліктів. У Законі України «Про медіацію» від 16 листопада 2021 року (далі – Закон про медіацію) термін «медіація» вживається у значенні «позасудової добровільної, конфіденційної, структурованої процедури, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів» [2]. Законом про медіацію також визначено основні принципи, порядок проведення медіації, інші питання, пов'язані з цією процедурою, а також статус медіатора та вимоги до його підготовки.

На наш погляд, успішний результат медіації у першу чергу залежить від готовності та згоди сторін до участі у цій процедурі та, що найголовніше, від кваліфікації медіатора, який вміє та може сприяти вирішенню конфлікту без звернення до суду. Тому, як передбачалось, законодавець велику увагу зверне на підготовку медіатора та набуті ним компетентності. Проте Закон про медіацію не містить якихось особливих вимог до освіти чи професійних знань надавачів медіаційних послуг, а норми, що стосуються статусу та вимог до медіатора, є досить ліберальними.

Так, відповідно до п. 2 ч. 1 статті 1 Закону про медіацію, медіатор – спеціально підготовлена нейтральна, незалежна, неупереджена фізична особа, яка проводить медіацію. У ч. 1 статті 9 цього ж закону встановлено, що медіатором може бути фізична особа, яка пройшла базову підготовку медіатора в Україні або за кордоном. [2]. Базова підготовка медіаторів передбачає не менше 90 годин навчання, не менше половини з яких має бути виділено практичному навчанню. Разом з тим, закон говорить, що підготовка медіаторів, крім базової, може включати спеціалізовану підготовку за розробленими суб'єктами освітньої діяльності програмами навчання. Також дозволяється особам, які користуються послугами медіаторів, встановлювати до них додаткові

вимоги, зокрема щодо наявності спеціальної підготовки, віку, освіти, практичного досвіду тощо.

Як бачимо, закон не вимагає наявності у медіатора вищої освіти за конкретною спеціальністю (наприклад, юриста чи психолога), а для підтвердження необхідних компетентностей достатньо отримати відповідний сертифікат про проходження базової та/або спеціалізованої підготовки.

Досить ліберальним у питанні вимог до майбутніх медіаторів є підхід у Словенії, хоча традиційно без попереднього навчання медіатори не розпочинають свою діяльність. Слід зауважити, що посередники, які залучаються до медіації, пов'язаної із судом, повинні підтвердити свою кваліфікацію шляхом акредитації (для приватних медіаторів акредитація формально не вимагається) [3].

Відсутні якісь особливі вимоги до майбутніх медіаторів у польському законодавстві – ним може стати будь-хто. Зокрема, медіатор в Польщі у цивільних справах – це фізична особа, яка має повну цивільну правоздатність та дієздатність незалежно від віку, освіти чи професії. Щоб надавати послуги медіації на вимогу суду, достатньо пройти навчання з медіації (хоча згідно із законом це прямо не вимагається) і бути зареєстрованим у списку медіаторів [4].

У Англії будь-яка особа може надавати послуги медіатора, незалежно від підготовки чи акредитації. Як правило, більшість медіаторів є адвокатами. Попит на послуги медіатора зазвичай залежить від його репутації та досвіду, а формальна акредитація не впливає на статус посередника [3].

За законодавством Італії медіатори обов'язково повинні бути акредитовані Міністерством юстиції та рахуватись у списку спеціалістів з медіації відповідної акредитованої організації. Адвокати, зареєстровані в Реєстрі адвокатури, вважаються медіаторами за законом, проте щоб бути акредитованими як медіатори, вони проходять коротший, ніж інші, курс підготовки, який охоплює, як правило, 15 годин. Медіатори, що не є адвокатами, крім спеціальної підготовки повинні також мати вищу освіту [3].

У Німеччині досить часто медіаторами стають адвокати, хоча закон не забороняє здійснювати таку діяльність особам з неюридичною освітою. Разом з тим у цій країні розрізняють два види посередників: медіатори та сертифіковані медіатори. Останні проходять передбачений законодавством курс навчання, практичну підготовку та підвищення кваліфікації. Сертифікація необхідна, як правило, для підтвердження компетентності медіатора, якщо того вимагатимуть користувачі його послуг [3].

На сьогодні існують різні думки з приводу освіти та професійної підготовки медіаторів в Україні. Більшість адвокатів, які практикують медіацію, вважають, що наявність юридичної освіти має бути необхідною умовою для професії медіатора. Інші схиляються до думки, що адвокату чи юристу, який звик представляти одну зі сторін конфлікту і відстоювати її інтереси, тяжко залишатись нейтральним посередником, коли він допомагає вирішити спір в якості медіатора. Специфіка окремих спорів може потребувати певної освіти та додаткових навичок у медіатора (наприклад, інженерної освіти чи економічної), оскільки без спеціальних знань неможливо буде не лише ефективно сприяти вирішенню спору, а й взагалі зрозуміти його суть. Тому, можливо, законодавець і не встановив якихось конкретних вимог щодо обов'язкової освіти для здійснення медіаційних послуг. На наш погляд, оптимальним є варіант наявності вищої освіти у надавача послуг з медіації, в ідеалі – вищої освіти саме у сфері альтернативного вирішення спорів.

Література:

1. DIRECTIVE 2008/52/EC OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 21 May 2008 on certain aspects of mediation in civil and commercial matters. Офіційний сайт ЄС. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:136:0003:0008:EN:PDF> (дата звернення 30.08.2022).

2. Про медіацію: Закон України від 16 лист. 2021 р. № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#n133> (дата звернення: 30.08.2022).

3. Комплексний аналіз поточного контексту, бар'єрів та можливостей для розвитку медіації з рекомендаціями щодо розвитку та впровадження медіації в Україні від 13 травня 2019. URL: https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2019/11/New-Justice_Comprehensive_Analyses_on_Mediation_for_Ukraine_Ales_Zalar_UKR.pdf (дата звернення: 30.08.2022).

4. Медіація в Польщі: коротко про головне. Chernivtsi law school: веб-сайт. URL: <https://law.chnu.edu.ua/mediatsiia-v-polshchi/> (дата звернення: 30.08.2022).

МЕДІАЦІЯ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНИЙ (ПОЗАСУДОВИЙ) МЕТОД ВИРІШЕННЯ СПОРІВ

Ялі Анастасія Геннадіївна

*лейтенант поліції, науковий співробітник
відділу організації наукової роботи*

*Донецький державний університет внутрішніх справ
м. Кропивницький, Україна*

З офіційної точки зору медіація як самостійний феномен існує з другої половини ХХ століття, як результат реакції системи державного управління в США на кризу у судовій гілці влади. Однак, насправді, процедури примирення, до яких в тому числі належить й медіація, існують так само давно як і самі конфлікти [1, с. 114].

Необхідно відмітити, що застосування медіації (як одного з інструментів відновного правосуддя) розповсюджено у більшості країн уже понад 25 років, зокрема, цей процес успішно розвивається в Європі (Австрії, Бельгії, Великій Британії, Норвегії, Німеччині, Фінляндії, Польщі тощо), США, Австралії, Новій Зеландії та інших країнах [2, с. 23].

Ефективність медіації, як форми/засобу врегулювання конфліктів та спорів у різних проявах суспільного життя сьогодні вже не викликає сумніву. Однак, у той час, коли у Європі процес впровадження медіації розпочався ще на початку 80-х рр. минулого століття та успішно розвивається, в Україні можна говорити тільки про становлення даного явища [3, с. 269].

Отже, слід зазначити, що медіація здобула сьогодні широкого розповсюдження у світі як ефективний альтернативний спосіб вирішення цивільно-правових спорів [4, с. 145].

Починаючи з 2014 року Україна здійснює заходи, щодо децентралізації влади, що є сучасною формою розвитку демократії у світі [5].

Одним із кроків до децентралізації державної влади є запровадження в Україні інституту медіації, який надає громадянам реальну можливість обирати інші не судові засоби для вирішення їх спорів при збереженні судової системи як основного механізму вирішення спорів в суспільстві, активізувати громадян України на задоволення потреб та інтересів, звзвити сферу впливу держави на суспільство, замінити цей вплив механізмами саморегуляції, виробленими самим суспільством, та суттєво знизити рівень бюджетного споживання судової системи через зменшення навантаження на суди в цілому [5].

На думку Розмана Ю.В., застосування альтернативних способів вирішення спорів дозволяє кожній особі, яка вважає, що її права будь-яким чином порушені, невизнані або оспорювані скористатись додатковими, більш гнучкими та менш формалізованими способами вирішення існуючих правових конфліктів. Даний підхід є своєрідною гарантією реалізації конституційного права людини та громадянина на вільний вибір найефективнішого на її думку законного методу вирішення спору з метою захисту прав, свобод та законних інтересів [6, с. 251].

Слід відмітити, що медіація – походить від латинського «mediare» – бути посередником – посередництво в конфлікті третьої сторони, що не бере в ньому участі, особлива форма переговорів за участю третьої нейтральної сторони – медіатора (посередника), у процесі яких сторони суперечки за допомогою медіатора самостійно розв’язують проблему на основі власних інтересів. Це процес переговорів, коли до вирішення спірного питання залучається нейтральна сторона – медіатор (посередник), яка веде цей переговорний процес, вислуховує аргументацію сторін щодо суті суперечки й активно допомагає сторонам зрозуміти свої інтереси, оцінити можливість компромісів і самостійно прийняти рішення, що задовольнить всіх учасників переговорів [7]. ЕДІАЦІЯ ЯК ЯВИЩЕ ЄВРОЗ цього приводу необхідно зазначити, що в п.4 ч.1 ст.1 Закону України «Про медіацію» від 16 листопада 2021 року № 1875-ІХ зазначається, що медіація – це позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [8].

Термін «альтернативне вирішення спорів – АВС» (Alternative Disput Resolution – ADR) вперше було застосовано в США для позначення неформальних процедур урегулювання конфліктів. Наявність окремих правових норм у законодавстві багатьох високорозвинутих країн та законодавстві Європейського союзу дає можливість розглядати АВС як міжгалузевий правовий інститут [9, с. 5].

На сьогоднішній день медіація є тим ефективним інструментом пошуку порозуміння між конфлікуючими сторонами, головним чином, завдяки своїй гнучкості. Так, адже порядок, місце (можливість проведення дистанційних бесід), тривалість та кількість зустрічей залежить від сторін. У конфліктних ситуаціях сторони переживають практично завжди сильні емоції, які керують людськими рішеннями, а коли в країні йде загарбницька війна, такі емоції, зокрема гнів, страх, біль, почуття несправедливості особливо загострюються. За таких обставин, звернення до медіації є оптимальним варіантом вирішення спору [10].

Отже, кожен з нас має право обирати свій спосіб захисту власних інтересів!

Література:

1. Красіловська З.В. Історичні передумови виникнення та розвитку інституту медіації. *«Молодий вчений»*. 2015. 6 (21) (червень). Частина 3. С. 114–119.

2. Жмудь В. Запровадження інституту медіації (примирення) законодавстві України. *Відновне правосуддя в Україні*. 2008. № 2 (вересень). С. 23–25.

3. Ващук О.М. Роль неурядових організацій у запровадженні медіації в Україні (практика використання Європейського досвіду). *Часопис Київського університету права*. 2010. № 3. С. 269–271.

4. Огречук Г.О. Договори про проведення медіації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Серія ПРАВО. Випуск 30. Том 1. С. 144–148.

5. Пояснювальна записка до Закону України «Про медіацію» від 17 грудня 2015 року № 3665 URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57463.

6. Розман Ю.В. Особливості правового регулювання медіації за законодавством зарубіжних країн. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2013. Серія ПРАВО. Випуск 21. Частина II. Том 1. С. 251–255.

7. Медіація як явище Європейських правовідносин. Медіація в Україні як ефективний позасудовий спосіб вирішення певних спорів (конфліктів) URL: <http://iii.ua/uk/news/mediaciya-yak-yavishche-ievropeyskih-pravovidnosin-mediaciya-v-ukrayini-yakefektivniy>. ЕДІАЦ

8. Про медіацію: Закону України від 16 листопада 2021 року 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>.

9. Спектор О. М. Альтернативні способи вирішення цивільно-правових спорів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право». Київ, 2012. 22 с.

10. *Йосипенко С.* Врегулювання спорів у воєнний час: медіація як ефективний спосіб. URL: <https://interfax.com.ua/news/blog/843899.html>.

СЕКЦІЯ 2. ПРАВОВА КУЛЬТУРА ПОЛІЦЕЙСЬКОГО: ШЛЯХИ ТА ЗАСОБИ ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-257-2-16>

ПОЛІЦІЯ ДІАЛОГУ: ОЧІКУВАННЯ – РЕАЛЬНІСТЬ

Балтаджи Поліна Миколаївна

кандидат юридичних наук, доцент,

*професор кафедри державно-правових дисциплін
Одеський державний університет внутрішніх справ
м. Одеса, Україна*

17 липня 2022 року – 5 років з дня створення в Україні поліції діалогу. Організація поліції діалогу – відділу превентивної комунікації – це результат реалізації проєкту скандинавської моделі забезпечення публічної безпеки та порядку під час проведення масових заходів. Проєкт запропоновано Консультативною місією Європейського Союзу в Україні, з метою послідовного реформування сектору цивільної безпеки та практичної, підтримки заходів з реформування, відповідно до стандартів ЄС та міжнародних принципів. Заміна застарілої реактивної моделі поведінки працівників поліції під час забезпечення публічної безпеки та порядку в разі проведення масових заходів новою – проактивно орієнтованою – відображає сутність скандинавської моделі забезпечення публічного порядку в зазначеній сфері, яка направлена на попередження насильства шляхом постійного спілкування з натовпом [1]. Запровадження скандинавської моделі в діяльність органів і підрозділів Національної поліції України мало стати дієвим засобом реалізації демократичних принципів у поліцейській діяльності, забезпечення основних прав і свобод громадян, особливо в реалізації їхніх права на свободу зібрань, дозволити підвищити рівень довіри громадян до поліції. Поштовхом до нормативного врегулювання зазначеного питання у законодавстві України стало затвердження Концепції запровадження в діяльності органів та підрозділів Національної поліції України скандинавської моделі забезпечення публічної безпеки та порядку під час проведення масових заходів [2].

Аналізуючи особливості реформування поліції в Україні на шляху європейської інтеграції, дослідники звертають увагу на такі важливі завдання як попередження насильства під час масових заходів,

акцентуючи при цьому увагу на таких принципах, як сприяння проведенню мирних зібрань та підтримки демократичних прав громадян. [3]. Такі завдання задекларовані як пріоритетні не лише в рамках скандинавської моделі, а як фундаментальні у діяльності поліції в цілому.

5 років досвіду дають підстави для аналізу результатів діяльності та роботи над помилками. Поліція діалогу в Україні сьогодні, це вже не експеримент, не проект, що працює у тестовому режимі, а практичний підрозділ превентивної комунікації, який відіграє важливу роль у механізмі забезпечення публічної безпеки та порядку під час проведення масових заходів. Це всеукраїнська мережа з 200 поліцейських, для яких інструментом комунікації та способом вирішення конфліктних ситуацій є діалог. Діалог – це відкритий процес, який спрямований насамперед на створення культури спілкування, пошук спільної мови, що призведе до зміцнення довіри та покращення соціальних стосунків, порозуміння серед представників протилежних сторін, що своєю чергою може допомогти запобігти загостренню конфлікту, бути засобом у процесах примирення та миробудування [4]. Слід звернути увагу, що основною метою діалогу, в даному контексті, виступає не обмін ціннісними сенсами та налагодження порозуміння, а попередження чи вирішення конфліктної ситуації та оперативне прийняття рішення. Водночас важливим принципом в роботі поліції діалогу в Україні є відкритість. Підрозділ не використовує стратегії розвідки, не є інструментом отримання оперативної інформації. Поліція діалогу – це відкритий діалог, спілкування виключно відкритими каналами зв'язку, дотримання етичних норм. Такий підхід став складовою формування іміджу підрозділу превентивної комунікації, запорукою довіри у спілкуванні з «синіми жилетами».

Стратегічні принципи є керівними засадами у професійній діяльності підрозділу: володіння перевіреною інформацією про учасників, їх цінності, мету заходу та засоби її досягнення, джерела ризику. Прийняття іншої позиції, як показник готовності до емпатії і поваги, заперечення суб'єктивності у прийнятті рішень є ознаками професійності і неупередженості. Стратегія сприяння спрямована на сприяння реалізації учасниками права на мирне зібрання і досягнення його законної мети, незалежно від особистого відношення до ціннісних орієнтирів учасників. Комунікація – спілкування, посередництво, взаємодія зі сторонами на всіх стадіях підготовки і проведення заходу. Слово як альтернатива силі. Цей принцип є основним, адже саме підтримання належної комунікації представників влади, поліції та громадян формує довіру населення. Диференціація – сприйняття учасників мирного зібрання не як натовпу, а як сукупності індивідів та

окремих особистостей, які можуть мати різні цілі та завдання, зокрема вчинення правопорушень, та по-різному ставитися до поліції. Дотримання цього принципу дозволяє швидко ізолювати громадян, які можуть порушити публічний порядок (можливих провокаторів та підбурювачів), від тих, хто поводить мирно та не має мети вчинити правопорушення, а тому поліція може здобути повагу та підтримку, що, у свою чергу, підвищує рівень довіри населення.

Використання нових методів та стратегій в роботі поліції дозволяє мінімізувати фізичний контакт між поліцією та учасниками заходів, безконфліктно забезпечити правопорядок під час проведення масових заходів, зменшити напруження в суспільстві.

Сьогодні можна впевнено говорити про позитивний досвід роботи поліції діалогу. Так високу оцінку діяльності поліції діалогу надали спостерігачі від КМЕС, за результатами супроводження щорічного маршу представників ЛГБТ-спільноти, що відбувся у серпні 2021 в Одесі за участі 400 учасників. Незважаючи на присутність значних сил, правоохоронці застосували тактику мінімального втручання та попередження конфліктів, що сприяло мирному перебігу заходу.

Масові заходи з нагоди відзначення важливих травневих дат в Одесі та Києві, стали своєрідним екзаменом у п'ятирічній практиці діалогу.

Важливим аспектом у діяльності «синіх жилетів» є просвітницька діяльність. Зустрічі з представниками молодіжної спільноти, тематичні бесіди у закладах освіти, продовження відкритого діалогу зі суспільством у соціальних мережах, ще одна цеглина у формуванні довіри і поваги до поліцейського.

Готовність заспокоїти, роз'яснити, переконати, надати консультацію чи медичну допомогу – виклик чи рівень професійності? В нових реаліях, як ніколи, поліція сприймається як спосіб захисту. Водночас робота поліцейського в умовах війни є складним випробуванням і вимагає додаткової як практичної так і психологічної підготовки. Гнучкість, терпіння, постійний аналіз ризиків та загроз, швидкість реагування, готовність до комунікації 24/7 – сучасні професійні реалії всіх підрозділів поліції. Нажаль ситуація ускладнюється недосконалістю нормативного регулювання службової діяльності в даній сфері. Перспективи удосконалення професійної діяльності лежать у площині професійної підготовки: актуальний порядок підвищення кваліфікації, психологічна підтримка, практика обміну міжнародним досвідом, мовні стажування та практика супервізій.

Література:

1. Ульянов О. І., Ніколаєв О.Т., Бахчеван С.Ф. Запровадження скандинавської моделі забезпечення публічної безпеки та порядку під

час проведення масових заходів у діяльності Національної поліції України. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2021. № 1(1). С. 123 – 131.

2. Концепція запровадження в діяльності органів та підрозділів Національної поліції України скандинавської моделі забезпечення публічної безпеки та порядку під час проведення масових заходів: наказ МВС України від 23.08.2018 р. № 706. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MVS873.html (дата звернення: 04.09.2022).

3. Юшкевич О. Г. Особливості реформування поліції в Україні на шляху Європейської інтеграції. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2019. № 3. С. 33–37.

4. Нестеренко Л.Б. Діалог як інструмент комунікації в територіальних громадах. *Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. пр.* Вип.91. Одеса: Гельветика. 2021. С. 135-141.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-257-2-17>

МОРАЛЬНІСТЬ ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 303 КК УКРАЇНИ (СУТЕНЕРСТВО АБО ВТЯГНЕННЯ ОСОБИ У ЗАЙНЯТТЯ ПРОСТИТУЦІЮ)

Коссе Валерій Валерійович

*заступник директора МЦПП «Академія поліції»
Донецький державний університет внутрішніх справ
м. Кривийницький, Україна*

На сьогоднішній день проблема розповсюдження випадків надання сексуальних послуг за гроші є актуальною, що обумовлено низкою факторів, таких як: 1) відсутність достатньої кількості робочих місць, необхідних для зайняття легальною діяльністю; 2) низький рівень соціальної відповідальності населення; 3) погіршення освітнього процесу через політико-економічні дестабілізуючі чинники, що має наслідком відсутність у значної частини громадян вищої освіти; 4) прагнення заробити достатню кількість грошей за незначний проміжок часу тощо. Вказане пояснює негативну кримінологічну ситуацію в частині кількісно-якісного показника кримінальних правопорушень, передбачених ст. 303 Кримінального кодексу України (далі – КК України). Враховуючи вказане, пропонуємо більш детально зупинитись на розгляді об'єкту вказаного суспільно небезпечного діяння.

Відтак, об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 303 КК України є моральні засади суспільства в частині задоволення статевих потреб. Розміщення даної норми у XII розділі кримінального законодавства («Кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності») свідчить про те, що законодавець створив симбіоз із двох понять: громадський порядок та моральність, тим самим зрівнявши їх до взаємозалежної категорії. На нашу думку, громадський порядок – це широке поняття, під яким розуміється частина суспільних відносин, яка визначає порядок захисту прав та свобод громадян крізь призму соціально-правових норм та гарантій забезпечення нормальної життєдіяльності у всіх сферах. На громадському порядку базується держава, оскільки його порушення тягне за собою дестабілізацію соціальної платформи, на якій будується державне управління. Моральність входить в структуру громадського порядку та м'яким способом через виховну функцію утримує громадян від вчинення антигромадських вчинків. В цьому контексті можна говорити і про правову мораль, яка стає перепорою для вчинення кримінальних правопорушень.

В контексті ст. 303 КК України, законодавець об'єктом кримінального правопорушення обрав моральність у сфері статевих стосунків, в першу чергу, прагнучи захистити населення від посягань сексуального характеру, що може мати наслідком негативний вплив не тільки на здоров'я, але і на розвиток неповнолітніх осіб. Такого роду превенція надає можливість попереджати окремі види кримінальних правопорушень ще на перших етапах.

В загальному розумінні, дослідження кримінально-правової охорони моральності як соціально та історично детермінованого явища антропогенезу є складним процесом щодо вивчення соціальних передумов криміналізації злочинів проти моральності, особливостей формування сучасної концепції кримінально-правової охорони та перспектив удосконалення відповідних норм. Наявність численних наукових позицій, які іноді є протилежними з приводу окремих дискусійних питань щодо регламентації кримінально-правової охорони моральності в часи культурного релятивізму, вказує як на актуальність проблематики, так і на значні ускладнення в процесі кваліфікації злочинів, які посягають на відповідні об'єкти [1, с. 93]. Становлення кримінально-правової охорони моральності має достатньо тривалу історію. Цікавим є те, що бачення сутності розглядуваного нами кримінального правопорушення, передбаченого ст. 303 КК України, з моменту прийняття у 2001 році чинного кримінального законодавства, змінювалось. До 2006 року зазначена норма мала назву «проституція або примушування чи втягнення до зайняття проституцією». В цьому контексті ми можемо говорити про те, що на той момент законодавцем не було враховано мотиваційні характеристики суспільно небезпечного діяння.

Економічна та соціальна детермінованість зайняття проституцією та відносно малий осуд цих діянь серед пересічного населення призвели к повній неефективності норми. До того ж, невдала законодавча конструкція, що ввела термін «систематичність надання сексуальних услуг за платню» як основний елемент об'єктивної сторони ч. 1 ст. 303 КК, була в протиріччі з ідеологію ліквідації адміністративної преюдиції та недопустимості використання правила «ne bis dem idem». Саме неврахування позицій громадян щодо значущості кримінально-правової заборони проституції призвело до декриміналізації складу, передбаченого ч. 1 ст. 303 КК [2; 3, с. 166]. Таким чином, з антропологічної точки зору сучасне кримінальне право в захисті суспільної моральності розглядається як необхідний інструмент забезпечення суспільної і національної безпеки, гарант суспільного спокою, який специфічними засобами регулює антисоціальну активність суб'єктів злочину [3, с. 166]. Отже, в цьому контексті ми можемо стверджувати, що обрання у якості протиправного діяння саме сутенерство, як посередництво, котре передбачає умисне залучення сторонньої особи для надання сексуальних послуг акцентує увагу нормозастосовувачів на підвищеній суспільній небезпеці такого роду діяльності. Сама по собі проституція викликає низку запитань в контексті посягання на моральність. Добровільне надання сексуальних послуг особою, котра це сприймає як рутинну роботу, навряд чи позиціонується нею як щось протиправне чи аморальне. Тим більше, низка європейських держав вже легалізувало таке діяння, надавши тим самим можливість повіям не тільки заробляти легальні гроші, а і проходити регулярний медичний огляд та мати страховий стаж. Саме тому сутенерство (у т.ч. звідництво) має більш аморальний характер, оскільки, фактично, людина, розуміючи специфіку роботи, прикладає зусиль для реалізації власного корисливого мотиву шляхом залучення іншої людини, яка надаючи такого роду послуги, ризикує власним моральним виглядом та здоров'ям.

Таким чином, проведене дослідження дозволило підсумувати, що на сьогоднішній день законодавець обрав правильний курс на боротьбу із провадами сутенерства або втягнення особи у зайняття проституцією. Встановлений об'єкт кримінального правопорушення, яким є моральні засади суспільства в частині підстав задоволення статевих потреб, є вірним та повністю відповідає реаліям сьогодення.

Література:

1. Бойченко В. П. Моральне і злочинне в кримінальному праві. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Юриспруденція. 2017. Вип. 26. С. 92-95.
2. Закон України Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за торгівлю людьми та

втягнення в заняття проституцією. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3316-15#Text>

3. Бойченко В.П. Захист суспільної моралі засобами кримінального права. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 3. С. 165-168

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-257-2-18>

ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ В ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ

Пишна Алла Георгіївна

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри адміністративної діяльності поліції

Одеський державний університет внутрішніх справ

м. Одеса, Україна

Важливою вимогою формування позитивного іміджу поліції є рівень довіри до неї населення. Застосування медіації під час вирішення конфліктних ситуацій (спорів) з представниками Національної поліції та громадськістю дозволить у найкоротший термін з'ясувати причини конфлікту та самостійно знайти спільне рішення. Медіація – позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [1]. Медіація проводиться за взаємною згодою сторін медіації з урахуванням принципів добровільності, конфіденційності, нейтральності, незалежності та неупередженості медіатора, самовизначення та рівності прав сторін медіації.

До основних причин скарг на поліцейських можна віднести: активні дії (застосування сили, неналежне спілкування – образи, лайки, принизливе ставлення, харасмент, дискримінація, залякування; незаконний огляд, незаконна перевірка документів, обмеження свободи пересування, проведення опитування неповнолітніх, тощо); бездіяльність (ігнорування усної чи письмової заяви про правопорушення; відмова назвати прізвище, посаду, спеціальне звання та пред'явити на її вимогу службове посвідчення; ненадання допомоги, тощо). Розглядаючи скарги на дії поліцейських, у більшості випадків, вони були викликані непорозумінням між поліцейськими та громадянами, до яких звертались з певними вимогами. Застосування у

таких випадках процедури медіації дозволить визначити що саме призвело до розвитку конфлікту та врахувати потреби кожної із сторін.

Як слушно зазначає керівник Управління по розгляду скарг на поліцію округу Колумбія, США, Мішель Г. Тобін «якщо обидва учасники вийдуть із кращим розумінням точки зору один одного, чи не покращаться відносини між поліцією та громадянами? Офіцер поліції може використовувати цей зворотній зв'язок, щоб керувати своєю майбутньою поведінкою, а громадянин може зрозуміти, чому поліцейські повинні поводитися так, як громадянин може вважати образливим або нав'язливим. Якщо люди краще розуміють один одного і діють відповідно, уникають необхідності арешту, або стрілянини, або подальших заворушень, хіба проблема не була вирішена чи попереджена?». Усі сесії посередництва проводяться незалежним, неупередженим посередником третьої сторони. Медіатор надає можливість сторонам спору розповісти про інцидент, який призвів до скарги, з метою досягнення спільного розуміння між сторонами. У багатьох випадках після того, як сторони мали можливість пояснити свою точку зору щодо інциденту, який призвів до скарги, і почути іншу сторону, цього роз'яснення було достатньо для вирішення скарги. Немає обмежень для досягнення згоди. Хоча обидві сторони зобов'язані добросовісно брати участь у посередництві, усі угоди є цілком добровільними та повинні погоджуватися обома сторонами. Неможливість досягти згоди не впливає на подальший розгляд скарги. Однак, якщо між сторонами не досягнуто згоди, скарга повертається до Управління скарг на поліцію, щоб визначити, чи суть скарги вимагає подальшого розслідування або відхилення [2].

Оцінюючи роботу Національної поліції у 2021 році, першочергово слід брати до уваги рівень довіри населення до поліції як основний критерій оцінки ефективності діяльності органів та підрозділів поліції, визначений Законом України «Про Національну поліцію». У 2021 році незалежною соціологічною службою, визначеною у встановленому законодавством порядку, проведено на загальнодержавному рівні вивчення громадської думки щодо оцінки рівня довіри до Національної поліції, сприйняття громадянами її діяльності та основних очікувань щодо неї в майбутньому. Згідно з результатами дослідження, довіру до Національної поліції висловили 44% громадян. При цьому основними причинами такого ставлення респонденти назвали особистий позитивний досвід взаємодії та досвід своїх родичів або знайомих, а також ввічливе спілкування та доброзичливість поліцейських, оперативність реагування, позитивну інформацію у ЗМІ тощо. Сильними сторонами поліції громадяни називали омолодження кадрів, матеріально-технічне оснащення та зовнішній вигляд, оперативність

реагування та бажання допомогти. Найбільш ефективними у своїй роботі, на думку більшості опитаних, є служба «102», патрульні поліцейські, працівники оперативних підрозділів та дільничні офіцери поліції. Поряд з тим, систематичне вивчення громадської думки дозволяє оцінити тенденції рівня довіри суспільства до поліції, основні проблеми у сфері правоохоронної діяльності, які турбують громадян, та зосередитись на їх вирішенні. Порівнюючи результати соціологічних досліджень, проведених протягом останніх двох років, слід відзначити певну позитивну динаміку громадської думки щодо рівня довіри до поліції. Так, кількість громадян, які повністю або скоріше довіряли Національній поліції, у 2020 році складала 41%, а минулого року їх частка була вже 44% [3].

Поліцейські, які здійснюють взаємодію з населенням (дільничні офіцери поліції, поліцейські офіцери громади, працівники підрозділів превентивної комунікації (поліції діалогу), ювенальної превенції, контролю за обігом зброї, патрульні поліцейські, тощо), мають бути обізнані в особливостях відновного правосуддя, опанувати стратегії поведінки в конфліктних ситуаціях у якості медіатора, вдосконалювати навички посередництва у розв'язанні конфліктів та на практиці навчитися примирювати конфліктуючі сторони. Важливо не пропустити момент, коли ще можна допомогти сторонам вийти із конфлікту мирним шляхом, своєчасно знайти правильне рішення та не допустити виникнення конфліктів у майбутньому.

Тому важливим є включення до переліку навчальних дисциплін курсів підвищення кваліфікації працівників підрозділів превентивної комунікації, ювенальної превенції, контролю за обігом зброї, дільничних офіцерів поліції, поліцейських офіцерів громади, патрульних поліцейських навчальної дисципліни «Медіація». Вивчення процедури медіації дасть змогу працівникам зазначених підрозділів навчитися основним навичкам посередництва та врегулювання конфліктів (суперечок) між сторонами. До програми дисципліни слід включити: принципи медіації; прийоми та методи вирішення конфліктів; вимоги до медіатора, його права та обов'язки; можливості застосування медіації в діяльності органів поліції. З метою перевірки ступеня засвоєння теоретичного матеріалу практичні заняття бажано проводити шляхом розгляду та аналізу різноманітних кейсів конфліктних ситуацій у форматі рольових ігор.

Література:

1. Закон України «Про медіацію» від 16 листопада 2021 року № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>.

2. Office of Police Complaints. URL: <https://policecomplaints.dc.gov/node/166322>

3. Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2021 році. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2021/Zvit_NPU_2021_.pdf.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-257-2-19>

ВПЛИВ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ НА НЕГАТИВНІ ПРОЯВИ ПРАВОВОЇ СВІДОМОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ

Шаповалова Інна Олександрівна

*кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
Одеський державний університет внутрішніх справ
м. Одеса, Україна*

Одним із основних завдань держави є створення умов для постійного підвищення рівня правової культури або хоча б недопущення її різкого зниження. Оскільки рівень правової культури на різних етапах розвитку суспільства є різним, розвиток правової культури є процесом перманентним, коли кожне наступне покоління намагається його вдосконалити. При цьому суттєвою є ознака, згідно з якою процес удосконалення має розпочинатися лише після відповідного засвоєння вже накопичених правових знань [1, с. 43]. Але в зазначеному випадку автор, скоріше, мав на увазі, що стан правової культури постійно змінюється. У значенні терміна «розвиток» і традиційні, й електронні словники передусім виділяють саме позитивний рух. Так, академічний тлумачний словник української мови наводить одне зі значень розвитку як «процес, у результаті якого відбувається зміна якості чого-небудь, перехід від одного якісного стану до іншого, вищого» [7].

В.П. Сальніков додає до поняття правової культури особистості її прогресивну діяльність, яка включає всі цінності, так чи інакше пов'язані з функціонуванням права, системи його норм та принципів [4, с. 23].

В.В. Копейчиков правову культуру визначає як систему правових цінностей, що відповідають рівню правового прогресу, досягнутого суспільством, і відображають у правовій формі стан свободи особи, інші найважливіші соціальні цінності [3, с. 140].

Правову культуру необхідно розглядати у двох головних та взаємопов'язаних аспектах: стосовно суспільства в цілому та особистості зокрема. Між ними існують зв'язки, єдність, взаємообумовленість та взаємодія.

Правова культура – це засіб правового регулювання суспільних відносин, заснованих на законах, формах взаємодії їх учасників.

Проявом ставлення особистості та суспільства до права, законності є правосвідомість як частина правової культури. Правосвідомість формується під дією об'єктивних та суб'єктивних факторів суспільного розвитку. На нього впливають не тільки історичні та соціальні процеси, а й геополітична ситуація в державі і духовна сфера суспільства. Якщо правова система функціонує в умовах законності, свободи, соціальної справедливості, поваги до права, то це сприяє росту правосвідомості всіх суб'єктів.

Правова культура органічно пов'язана та взаємодіє із законодавством. В умовах демократичної процедури закони можуть прийматися більшістю голосів, власникам яких не вистачає професіоналізму. У боротьбі за закони відбувається зіткнення представників різних правових культур, що не може не відобразитися на якості законодавчої діяльності.

Якщо право – це встановлена законом міра соціальної свободи, то закони і всі інші юридичні норми повинні бути послідовним вираженням цієї свободи, що відповідає завданням та цілям правової держави. Якість законодавства оцінюється не тільки і не стільки вирішенням економічних, політичних та інших завдань суспільного розвитку, скільки закріпленням надійних гарантій прав, свобод та інтересів особистості, інших суб'єктів правових відносин.

Матеріально-предметна сфера правової культури визначається, з одного боку, економічними факторами, а з іншого – традиціями даного суспільства.

Ментальний бік правової культури включає в себе буденну і теоретичну правосвідомість, тобто комплекс уявлень про політику, закони, правосуддя, які впливають на поведінку людей, відображаються на змісті та формі правового регулювання суспільних відносин. Таким чином, ставлення людей до права є одним із показників правової культури. Правова культура використовується як інструмент стану правового життя суспільства в цілому. Ось чому важливо вивчати клімат політичного життя, атмосферу, пов'язану з правовідносинами [4, с. 526-533].

Особливо хотілося б відзначити рівень правової свідомості співробітників органів внутрішніх справ, оскільки саме вони покликані стояти на сторожі захисту прав і свобод людини. Але поряд із правовим

нігілізмом і правовим прагматизмом у цій сфері сформувався пласт переродженої правосвідомості – одного з найбільш небезпечних видів деформацій. Перероджена правосвідомість характеризується сформованими повністю викривленими поглядами на право та його роль у суспільстві. Особи, яким властивий подібний тип правової свідомості, упевнені у своїй особливості, особливій ролі, інколи навіть убачають у своїй особі ледь не рятівників усесвіту, тобто викривлене уявлення про справедливість спрямовують на досягнення особливої мети, місії.

Особливу небезпеку для реалізації принципу народного суверенітету, як і загалом основ демократії, становлять неправомірні дії окремих груп суспільства, його інститутів, включаючи й ЗМІ, які чинять тиск на діяльність органів правосуддя. В останні роки така негативна практика, включаючи й крайні її форми, набула особливого поширення, про що свідчать дані Реєстру повідомлень суддів про втручання в діяльність судді з метою здійснення правосуддя, і така тенденція нині лише посилюється. Це ще більшою мірою підриває правову свідомість і правову культуру населення, оскільки стирається межа між реформуванням правової системи, демократизацією, боротьбою громадян за свої права й законні інтереси та діями, що суперечать самій сутності правової активності, але маскуються під неї [5, с. 203].

Особливу роль у системі цінностей правової культури відіграють права та обов'язки, через які в суспільстві розвивається атмосфера демократизму, законності, правопорядку. Але для цього необхідно підкріпити правосвідомість особистості та суспільства механізмом дій норм законодавства.

Правовій культурі протистоять такі явища, як правопорушення, невиконання законів, бездіяльне відношення до обов'язків, які в сукупності створюють антикультуру в суспільному ладі та державному устрої. Вони негативно впливають на правопорядок, режим законності, породжують правовий нігілізм. Подібні явища – це відмова від існуючої в суспільстві правової культури, її цінностей.

Таким чином, враховуючи всі підходи до визначення правової культури, вважаємо, що правова культура – це структурно-складне цілісне утворення, яке включає в себе якісний стан правового життя суспільства, відображеного в досягнутому рівні досконалості правових актів, правової і правозастосувальної діяльності, правосвідомості та правового розвитку особистості, а також у ступені свободи її поведінки та взаємної відповідальності держави та особистості, що позитивно впливає на суспільний розвиток та підтримання умов функціонування суспільства [2, с. 85-88].

Література:

1. Богачов С.В. Особливості процесу формування правової культури в Україні. Вісник ХНУВС. 2011. № 2 (53). С. 43–48.
2. Демічева В.В. Правова свідомість як елемент правової системи в умовах демократичного розвитку України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. – К., 2007. – 192 с.
3. Загальна теорія держави і права / За ред. В.В. Копейчикова. – К.: Юрінком, 1997. – 257 с.
4. Кельман М.С. Загальна теорія держави і права / М.С. Кельман, О.Г. Мурашин, Н.М. Хома– Львів: «Новий світ–2000», 2003. – 610 с.
5. Суходоля М. Фактичний стан правової культури населення України як відображення деформованої правосвідомості. Підприємство, господарство і право. 2021. № 1. С. 203.
6. Плавич В.П. Нове розуміння сутності і моделей сучасного права: особливості та тенденції розвитку. Правова держава. 2020. № 37. С. 17–29.
7. Словник української мови : в 11 т. Київ, 1977. Том 8.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-257-2-20>

ЩОДО ПИТАНЬ НЕОБХІДНОСТІ СТВОРЕННЯ КОДЕКСУ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ МЕДІАТОРА У ПОЛІЦЕЙСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Шевченко Тетяна Володимирівна

*кандидат юридичних наук, доцент, підполковник поліції,
доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності
Національна академія внутрішніх справ
м. Київ, Україна*

В умовах стрімкого розвитку технологій та створення нових форм господарської діяльності змінюються й тенденції корпоративної культури. Сьогодні диктує нові умови та вимагає від держави запровадження альтернативних підходів до попередження виникнення та вирішення вже існуючих конфліктів між громадянином та державними органами. Особливо це стосується сфери правозастосування, у тому числі адміністративного та кримінального проваджень. Саме таким альтернативним та, як показує практика, ефективним способом врегулювання спорів і конфліктів у світі є медіація.

Медіацію можна застосовувати в будь-яких конфліктах (спорах), які виникають у цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних правовідносинах, а також кримінальних провадженнях під час укладання угод про примирення між потерпілим і підозрюваним, обвинуваченим та в інших сферах суспільних відносин. Її можливо проводити як до так і під час звернення до суду, третейського суду чи міжнародного комерційного арбітражу, а також під час вже виконання рішення. Участь у медіації є добровільним волевиявленням сторін медіації.

Термін «медіація» походить від латинського «mediare», що означає бути посередником. Суть процедури медіації в кримінально-правовому аспекті полягає у вирішенні конфлікту між сторонами, зокрема при вчиненні злочину, за допомогою залучення посередника – медіатора. Разом з тим, слід зауважити, що не всі вчинені злочини можуть бути вирішені за допомогою медіації. Та й при її застосуванні відсутні гарантії про виправлення поведінки правопорушника.

В Україні дана процедура широко застосовується вже близько 25 років. З 2010 року у Верховній Раді України було зареєстровано понад 10 законопроектів щодо медіації, однак жодного так і не було прийнято. І тільки 16 листопада 2021 року з прийняттям Закону України «Про медіацію» відбулося її регулювання на законодавчому рівні.

Відповідно до Закону, медіація в Україні визначається як позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [1].

З метою запровадження міжнародного досвіду в Україні, у 2019 році Міністерством юстиції України та Генеральною прокуратурою України було запущено пілотний проект по відновленню для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення [2].

Він ґрунтується на відновних підходах у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки та нетяжкі злочини, вчинені неповнолітніми. Тобто у його процесі правопорушник та потерпілий зустрічаються разом, обговорюють ситуацію, що сталася, і ухвалюють рішення щодо її подальшого вирішення та відшкодування завданої шкоди. Це дає можливість сторонам ухвалити спільне рішення, на початкових етапах розслідування вивести неповнолітніх із кримінального процесу та ресоціалізувати їх у суспільстві.

Окрім того, на нашу думку, медіацію у правоохоронній сфері також можна використовувати під час:

- вирішення внутрішніх суперечок між керівником та підлеглим;
- врегулювання спорів під час реорганізації та звільнення працівників;

- перемовин зі злочинцями;
- здійснення заходів по деокупації території України у ході військових дій;
- розслідування злочинів невеликої тяжкості;
- розслідування злочинів, вчинених неповнолітніми тощо.

Разом з тим, зважаючи на міжнародні стандарти медіації, дана процедура, окрім нормативно-правового регулювання, має ще й відповідати встановленим етичним нормам та впровадженню єдиного зразка по складанню документів під час організації процесу медіації у поліцейській діяльності. Саме тому рахуємо, що є необхідність створення Кодексу професійної етики медіатора у поліцейській діяльності. Він має слугувати:

- 1) фундаментальним етичним і професіональним путівником для медіаторів-поліцейських;
- 2) джерелом інформації для сторін спору;
- 3) підвищувати публічну довіру до медіації у поліцейській діяльності як ефективного засобу вирішення спорів.

Нами було проаналізовано ряд етичних кодексів поведінки медіатора, що діють на теренах України та світу. Вважаємо, що до основних положень Кодексу професійної етики медіатора у поліцейській діяльності мають увійти розділи, що стосуються:

1. Самовизначення. Адже це фундаментальний принцип, який вимагає аби процес медіації спирався на здатність сторін досягти добровільного, взаємоприйнятного рішення. Кожна сторона робить свій власний та зважений вибір стосовно правил процесу та його наслідків. Будь-яка сторона може відмовитися від медіації у будь-який час.

2. Нейтральності. Це означає для медіатора свободу від фаворитизму та неупередженість. У якості пріоритетного завдання ставиться надання рівних послуг обом сторонам в ім'я здійснення самої медіації. Персональні характеристики, походження, цінності та вірування чи їх прояви на медіації не мають робити медіатора упередженим щодо учасників.

3. Конфлікту інтересів. Має на меті дії чи відносини, які можуть створити враження можливої прихильності медіатора до якоїсь із сторін. Медіатор не повинен діяти, або, почавши роботу, повинен призупинити діяльність при виявленні обставин, які можуть вплинути на його незалежність або викликати конфлікт інтересів, про що повідомити сторони. Обов'язок виявлення таких обставин є неодмінним обов'язком медіатора протягом всього процесу медіації. Окрім того, медіатор не має встановлювати професійні стосунки з однією із сторін після проведення медіації.

4. Компетентності. Медіатор має право проводити процедуру медіації тільки у разі, якщо він має достатню кваліфікацію аби задовольнити обгрунтовані очікування сторін. Це передбачає наявність відповідної освіти, безперервне оновлення знань і практики медіації у відповідності зі стандартами і принципами акредитації медіаторів.

5. Вибір медіатора є невід'ємним правом сторін медіації. Вибір медіатора відбувається на незалежній і добровільній основі. Кожна з сторін медіації має рівне право на вибір медіатора.

6. Конфіденційності. Медіатор має поважати обгрунтовані очікування сторін щодо конфіденційності процедури медіації. Він не може розкривати/оприлюднювати будь-яку інформацію, яку сторона вважає конфіденційною, крім випадків, коли на те отримана згода всіх сторін або того вимагає Закон. Окрім того, медіатор не має права розкривати іншій стороні або іншій особі, інформацію, отриману від однієї зі сторін в ході приватної зустрічі, без згоди на те сторони, яка надала таку інформацію.

7. Процес медіації. Медіатор має належним чином проводити процедуру медіації, беручи до уваги різні обставини справи, включаючи можливий дисбаланс сил і норми права, а також брати в розрахунок будь-які побажання сторін і необхідність швидкого врегулювання спору. Сторони повинні висловити добровільне згоду з медіатором щодо правил і способів, якими буде проводитися медіація. Медіатор має сприяти чесності та щирості сторін у ході медіації та не може умисно перекручувати будь-які факти чи умови у ході медіації. Медіатор має приймати всі необхідні заходи, щоб гарантувати укладення угоди сторін на основі повноцінної і достовірної інформації, і розуміння умов угоди. Сторони можуть відмовитися від медіації в будь-який час, без пояснення причин.

8. Відповідальність медіатора. Медіатор бере на себе відповідальність за свій моральний вибір та/бо вирішення етичної дилеми. Несе відповідальність за недотримання норм професійної етики та може притягуватися до відповідальності відповідно до визначеної процедури.

9. Зразки документів, що складаються у процесі проведення медіації [3, 4].

Таким чином, з розвитком медіації в Україні вона поступово заходить і у сферу правоохоронної діяльності. Тому на початковому етапі дуже важливо створити якісне підґрунтя для ефективної діяльності медіаторів-поліцейських. Етичні стандарти та принципи медіаторів, що фіксуються у відповідних професійних кодексах і рекомендаціях сприяють орієнтуванню фахівців у складних ситуаціях, а також дають змогу приймати нестандартні рішення, які не суперечать інтересам сторін медіації. Особливо це актуально під час проведенні медіацій у

відновному правосудді. Зазначені вище базові етичні принципи постають універсальними критеріями, всезагальними стандартами та нормами при вирішенні конфлікту сторін.

Література:

1. Закон України «Про медіацію», Відомості Верховної Ради (ВВР), 2022, № 7, ст.51. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>

2. Наказ Міністерства юстиції України та Генеральної прокуратури України «Про реалізацію пілотного проекту «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення» від 21 січня 2019 р. № 172/5/10 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0087-19#Text>

3. Кодекс етики медіатора Українського центру медіації та переговорів. URL: <https://ukrmediation.com.ua/ua/pro-tsentr/kodeks-etyky-mediatora/2-kodeks-etyky-mediatora>

4. Кодекс професійної етики медіатора Національної асоціації медіаторів України. URL: http://namu.com.ua/ua/info/mediators/nseyenf-yekhnyu-pyeeakhsua/#_

СЕКЦІЯ 3. ПОЛІЦЕЙСЬКА МЕДІАЦІЯ У СИСТЕМІ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ГРОМАДЯН

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-257-2-21>

РОЛЬ МЕДІАЦІЇ ПОЛІЦІЇ В РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАХОДІВ ПОЛІТИКИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ

Булгакова Олена Валеріївна

*кандидат економічних наук, доцент,
завідувачка кафедри державно-правових дисциплін факультету № 2
Криворізький навчально-науковий інститут
Донецького державного університету внутрішніх справ*

Полтавець Андрій Анатолійович

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри державно-правових дисциплін факультету №2
Криворізький навчально-науковий інститут
Донецького державного університету внутрішніх справ
м. Кривий Ріг, Україна*

Сучасне суспільство складно уявити без прагнення до розвитку та постійного підвищення рівня життя кожного з учасників поля суспільної взаємодії. Складність загальних процесів координації такої складної системи взаємодії, яка сформована не тільки різними сферами взаємодії, а й різними рівнями узгодження процесів такої взаємодії, передбачає формування певної інфраструктури управління в межах цієї системи.

На сьогоднішній час медіація є одним із найпопулярніших альтернативних способів врегулювання спорів (конфліктів) у розвинених країнах світу. Він передбачає залучення посередника (медіатора), який допомагає сторонам конфлікту налагодити процес комунікації, проаналізувати конфліктну ситуацію таким чином, щоб сторони самостійно змогли обрати той варіант рішення, який задовольнить інтереси і потреби обох учасників спору [2]. Поліція здатна забезпечити ефективне застосування заходів медіації у випадках виникнення необхідності врегулювання корупційних конфліктів.

Сучасна модель управління суспільством в Україні передбачає реалізацію основних принципів концепції New Public Management. Саме ця концепція «New Public Management» дозволяє державному управлінню

вирішувати дві важливі задачі: а) скоротити державний сектор та обмежити втручання і контроль уряду в житті суспільства та економіки; б) створити ефективну систему контролю громадськості над діяльністю держави через конкуренцію та цінову систему, досягнення економічної ефективності та «якісного економічного обслуговування» [2].

З огляду на важливість вирішення означених задач, постає питання про вирішення гострої проблеми корупційних ризиків, які виникають в процесі реалізації таких задач. Медіація поліції в такому випадку здатна через пряме або опосередковане втручання в конфліктну ситуацію забезпечувати об'єктивне та неупереджене врегулювання конфлікту в системі державної служби з об'єктивізацією загальнодержавних вимог антикорупційної політики.

Звернувшись до Роз'яснення Міністерства Юстиції України «Корупційні ризики в діяльності державних службовців» від 12.04.2011 [2], доречно акцентувати увагу на чітко сформульованій позиції Міністерства, що корупція є однією із найнебезпечніших загроз правам людини, демократії, правопорядку, чесності та соціальній справедливості, вона перешкоджає економічному розвитку та загрожує належному і справедливому функціонуванню країн, має негативні фінансові наслідки для громадян, компаній і держав, а також для міжнародних установ [1].

Також саме в зазначеному документі визначено, як один з основних напрямів у сфері запобігання корупції, виявлення корупційних ризиків, які можуть виникати в діяльності державних службовців, та одночасне усунення умов та притичин виникнення таких ризиків. При цьому, визначено, що за поширеністю корупційні ризики в діяльності державних службовців розташовано в такій послідовності: не доброчесність державних службовців; виникнення конфлікту інтересів; безконтрольність з боку керівництва; наявність дискреційних повноважень [4].

Грунтуючись на тому, що конфлікт інтересів, як корупційний ризик в діяльності державного службовця, розташовано на другій позиції за поширеністю, то саме розуміння причин такого явища дозволить виробити дієві механізми недопущення виникнення такої ситуації та адекватного реагування у випадку виникнення правопорушення.

Визначення конфлікту інтересів сформульовано в Законі України «Про запобігання корупції» [2], проте цього замало для ідентифікації ризик-ситуацій, за яких можливе виникнення корупційної складової в діяльності державного службовця.

Доцільно звернутись до Посібнику з оцінки корупційних ризиків та розробки планів протидії корупції [4], де корупційний ризик визначено як ймовірність виникнення та наслідки від корупційного вчинку. Тобто

визначальним в факті корупційного ризику встановлено корупційний вчинок державного службовця, який розглядається як корупційне правопорушення та правопорушення, пов'язане з корупцією, в межах визначених Законом України «Про запобігання корупції».

Виходячи з цього, складно побудувати саме факторну модель корупційного вчинку із чітким визначенням тих складових, щодо яких потрібно реагувати в системі управління державного органу. Така невизначеність створює складнощі в процесі ідентифікації корупційних ризиків та розробки Антикорупційної програми для конкретної системи управління державного органу. Також така ситуація ускладнює об'єктивізацію оцінки кожного з чинників, які створюють передумови запровадження запобіжних заходів у створенні умов недопущення корупційних вчинків.

Доречно заглибитись в побудову факторної моделі корупційного вчинку за методикою, запропонованою міжнародним стандартом ISO/IEC 31000:2009 «Управління ризиками – Принципи та керівництво». На нашу думку, факторна модель корупційного вчинку державного службовця складається з двох сфер та чотирьох рівнів функціонування посадової особи, в кожному з яких можна виокремити чіткі фактори, на які здатна реагувати система управління як на корупційний ризик. Також така модель дозволяє вирішити декілька основних задач управління державним органом: 1) формування системи управління корупційними ризиками, інтегрованої до загальної системи управління діяльністю і окремого органу, і кожного з державних службовців; 2) розробка та запровадження інструментів запобігання корупційним вчинкам на підставі об'єктивної інформації, отриманої через кількісну оцінку сукупності якісних факторів здійснення функцій державного органу та окремого посадовця; 3) індивідуалізація вимог до діяльності кожного державного службовця з огляду на складність виконуваних завдань з метою зниження керівного тиску на діяльність посадової особи та підвищення особистої відповідальності службовців при виконанні функцій держави.

Таким чином, ситуація конфлікту інтересів в діяльності державного службовця є одним з розповсюджених корупційних ризиків, які потребують розвитку медіації поліції, що дозволяє вирішувати складні завдання у створенні середовища з низьким ризиком вчинення корупційного вчинку, а отже ефективніше сприятиме запобіганню корупції в діяльності державного службовця.

Література:

1. Kelly J.M. The dilemma of the unsatisfied customer in a market model of public administration. *Public Administration Review*, 2005, 65 (1). P. 76-84.

2. Корупційні ризики в діяльності державних службовців. Роз'яснення Міністерства юстиції України від 12.04.2011 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0026323-11#Text>

3. Устинова-Бойченко Г.М., Нестеренко К.О., Булгакова О.В. Розвиток медіації під час вирішення публічно-правових спорів. – URL: https://ljd.dnuvs.in.ua/wp-content/uploads/2022/06/Ljd_2_2022.pdf#page=119

4. Вінборн С., Сисоев В., Ткаченко В. Посібник з оцінки корупційних ризиків та розробки планів протидії корупції. Київ, 2015. 75 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-257-2-22>

МЕДІАЦІЯ У ВИПАДКАХ СКАРГ ВІДНОСНО ПОЛІЦЕЙСЬКИХ: ДОСВІД США

Ковальова Олена Володимирівна

*кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
професор кафедри адміністративної діяльності поліції
Одеський державний університет внутрішніх справ
м. Одеса, Україна*

Медіація в Україні сьогодні набуває поширення в різноманітних сферах суспільних відносин. Досліджуючи роль альтернативних способів вирішення конфліктів в поліцейській діяльності, серед сфер їх використання виокремлюється в тому числі застосування медіації замість службового розслідування у випадках надходження скарг на поліцейських [1, с. 98]. Враховуючи відсутність такої практики в Україні, актуальним є дослідження закордонного досвіду. Зважаючи на те, що розгляд скарг відносно поліцейських в порядку медіації широко застосовується в США, розглянемо досвід саме цієї країни.

Незважаючи на те, що в різних регіонах США використовуються різні програми посередництва (медіації) під час розгляду скарг відносно поліцейських, вони, як правило, мають спільні риси. По-перше, програми посередництва передбачають добровільну участь як офіцера, так і скаржника. В окремих регіонах (наприклад, штат Онтаріо [2]) обов'язковою є також згода керівника поліцейського. Відмова скаржника брати участь у програмі може призвести до відхилення скарги. В свою чергу відмова поліцейського брати участь у програмі може призвести до дисциплінарного стягнення. Однак ані скаржник, ані

поліцейський не зобов'язані досягати згоди під час медіації. Усі угоди є цілком добровільними та повинні погоджуватися обома сторонами.

По-друге, у всіх програмах посередництва наявні критерії медіабельності скарг. Так, на програму посередництва можуть бути передані скарги, що стосуються невічливості; агресії; несправедливого або упередженого ставлення; пошкодження майна; вживання нецензурної лексики; застосування сили, що не призвело до травм, тощо. При цьому скарги, пов'язані із корупцією або кримінальними правопорушеннями поліцейських не можуть бути передані на програму посередництва і розглядаються виключно в порядку дисциплінарного провадження.

По-третє, цілі посередництва полягають у тому, щоб підвищити задоволеність скаржників та сприяти виконанню завдань поліцейської діяльності через покращення відносин між поліцією та громадою. Далекосяжні цілі посередництва полягають у тому, щоб: 1) надати можливість членам громади дізнатися про процедури поліцейської діяльності; 2) підвищити обізнаність поліцейських про наявні у громаді проблеми; 3) надати поліцейським зворотній зв'язок щодо того, як їхня поведінка сприймається суспільством [3].

По-четверте, програми посередництва (медіації) забезпечуються спеціально уповноваженими на розгляд справ відносно поліцейських установами (організаціями). В окремих регіонах США для реалізації програм посередництва залучаються громадські організації [4]. Так, в окрузі Колумбія функціонує Office of Police Complaints (Управління по розгляду скарг відносно поліцейських); в штаті Онтаріо – Office of the Independent Police Review Director (Офісом директора незалежної перевірки поліції); в місті Нью-Йорк – Civilian Complaint Review Board (Комісія з розгляду цивільних скарг); в Маямі – Цивільна слідча група (CIP); в Новому Орлеані – Офіс незалежного моніторингу поліції.

По-п'яте, усі сесії посередництва проводяться незалежними, неупередженими посередниками (медіаторами), які проходять спеціальну підготовку. В залежності від регіону медіатори можуть працювати індивідуально або в парах. Крім того, можуть існувати місцеві вимоги до підготовки медіаторів та процедури їх відбору. Так, в окрузі Колумбія кожного медіатора схвалює Рада зі скарг на поліцію. В Нью-Йорку Комісія з розгляду цивільних скарг має близько 40 медіаторів із різним досвідом, від адвокатів до фахівців із соціальної роботи, які повинні пройти 40 годин державної сертифікації, тренінг з медіації, дводенний тренінг для правоохоронних органів і мати мінімум 2 роки досвіду. Залучені медіатори отримують винагороду в розмірі 100 доларів США за справу [5, с. 14-15]. В Сан-Франциско координатор медіації із Управління цивільних скарг забезпечує підбір з бази даних

безоплатних сертифікованих посередників двох медіаторів (один із яких є адвокатом за фахом), проте кожна із сторін має можливість накладати вето на одного медіатора з будь-якої причини [3, с. 13-14]. В Лос-Анджелесі волонтери-медіатори обираються із тієї самої громади, що і заявник [6]. В Маямі кожні 2 роки 10 обраних медіаторів різного статусу та походження проходять обов'язковий безкоштовний 50-годинний тренінг протягом шести днів, після чого вони зобов'язані провести медіацію принаймні в 4 справах на рік і відвідати 4 тренінги без відриву від роботи. Медіаторам надається стипендія за кожну сесію медіації [7]. Як правило, медіатори походять з різних професій і мають знання, навички та здібності в таких сферах, як вирішення конфліктів, філософія та альтернативне вирішення конфліктів. З метою забезпечення належної якості процесу медіації в 2005 році Американська арбітражна асоціація, Товариство професіоналів із вирішення спорів та Секція з вирішення спорів Американської асоціації юристів розробили типові стандарти поведінки медіаторів [8].

По-шосте, неможливість досягти згоди переважно не впливає на подальший розгляд скарги. Якщо між сторонами не досягнуто згоди, скарга повертається до підрозділу з розгляду скарг відносно поліцейських для службової перевірки та розслідування. Однак, в Канзас-Сіті штат Міссурі якщо сторони погоджуються на медіацію, скаржник не може в подальшому обрати офіційне розслідування, незалежно від результату медіації [9, с. 11].

По-сьоме, процедура медіації в даних справах є відносно нетривалою. Так, в окрузі Колумбія медіація розрахована на одну двогодинну сесію [10], в м. Нью-Йорк – переважна більшість медіацій триває 1 годину [11], в Маямі – 3 години [7].

По-восьме, одним із основоположних принципів вирішення скарг відносно поліцейських за допомогою медіації є конфіденційність. Як наслідок, участь інших людей у сесії медіації допускається дуже рідко. Відсутні жодні аудіо– чи відеозаписи, а також жодні документи не генеруються за результатами медіації. Поки медіація триває, медіатор може робити нотатки, щоб допомогти фасилітувати обговорення, але вони знищуються наприкінці сесії.

Важливо, що в багатьох регіонах США відбувається популяризація посередництва (медіації). Так, на офіційних сайтах підрозділів з розгляду скарг відносно поліцейських містяться відповідні брошури [12; 13], відеоматеріали [14], приклади позитивних кейсів [15; 16]. Також слід відмітити, що підрозділи з розгляду скарг відносно поліцейських в багатьох регіонах за необхідності пропонують послуги перекладу під час сесії медіації.

Цікавим є досвід штату Онтаріо, в якому практикують декілька способів альтернативного вирішення скарг відносно поліцейських: програма завчасного вирішення; неофіційне вирішення та неофіційне вирішення через посередництво. За 2021 рік із 1734 скарг, які надійшли, 545 (31,4%) було врегульовано за допомогою програми завчасного вирішення (Early Resolution – ER) – це спосіб добровільно вирішити справу до того, як вона буде офіційно розглянута. Цікаво, що стандартна форма скарги відносно поліцейського містить окреме питання щодо згоди заявника на розгляд скарги у порядку програми ER [17]. Якщо всі сторони погоджуються на ER, досвідчений фасилітатор (зазвичай співробітник відділу професійних стандартів поліцейської служби або старший офіцер, призначений начальником поліції) сприяє у порозумінні між скаржником та поліцейським. Програма ER реалізується Офісом директора незалежної перевірки поліції (далі – OIPRD). Якщо скаргу успішно вирішено ER, сторони підписують угоду про вирішення, яка має бути схвалена OIPRD. За загальним правилом програма ER має бути завершена протягом 30 календарних днів із можливим продовженням до 45 днів. Якщо сторони не погоджуються на ER, скарга повертається на перевірку, де вона або направляється на розслідування, або закривається. Також, якщо в результаті програми завчасного вирішення не вдалось дійти взаємопорозуміння, скарга передається на перевірку [18]. При цьому під час розслідування може застосовуватись неформальне вирішення (Informal Resolution – IR) або неформальне вирішення через посередництво (медіацію). IR може сприяти старший офіцер, призначений начальником поліції. Заявник або поліцейський можуть вийти з процесу в будь-який час, якщо не було досягнуто згоди. Крім того, після того, як скаржник і відповідач погодилися із запропонованим рішенням, вони мають 12 днів, щоб змінити свою думку. Щоб IR вважалось завершеним, узгоджене рішення має бути виконано, що контролює OIPRD [19]. Медіація може бути запропонована в ситуаціях, коли сторони бажають вирішити питання за допомогою нейтральної третьої сторони. Як і у випадку з IR, скаржник, поліцейський і начальник поліції мають дати згоду на застосування медіації. Якщо OIPRD схвалить посередництво, буде залучено штатного посередника OIPRD або замовлено послугу посередництва від державного постачальника штату Онтаріо. У разі успіху медіації сторони підписують угоду, яка має бути затверджена OIPRD [20].

Поширеність застосування медіації у випадках скарг відносно поліцейських різниться в залежності від регіону. Так, за звітом Управління по розгляду скарг відносно поліцейських округу Колумбія за 2021 рік з 827 скарг медіація застосовувалась у 38 справах (4,6%) [10]. В м. Нью-Йорк в 2021 році в 28% справ, пов'язаних із скаргами відносно

поліцейських, було запропоновано застосувати процедуру медіації, що менше ніж у попередні роки. При цьому вперше за 5 років всі 100% справ, що були передані на медіацію (122 справи), закінчились успішно [21]. У Новому Орлеані в 2021 році 69 справ було передано до програми медіації, з яких у 24 справах (35%) проведено медіацію, 26 були відхилені заявниками, 5 – поліцейськими, в 13 справах скаржники не вийшли на зв'язок, в 1 справі закінчився термін можливого проведення медіації [22, с. 56-65].

В цілому досвід США засвідчує ефективність застосування програм посередництва в випадках скарг відносно поліцейських. Скарги громадян на поліцейських часто є наслідком непорозуміння під час емоційно насичених інцидентів. Традиційні методи розслідування скарг часом мало допомагають вирішити проблеми і обумовлюють лише збільшення рівня невдоволення та напруги між громадянином і поліцейським. До програми посередництва кожна сторона бачить лише обмежену частину реальності, де, на думку кожної особи, інша сторона діє неналежним чином. Медіація дає обом сторонам можливість дослідити ситуацію з протилежних точок зору [5, с. 5-6]. Метою посередництва є пом'якшення супутнього гніву, страху, тривоги, образи та надання можливості як громадянину, так і поліцейському розповісти свою точку зору в комфортній обстановці. Переважна більшість випадків медіації закінчується розумінням сторонами конфлікту одна одної та вичерпанням конфлікту. «Після посередництва я став краще розуміти потреби суспільства. Я краще зрозумів, як люди відносяться до поліції. Я би порадив іншим скористатись цією можливістю» – відгук офіцера поліції, який приймав участь у медіації [23].

Серед переваг медіації у випадках скарг відносно поліцейських слід відмітити наступні: 1) кожна сторона має можливість висловитись та бути почутою; 2) кожна сторона має можливість почути точку зору іншої та зрозуміти причини конкретних дій; 3) кожна сторона може надати іншій рекомендації щодо того, як уникнути подібних інцидентів у майбутньому; 4) сприяння підвищенню рівня довіри до правоохоронної системи в цілому; 5) можна вирішити скаргу поза межами дисциплінарного процесу, який вимагає доказів, які часто важко отримати; 6) відсутність дисциплінарних стягнень для поліцейського і відповідно негативних наслідків для просування кар'єрними сходами; 7) оперативність в порівнянні з дисциплінарним провадженням; 8) економічність процедури, оскільки офіційне розслідування скарг відносно поліцейських пов'язане з витратою значної кількості ресурсів; 9) нейтральний, зручний та взаємодоступний простір для спілкування (наприклад, школа, муніципальна будівля, центр відпочинку, бібліотека), тощо.

Програми посередництва в США переважно передбачають опитування як скажника, так і поліцейського після завершення медіації. Слід зазначити, що ті скажники, які брали участь у медіації, більше були задоволені, ніж ті, чиї скарги були розслідувані в офіційному порядку [24]. Отже, враховуючи вищевикладене, доцільно розглянути можливість запровадження в Україні застосування посередництва (медіації) у випадках скарг відносно поліцейських.

Література:

1. Ковальова О.В. Роль медіації та інших альтернативних способів вирішення конфліктів в поліцейській діяльності. Медіація в судовій, правоохоронній та правозахисній системах: матеріали міжн. наук.-практ. конф., м. Одеса, 30-31 травня 2019. Одеса. С. 97-100.
2. Mediation. URL: <https://www.oiprd.on.ca/resolution/mediation/>.
3. Astrid Birgden and Julio Lopez-Varona (2011). Community-Police Complaint Mediation Project: A Review Paper. URL: <https://bit.ly/3q7NFMO>.
4. Police Mediation. URL: <https://bit.ly/3eoo27C>.
5. Community– Police Complaint Mediation. February 2020. Philadelphia Police Advisory Commission. URL: <https://bit.ly/3A0m7AT>.
6. Bringing Sides Together: Community-Based Complaint Mediation. URL: <https://bit.ly/3CXZblB>.
7. Join the Community-Police Mediation Program. URL: <https://bit.ly/3en2990>.
8. Model Standards of Conduct of Mediators. URL: <https://www.pamediation.org/archives/Ethics-PartTwo.pdf>.
9. Office of Community Complaints 2019 Annual Report. URL: <https://www.kcpd.org/media/2951/2019-annual-report.pdf>.
10. Office of Police Complaints FY 2022. URL: <https://bit.ly/3TIAOOM>.
11. Guide to Mediation. URL: <https://on.nyc.gov/3AM2eKY>.
12. Complaint Forms and Brochures. URL: <https://policecomplaints.dc.gov/service/complaint-forms-and-brochures>.
13. Pasadena Police Community Mediation Program. <https://bit.ly/3xjvKXB>.
14. New Orleans Community-Police Mediation Program. URL: <https://bit.ly/3CYWe46>.
15. Mediation Examples. URL: <https://bit.ly/3cK3iqK>.
16. Mediation Case Profiles. URL: <https://on.nyc.gov/3TUCULB>.
17. Complaint About the Police. URL: <https://bit.ly/3QgtVka>.
18. Early Resolution Program. URL: <https://bit.ly/3A0ICab>.
19. Informal Resolution. URL: <https://bit.ly/3q9D0RB>.
20. Mediation. URL: <https://www.oiprd.on.ca/resolution/mediation/>.

21. Annual Report 2021. URL: <https://on.nyc.gov/3RAiKUX>.
22. Office of the Independent Police Monitor. Annual Report 2021. URL: <https://bit.ly/3RG0Ikp>.
23. New Orleans community police mediation program. URL: <http://nolaipm.gov/mediation-2/>.
24. Bartels, E.C. & Silverman, E. B. (2005). An exploratory study of the New York Citizen Complaint Review Board mediation program. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*. 28(4). P. 619-630.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-257-2-23>

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИДІЇ НАСИЛЬСТВУ СТОСОВНО ДІТЕЙ НА ЄВРОПЕЙСЬКОМУ РІВНІ

Корнієнко Максим Вікторович

*доктор юридичних наук, професор, проректор
Одеський державний університет внутрішніх справ
м. Одеса, Україна*

Проблематика нормативно-правового регулювання протидії насильству стосовно дітей у сучасному світі набуває особливої актуальності. Фундаментальною основою всього комплексу міжнародно-правового регулювання в галузі прав і свобод людини, її законних інтересів та потреб виступає Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 4 листопада 1950 року. І хоча цей міжнародний договір безпосередньо не стосується протидії насильству щодо дитини, він є важливим засобом боротьби з цим негативним явищем. Зазначимо, що відповідно до ст. 5 цієї Конвенції, державам не забороняється вживати тих заходів, які необхідні в інтересах дітей [2]. Хоча при цьому не слід забувати, що людським правам іманентні такі якості як природній характер, невідчужуваність, фундаментальність. Відповідно, держави-учасниці визнають і зобов'язуються захищати права, закріплені у Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод незалежно від різних факторів, у тому числі й від віку. Відповідно, йдеться і про захист прав неповнолітніх осіб.

Варто наголосити на практиці Європейського суду з прав людини, яка є складовою частиною розуміння приписів самої Конвенції. Саме через практику розкривається зміст понять, що використані у тексті Конвенції. Водночас, на жаль, і до сьогодні окремі вітчизняні науковці і юристи-практики сприймають Конвенцію про захист прав людини та

основоположних свобод як суто декларативний документ, який до того ж має відношення лише до сфери конституційного права. Такий підхід не є правильним, адже не відображає багатогранності сутності людських прав, яка пронизує відносини людини з державою. Відповідно до ст. 17 закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» практика цього Суду визнається в Україні джерелом права [5], відтак, її обов'язково мають урахувувати органи публічної влади при прийнятті нормативно-правових актів та актів застосування норм права. Більш того, не можна не відзначити, що унаслідок реформування законодавства у сфері боротьби зі злочинністю, у статусні закони, які визначають повноваження правоохоронних органів, було включено припис, відповідно до якого принципом діяльності відповідного органу є верховенство права. При цьому, зазначається, що верховенство права слід розуміти через практику Європейського суду з прав людини. Відповідно до ст. 8 Кримінально-процесуального кодексу України (далі – КПК України) «Кримінальне провадження здійснюється з додержанням принципу верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Принцип верховенства права у кримінальному провадженні застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини» [4]. Більш того, і принцип законності (ч. 5 ст. 9 КПК України) передбачає, що кримінальне процесуальне законодавство України застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини [4].

Визначальним для вітчизняної судової практики є рішення у справі «М.С. проти України». Європейським Судом було встановлено порушення ст. 8 Конвенції, яка гарантує право на повагу до приватного та сімейного життя і яка охоплює як кримінальну сферу (проведення належного розслідування щодо застосування насильства до дитини), так і цивільну сферу щодо визначення місця проживання дитини.

Приймаючи до уваги значні недоліки та неналежний характер, в яких влада розслідувала цю справу, а також загальну тривалість розгляду, Суд вважає, що влада не виконала своїх позитивних зобов'язань щодо проведення ефективного кримінального розслідування і не забезпечила належний захист приватного життя дитини заявника. Також Суд вважав, що аналіз, проведений національними судами до прийняття рішення про те, що донька заявника мала жити з матір'ю, недостатньо обґрунтований. Тому, незважаючи на широку свободу розсуду, надану національній владі в галузі опіки над дітьми, причини, які вони приводять для їх вирішення, не можуть вважатися «відповідними та достатніми».

Таким чином, наведене рішення Європейського суду з прав людини містить наступні важливі нормативні положення:

при розслідування насильницьких злочинів щодо дитини позитивним зобов'язанням держави є проведення ефективного розслідування;

розслідування насильницьких злочинів щодо дитини має відбуватися у максимально короткі строки;

при розгляді справ щодо дитини першочерговими є інтереси дитини.

Наступним важливим для протидії насильству щодо дитини міжнародним договором є Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами від 11 травня 2011 року. Цей міжнародний договір теж безпосередньо не стосується захисту від насилля щодо дітей, однак, він має важливе значення у цьому контексті. Усвідомлюючи, що насилля у сім'ї не може оминати (за наслідками) дітей, розробники тексту цієї Конвенції передбачили ст. 26, яка зобов'язує держави-учасниці вживати усі необхідні законодавчі або інші заходи (психосоціальні консультації дітей – свідків усіх форм насильства, які підпадають під сферу застосування Конвенції) з метою «забезпечення того, щоб під час надання захисту та послуг з підтримки жертв належно враховувалися права та потреби дітей – свідків усіх форм насильства, які підпадають під сферу застосування цієї Конвенції» [3]. У коментарі до Конвенції наголошується на тому, що термін «діти-свідки» слід інтерпретувати розширювально, включаючи до його змісту не лише тих дітей, які особисто бачили акт насилля, але і тих, які чули зойки та інший шум зі своєї схованки, або тих, хто став заручником довгострокових наслідків подібного насильства. При цьому, розробники виходять з того, що «фізичне, сексуальне або психологічне насильство й жорстокість у стосунках між батьками або іншими членами родини на очах у дітей має для дітей тяжкі наслідки. Воно вселяє страх, травмує і серйозно впливає на їхній розвиток» [3, с. 114-115].

Міжнародним договором, що безпосередньо визначає нормативні приписи відносно протидії насильству щодо дитини, є Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства від 25 жовтня 2007 року [1].

Органи державної влади сучасних країн світу прикладають чимало зусиль для становлення своєї країни на міжнародній арені, як держави самостійної, незалежної, демократичної та правової. Важливою характеристикою, що визначає авторитет будь-якої держави на міжнародній арені певною мірою являється політика щодо захисту прав та свобод своїх громадян, в першу чергу до наймолодших.

Література:

1. Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства від 25 жовтня 2007 року URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927
2. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 4 листопада 1950 року. *Урядовий кур'єр*. 2010. № 215.
3. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами та пояснювальна доповідь. Стамбул (Туреччина). 11.V.2011. Київ: «К.І.С.», ТОВ «Дорадо-Друк», 2014. 194 с.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, 11-12, 13. Ст. 88.
5. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини. Закон України від 23 лютого 2006 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 30. Ст. 260.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-257-2-24>

ПОЛЩЕЙСЬКА МЕДІАЦІЯ В СИСТЕМІ ЗАХОДІВ ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

Короед Сергій Олександрович

*доктор юридичних наук, професор, в.о. президента
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна*

Медіація як процедура врегулювання спору (конфлікту) між сторонами за участі медіатора (юриста, психолога тощо) з метою досягнення ними взаємоузгодженого рішення, яка реалізується за добровільною згодою сторін медіації, вже тривалий час поширена як в Україні, так й багатьох країнах світу. В Україні процесуальні процедури, що містять ознаки медіації, на законодавчому рівні були закріплені в процесуальних кодексах від 15 грудня 2017 року (ЦПК, ГПК, КАС) у формі процедури «врегулювання спору за участю судді» [1]. Офіційного визнання медіація здобула з прийняттям Закону України «Про медіацію» від 16 листопада 2021 року (далі – Закон), науково-практичний аналіз положень якого ми вже здійснювали раніше [2]. Стаття 3 Закону до «юридичної» медіації відносить конфлікти (спори) у цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних, а також у справах про адміністративні правопорушення та у кримінальних провадженнях.

Виходячи із законодавчого визначення медіації та її принципів, головною її ознакою є взаємна згода сторін медіації та добровільність (ст. 4, п. 4 ч. 1 ст. 1 Закону). Проте, на наше переконання, це не означає, що поза межами цього Закону медіація в її сутнісному (а не формальному) розумінні існувати не може задля досягнення її головної мети – врегулювання («погашення») конфліктної ситуації та примирення сторін.

Яскравим прикладом існування «медіації», за відсутності чітко вираженої згоди та добровільності, є практика впровадження медіації в діяльність поліцейських ювенальної превенції як ефективного та перспективного способу вирішення конфліктів, протидії насильству та булінгу у шкільному середовищі, зокрема у формі здійснення постійної профілактики серед неповнолітніх [3].

На наше переконання, поліцейська медіація може мати місце й в системі заходів протидії домашньому насильству. І хоча існує думка щодо недоцільності застосування медіації зокрема у випадках домашнього насильства [4], проте обґрунтованих заперечень щодо цього не наводиться.

Як передбачено статтею 3 Закону, дія цього Закону поширюється на суспільні відносини, пов'язані з проведенням медіації з метою запобігання виникненню конфліктів (спорів) у майбутньому або врегулювання будь-яких конфліктів (спорів), у тому числі зокрема у справах про адміністративні правопорушення. При цьому, вчинення домашнього насильства згідно із статтею 173-2 КУпАП визнається адміністративним правопорушенням. А відтак, існують юридичні передумови для поширення дії Закону про медіацію на відносини щодо протидії домашньому насильству.

Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» визначає протидію домашньому насильству як систему заходів, що спрямовані зокрема на припинення домашнього насильства, притягнення до відповідальності кривдників та зміну їхньої поведінки. З цього визначення випливає, що одним із головних завдань протидії домашньому насильству є зміна поведінки кривдників. Водночас немаловажними є й визначення причин домашнього насильства, а також ролі постраждалої особи у виникненні конфліктної ситуації, яка спричинила насильницьку поведінку кривдника.

Як раз в цьому аспекті важливою є медіаційна робота працівника поліції, здійснення якої впливає із основних повноважень поліції, зокрема це: здійснення превентивної та профілактичної діяльності, спрямованої на запобігання вчиненню правопорушень; виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, вжиття у межах своєї компетенції

заходів для їх усунення; припинення виявлених адміністративних правопорушень; вжиття заходів, спрямованих на усунення загроз життю та здоров'ю фізичних осіб і публічній безпеці, що виникли внаслідок учинення адміністративного правопорушення; вжиття заходів для запобігання та протидії домашньому насильству або насильству за ознакою статі (ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію»).

Саме в межах реалізації цих повноважень в сфері протидії домашньому насильству працівник поліції передусім має провести окремо із кривдником роз'яснювальну роботу (профілактичну бесіду) із загальних питань попередження і протидії домашньому насильству з метою викоренення у кривдника дискримінаційних уявлень про соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків, та будь-яких звичаїв і традицій, що на них ґрунтуються, а також з метою формування у кривдника нової, неагресивної психологічної моделі поведінки у приватних стосунках, відповідального ставлення до своїх вчинків та їх наслідків, у тому числі до виховання дітей.

Водночас має бути проведена також профілактична бесіда з обома сторонами конфлікту щодо конкретного індивідуального випадку домашнього насильства, за результатами якої має бути встановлено причини і умови виникнення конфліктної ситуації, що призвела до виникнення домашнього насильства, а також роль (ступінь вини) постраждалої особи в цьому, адже її право відстоювати власну гідність і захищати свої права у приватних стосунках не повинно здійснюватись у спосіб, що створює в сім'ї конфліктну ситуацію.

Сторонам конфлікту варто передусім роз'яснити передбачені Сімейним кодексом України права дружини та чоловіка на повагу до своєї індивідуальності, своїх звичок та уподобань, на фізичний та духовний розвиток, на здобуття освіти, прояв своїх здібностей, на створення умов для праці та відпочинку, а також зобов'язання спільно піклуватися про побудову сімейних відносин між собою та іншими членами сім'ї на почуттях взаємної любові, поваги, дружби, взаємодопомоги, а також утверджувати в сім'ї повагу до матері і батька. Дружина та чоловік мають розуміти, що вони відповідальні один перед одним, перед іншими членами сім'ї за свою поведінку в ній. Вони спільно зобов'язані дбати про матеріальне забезпечення сім'ї. Якщо домашнє насильство вчинено одним з батьків безпосередньо щодо дитини або у зв'язку із дитиною, то тут варто роз'яснити сторонам конфлікту, що мати, батько мають рівні права та обов'язки щодо дитини, незалежно від того, чи перебували вони у шлюбі між собою, а розірвання шлюбу між батьками, проживання їх окремо від дитини не впливає на обсяг їхніх прав і не звільняє від обов'язків щодо дитини. Сторони конфлікту, які є батьками дитини, мають усвідомлювати свій спільний

обов'язок піклуватися про здоров'я дитини, її фізичний, духовний та моральний розвиток, поважати дитину, а також заборону фізичного покарання дитини та застосування інших видів покарань, які принижують людську гідність дитини. Здійснення батьками своїх прав та виконання обов'язків мають ґрунтуватися на повазі до прав дитини та її людської гідності. При цьому батьки мають переважне право перед іншими особами на особисте виховання дитини, а той із батьків, з ким проживає дитина, не має права перешкоджати тому з батьків, хто проживає окремо, спілкуватися з дитиною та брати участь у її вихованні, якщо таке спілкування не перешкоджає нормальному розвитку дитини. Сторони конфлікту мають розуміти й права один одного на користування спільною власністю, зокрема спільним нерухомим майном і обов'язки щодо спільного його утримання і не перешкоджання один одному в користуванні таким майном (зокрема житлом).

Роз'яснення обом сторонам конфлікту цих питань є актуальним як з метою припинення домашнього насильства і протидії його майбутнім випадкам, так й є необхідним з огляду на загальну низьку правову культуру громадян, адже, як свідчить судова практика розгляду цивільних справ щодо видачі обмежувального припису, причинами звернення до суду із заявами про видачу обмежувального припису (що не може бути визнано домашнім насильством і фактично є провокацією з боку «постраждалої особи») є: несплата комунальних платежів та аліментів чи ненадання добровільної матеріальної допомоги на утримання дитини; сварки і непорозуміння між колишнім подружжям з приводу виховання дітей, перешкоди у спілкуванні з дитиною; поділ майна подружжя і визначення місця проживання дітей; спори щодо користування жилим приміщенням та речами побутового вжитку тощо [5].

Виходячи із результатів проведеної бесіди та встановлених шляхом опитування причин і умов, які спровокували конкретний випадок домашнього насильства, працівник поліції має запропонувати очевидні варіанти розв'язання конфліктної ситуації або роз'яснити модель поведінки однієї або обох сторін конфлікту, ґрунтуючись на відповідних положеннях сімейного та цивільного законодавства. І вже в залежності від цього та думки сторін визначитись із доцільністю застосування інших заходів: винесення термінового заборонного припису, складання протоколу про адміністративне правопорушення, взяття на профілактичний облік. В останньому випадку поліцейська медіація може відбуватись й при проведенні профілактичної роботи.

Література:

1. Короед С. О. Інститут врегулювання спору за участю судді як новела цивільного судочинства за новим ЦПК України. «Юридична

наука і практика: шляхи зближення»: Матеріали науково-методичного семінару, м. Херсон, 17 травня 2018 року / ТОВ «ВКФ «СТАР» ЛТД», 2018. С. 45–48.

2. Короєд С. О. Науково-практичний аналіз окремих положень Закону України «Про медіацію». Право і держава: проблеми розвитку та взаємодії у XXI ст.: тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 28–29 січня 2022 року / За заг. ред. Т. О. Коломоєць. Запоріжжя: ЗНУ, 2022. С. 25–28.

3. Безпалова О. І. Особливості впровадження практики медіації в діяльність органів поліції щодо профілактики випадків насильства у дитячому середовищі. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2019. № 2. С. 21–25.

4. Як працює медіація та відновне правосуддя. URL: http://cvu.od.ua/ua/library/yak-pratsyuye-mediatsiya-ta-vidnovne-pravosuddya_1314/.

5. Огляд практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду щодо видачі обмежувального припису. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Ogliad_KCS_1.pdf.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-257-2-25>

РОЛЬ ПОЛІЦІЇ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НЕПОВНОЛІТНІМ, ЯКІ ПІДОЗРЮЮТЬСЯ У ВЧИНЕННІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВOPУШЕННЯ, ДОСТУПУ ДО МЕДІАЦІЇ

Крестовська Наталя Миколаївна

доктор юридичних наук, професор,

завідувач кафедри морського права

Національний університет «Одеська морська академія»

м. Одеса, Україна

Звернення до медіації між учасниками кримінально-правового конфлікту (інакше – пенальна медіація, медіація між жертвою та кривдником) в зарубіжних країнах відбулась в останні десятиліття ХХ століття як одна з відповідей на кризу класичного карального правосуддя. Початок ХХІ століття відмітний процесом її інституціоналізації в більшості розвинутих країн, в чому ювенальна юстиція зіграла роль свого роду троянського коня, започаткувавши новий відновний підхід до протидії злочинності [1, р. 18].

Медіація між потерпілим та підозрюваним/обвинуваченим під час кримінального провадження є відносно новим явищем в національній правовій системі. Досі не вирішено, а фактично й не поставлено, питання про її співвідношення з кримінальним процесом, а відтак, і про роль, статус та межі повноважень медіатора, права та обов'язки інших учасників медіації, значення угоди за її результатами. Утім, і в інших країнах впровадження пенальної медіації відбувалось без детального законодавчого нормування. З одного боку, це було складовою академічного руху за переорієнтацію кримінального правосуддя із суто карального на відновне, а з іншого – це була практична діяльність правників, зокрема, ювенальних суддів та прокурорів, соціальних працівників, неурядових громадських організацій і, в багатьох країнах – офіцерів пробації та поліцейських. Будучи на передньому краї охорони правопорядку, останні гостро сприймали недостатність та обмежені можливості суто карального підходу до підліткової злочинності, й емпіричним шляхом дійшли до того ж висновку, що й дослідники цієї проблеми. Саме з так званого експерименту в Кітченері (провінція Онтаріо) розпочалось існування відновного правосуддя в Канаді. 1974 року офіцер пробації Марк Янці та волонтер-меноніт Дейв Ворт умовили суддю МакКонела застосувати відновну програму для двох неповнолітніх, обвинувачених у 22 випадках вандалізму (вони різали шини в авто, били скло в будинках, псували інше майно, в тому числі – церковне). До моменту постановлення вироку підлітки мали за посередництвом Ворта поговорити з потерпілими і вибачитись перед ними, а також відшкодувати завдані збитки. Суддя ризикнув погодитись на цей експеримент (відповідні норми закону тоді були відсутні). Рішення суду стало прецедентом і поклало початок впровадженню програм відновного правосуддя, й зокрема, пенальної медіації в Канаді [2].

На сьогодні застосування пенальної медіації у справах за участю неповнолітніх правопорушників є найпоширенішим у світі видом програм відновного правосуддя та диверсифікації реагування на правопорушення неповнолітніх. Разом з тим не існує єдиного підходу до визначення доступності медіації для учасників кримінально-правового конфлікту, критеріїв медіабельності кримінально-правових ситуацій за участю неповнолітніх, а також відсутнє консолідоване бачення організаційно-правових засад проведення пенальної медіації. Зокрема, це питання, на якій стадії кримінального провадження є доцільним застосування медіації, яким має бути її нормативне регулювання, чи має бути медіація частиною кримінального провадження або його альтернативою, якими мають бути вимоги до медіатора тощо.

Недавній аналіз практики відновних практик в ювенальній юстиції країн Європейського Союзу показав, що однією з нагальних для вирішення проблем є забезпечення доступності медіації для

правопорушників на всіх етапах кримінального провадження. Перш за все, недоступність пенальної медіації для неповнолітніх зумовлюється тяжкістю вчиненого правопорушення: здебільшого вона застосовується тільки у випадках нетяжких правопорушень, між тим як в низці випадків медіація показала свою ефективність і щодо реагування на вчинення неповнолітніми тяжких злочинів. По-друге, доступність медіації обмежується тим, що, як правило, суб'єктами її пропонування згідно з законодавством є майже виключно прокурори та судді, які в більшості своїй скептично ставляться до цінностей відновного правосуддя та медіації як її основної форми [3, р. 218]. По-третє, відіграє значну роль слабкість або відсутність законодавчої бази, яка своєю чергою, має розроблятися на основі належно оціненого та перевіреного досвіду [3, р. 218-219]. І, нарешті, типовою проблемою для впровадження пенальної медіації є брак знань, інформації і розуміння цінностей та переваг відновного правосуддя у правників та адміністраторів на всіх рівнях системи юстиції.

Якою є ситуація в Україні? З одного боку, у нас існує тривала, хоча й не загальнодержавного масштабу, практика пенальної медіації у справах неповнолітніх. На початку 2000-х рр. громадська організація «Український Центр Порозуміння» розробила і впровадила в діяльність Дарницького районного суду м. Києва власний механізм застосування відновних технологій, в рамках якого голова суду здійснював відбір медіабельних кейсів та передавав відповідну інформацію координатору проекту, а спеціально підготовлені медіатори проводили медіацію між неповнолітніми правопорушниками та потерпілими (подібна практика здійснювалась також у кількох інших судах першої інстанції). Практика розроблення та впровадження пілотних проектів запровадження пенальної медіації у справах неповнолітніх була продовжена ГО «Інститут миру і порозуміння» та іншими громадськими організаціями у співпраці, як правило, з судами та прокуратурою, що дало можливість дослідникам зробити висновок про наявність низового (grass-root) рівня відновного правосуддя в Україні [4].

Міністерством юстиції України та Генеральною прокуратурою України здійснюється Пілотний проект по реалізації «Програми відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення, на базі системи надання безоплатної правової допомоги». Прокурор може за згодою сторін та їх законних представників передати центру БПД відповідну інформацію про неповнолітнього та правопорушення, у вчиненні якого він підозрюється, а також інформацію про потерпілого для організації зустрічі призначеного центром БПД спеціально підготовленого адвоката-медіатора зі сторонами для проведення медіації. Таким чином, можна констатувати наявність зустрічного руху у впровадженні пенальної

медіації у справах неповнолітніх – з боку держави. Причому ключовим стейкхолдером у ньому виступає прокуратура, адже саме прокурор приймає рішення про передачу справи на медіацію.

З іншого боку, прийняття Закону «Про медіацію» створило підґрунтя для «легітимізації» медіації у справах про адміністративні правопорушення та у кримінальних провадженнях з метою примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим) (частина 1 статті 3 Закону). З іншого боку, очевидно є недостатня деталізація нормативних положень для ефективного впровадження медіації у справах неповнолітніх. Цю прогалину деякою мірою намагається усунути законопроект «Про юстицію, дружню до дитини» [5]. Законопроект пропонує уведення процедури медіації як одного із способів виведення дитини з кримінального провадження. Тим самим пенальна медіація позиціонується як диверсифікація/альтернатива кримінального провадження у справах неповнолітніх. Відновне примирення (медіація) визначається законопроектом як позасудова процедура врегулювання конфлікту шляхом переговорів дитини у конфлікті з законом та потерпілого за допомогою одного або кількох посередників (медіаторів) з метою примирення та усунення, за можливості, наслідків, спричинених правопорушенням [5, п. 1 частини 1 статті 1]. Умовами проведення відновного примирення (медіації) пропонується визначити наступні критерії:

1) активна участь у медіації потерпілого та дитини у конфлікті з законом;

2) залучення до відновного примирення нейтрального неупередженого посередника (медіатора), який допомагає сторонам досягти порозуміння, налагодити та проводити переговори;

3) автономність у межах кримінального провадження;

4) добровільна згода потерпілого і дитини у конфлікті з законом на участь у медіації, можливість відмовитись від участі на будь-якому етапі;

5) конфіденційність інформації під час проведення медіації;

6) взаємна згода при формуванні остаточного рішення за результатами проведення медіації [5, частина 1 статті 29].

Згідно законопроекту рішення про проведення відновного примирення (медіації) приймає прокурор під час досудового розслідування за власною ініціативою або на підставі рекомендацій міждисциплінарної команди з питань соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, або за ініціативою потерпілого чи дитини у конфлікті з законом або їхніх законних представників [5, частина 1 статті 31]. Тобто, і в за цією моделлю відновного правосуддя ключові рішення ухвалює саме прокурор.

Як уявляється, саме це положення законопроекту потребує переосмислення та уточнення. Як видно з вищевказаних нормативних документів та практики впровадження пенальної медіації у справах неповнолітніх роль поліції у цьому процесі залишається «за кадром». Між тим саме поліція є першим суб'єктом кримінального провадження, з яким стикається неповнолітній, підозрюваний у вчиненні кримінального правопорушення, рівно як і потерпілий від правопорушення. Як видається, саме на ранньому етапі процесу неповнолітній підозрюваний та потерпілий мають отримати інформацію про можливості альтернативи кримінальному провадженню. На сьогодні тільки за потерпілим на всіх стадіях кримінального провадження закріплено право примиритися з підозрюваним, обвинуваченим і укласти угоду про примирення [6, частина 4 статті 55]. Направлення поліцією справи на медіацію дозволить вивести дитину з кримінального провадження набагато раніше. В цьому плані видається доцільним запозичення досвіду організації пенальної медіації щодо неповнолітніх у Нідерландах. У разі вчинення незначного правопорушення та визнання своєї провини неповнолітнім поліція може, не звертаючись до прокурора, передати його справу до служби «Стоп» («Halt»), яка за згодою неповнолітнього та його законних представників може запропонувати проведення медіації.

Включення поліції до суб'єктів, які забезпечують доступність пенальної медіації для неповнолітніх потребує відповідних освітніх та організаційних заходів, зокрема, навчання поліцейських основам знань про медіацію, розроблення механізму кваліфікованого пропонування медіації сторонам кримінального провадження тощо.

Література:

1. Victim-Offender Mediation with Youth Offenders in Europe: An Overview and Comparison of 15 Countries / Editors: Anna Mestitz, Simona Ghetti. Dordrecht, The Netherlands: Springer Science & Business Media, 2005. 379 p.
2. Peachey D. The Kitchener experiment. In: *Mediation and Criminal Justice; victims, offenders and community* / Editors: M. Wright, B. Galaway, London: Sage, 1989. Pp. 14-26.
3. European research on restorative juvenile justice. Volume I. Research and selection of the most effective juvenile restorative justice practices in Europe: Snapshots from 28 EU Member States/ Editors: Adélaïde Vanhove, Giulia Melotti. 2015. 260 p.
4. Laundra K.H., Fedorchenko-Kutuev P.V., Baginsky A.V., Severynchyk O.P. Restorative justice in Ukraine: a grassroots approach. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право.* 2022. Вип. 1(53). С. 14-19.

5. Проект Закону про юстицію, дружню до дитини. Реєстраційний номер 5617 від 04.06.2021. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72137

6. Кримінальний процесуальний кодекс: Закон України від 13.04.2012, 4651-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2013. № 9-10. № 11-12, № 13. Ст.88.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-257-2-26>

ІСТОРИЧНІ ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ МЕДІАЦІЇ У КРАЇНАХ З РІЗНИМИ ПРАВОВИМИ СИСТЕМАМИ

Маковій Віктор Петрович

*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін
Одеський державний університет внутрішніх справ*

Мирза Світлана Степанівна

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Одеський державний університет внутрішніх справ
м. Одеса, Україна*

У певні історичні епохи існували різноманітні форми врегулювання конфліктів, які передбачали сукупність заходів і рішень, здатні тимчасово або остаточно погасити конфлікт між сторонами у формі, притаманної для цього конкретно-історичного суспільства. Аналіз наукової літератури з проблем медіації та її розвитку свідчить про те, що у багатьох країнах світу з різними правовими системами, зокрема з англосаксонською і романо-германською, процес становлення медіації проходив в три етапи та мав характерні для кожної правової сім'ї особливості. Враховуючи інтенсивний розвиток інституту медіації в Україні і у всьому світі загалом, беззаперечним є той факт, що запровадження альтернативних методів врегулювання спорів поряд із системою правосуддя є найефективнішою передумовою вирішення правових спорів.

У наукових працях вітчизняних та закордонних учених розглядаються проблеми у розвитку та становлення інституту медіації, а також врегулювання конфліктів в зарубіжних державах за допомогою

медіації, а саме Ю.В. Бауліна, А.В. Біцая, Х. Бесемера, В.С. Гопанчука, Т.І. Кисельової, Ю.П. Крисюк, Т. Метзгера, Т.Д. Подковенко, М.Я. Поліщук, Ю.Д. Притики, М.І. Хавронюк, І.Г. Ясиновського та інших дослідників. Однак вивчення практики застосування медіації в країнах з англосаксонською і романо-германською правовими системами та ефективності впровадження конкретних моделей цієї процедури в Україні залишається актуальним з огляду на відсутність комплексних досліджень, присвячених цій проблематиці.

Як було нами вище зазначено, інтенсивний розвиток інституту медіації в Україні та у багатьох країнах із різними правовими системами призвів до того, що все частіше громадськість звертається до таких понять, як «відновне правосуддя», «посередництво», «медіація» або «примирення». Слід відзначити, що зазначені поняття закріплені у численних нормативних актах різних організаційних структур як європейського, так і світового рівня. Нагадаємо, що медіація – це цивілізований процес вирішення проблем між сторонами на основі переговорів з участю нейтрального посередника (медіатора) [1, с. 27]. Іншими словами, медіацію можна назвати так званою програмою примирення сторін. У контексті нашого дослідження доречним буде також згадати і прислатися до формулювання медіації, яке визначив європейський експерт Ради Європи зі справ медіації і відновного правосуддя Мартін Райт, а саме «медіація є процесом людським, а не судовим, який модернізує кримінальний процес і породжує повагу до справедливості» [2].

У сучасній науці визначено наступні етапи розвитку медіації у країнах із різними правовими системами, які мають свої особливості та специфічні риси. Так, перший етап становлення медіації, пов'язаний із необхідністю врегулювання конфліктів, що виникали в племенах, громадах, а у подальшому із врегулюванням конфліктів між містами-державами. Безперечно те, що у цей час офіційно поняття «медіація» не застосовувалося. Натомість вживалося поняття «посередництво». Даний етап становлення медіації, притаманний первісному суспільству і античності, відповідно, деякі вчені вважають його передісторією медіації.

У давнину вважалося, що примирення було складною процедурою і вимагало мудрості і великого досвіду, тому примирителями в минулому були люди поважні і мудрі: вожді, жерці, аксакали, старійшини. Найбільшого розвитку зазначена процедура отримала в регіонах з розвиненою торгівлею. Багато істориків знаходять коріння сучасної медіації у фінікійській цивілізації, основною діяльністю якої була морська торгівля, а також в Стародавньому Вавилоні [3, с. 9]. Це є цілком зрозумілим, оскільки у сфері морської торгівлі укладалося багато

правочинів, угод, відповідно до цього іноді між сторонами виникали спори, які потребували їх врегулювання.

Водночас подібну практику застосування процедури медіації мали древні іудеї, відома вона була і в Африці. До речі у багатьох африканських країнах до сих пір зберігся інститут народних зборів, де конфлікт вирішується за допомогою персони, якій все довіряють і яку всі поважають.

Інститут медіації зазнали у древності й такі держави як Стародавній Китай та Японія, де медіація була головним засобом для вирішення спорів. Відзначимо, що у Китаї і сьогодні використовується медіація та діють так звані «Народні комітети щодо примирення».

В античній Греції конфлікти між містами-державами регулювалися шляхом посередництва третіх осіб – інших міст. Невеликі грецькі міста також пропонували посередницькі послуги в конфліктах між великими містами-державами, такими як Афіни, Спарта.

Другий етап розвитку інституту медіації перепадає на епоху середньовіччя і новий час, коли назріла крайня необхідність у припиненні багаторічних війн між державами. Для цього етапу характерно прийняття у 1803 році першого в історії людства правового документа у сфері медіації, так званого «Акту посередництва». Вважаємо, що саме з цього моменту було покладено початок розвитку медіації, як погоджувальної або посередницької процедури, в межах якої сторони просять третю особу або особу («посередника») надати їм допомогу у спробі досягти мирного врегулювання їхнього спору, який виник з договірних чи інших правовідносин.

У період нової історії відомий історичний факт медіації, в якій посередником у конфлікті між Швейцарією, Німеччиною і Францією виступив Наполеон Бонапарт. У 1803 році Наполеон видав «Акт про медіацію» або («Акт посередництва»), що надав Швейцарії незалежність і відновив її колишній державний устрій.

Третій етап, пов'язаний із масовою необхідністю розвитку медіації, закріпленням її на законодавчому рівні та застосуванням в різних сферах діяльності. Для даного етапу характерний інтенсивний розвиток медіації у другій половині ХХ століття в країнах англосаксонського права – США, Австралії, Великобританії, а вже пізніше і в континентальній Європі з'являється поняття «медіація» в сучасному її розумінні.

З приводу англосаксонської моделі медіації слід відзначити, що вона відрізняється від романо-германської демократичністю доступу до даного виду діяльності, а також досить ліберальними вимогами до рівня загальної і спеціальної освіти потенційного медіатора, універсальністю застосування (як у сфері публічних, так і приватних відносин).

На відміну від англосаксонської, романо-германську mediaцію як соціальну інституцію відрізняє певна корпоративна замкнутість, сполучена з прагненням юридичної спільноти професіоналізувати mediaцію і тим самим взяти її під свій контроль. Це провокує виникнення досить високого освітнього і навіть фінансового цензу, який об'єктивно блокує повсюдне поширення mediaції «поверх професійних бар'єрів» [5; 6; 7].

Висновки. Таким чином, на основі аналізу зарубіжного досвіду використання mediaції та її процедур можна констатувати, що сьогодні mediaція є досить затребуваним методом вирішення конфліктів у світі. Міжнародна підтримка сфери застосування mediaції постійно розширюються. Вважаємо, що в історії становлення mediaції в зарубіжних країнах можна виділити три етапи, а саме етап зародження mediaції в зарубіжних країнах; перше застосування mediaції при виникненні конфліктів; законодавче врегулювання процедури mediaції при врегулюванні правових конфліктів, а також практичне її застосування. Також аналіз розвитку mediaції в розвинених країнах світу дозволяє зробити висновок про наявність двох моделей mediaції: англосаксонської моделі, в рамках якої mediaція не знаходить чіткого законодавчого регулювання і єдині вимоги до навчання медіаторів відсутні, і континентальна модель, в рамках якої mediaція є процесуальним інститутом, закріпленим в законодавстві поряд з вимогами до навчання медіаторів, акредитації та сертифікації.

Література:

1. Подковенко Т.О. Інститут mediaції: зарубіжний досвід та українські перспективи. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. Випуск 1. С. 26-31.

2. 'Polskie Centrum Mediacji. URL http://mediator.org.pl/aktualnosci/36/1,,84,Tydzien_Mediacji__Miedzynarodowy_Dzien_Mediacji/ (дата звернення: 03.09.2022).

3. Радченко Ю.В. Mediaція в системі механізмів публічного управління: маг. дис. маг. спец.: 281. К., 2019. 96 с.

4. Metzger T. «Mediation im Nachbar-, Miet- und Verbraucherrecht», in S. Breidenbach & M. Henssler (eds.), *Mediation für Juristen: Konfliktbehandlung ohne gerichtliche Entscheidung*, above Note 3 at 183. URL: https://www.academia.edu/44794479/Mediation_in_Germany_The_Long_and_Winding_Road (дата звернення: 03.09.2022).

5. Gehm, John R. 1998. «Victim-Offender Mediation Programs: An Exploration of Practice and Theoretical Frameworks». *Western Criminology Review* 1 (1). URL: <http://wcr.sonoma.edu/v1n1/gehm.html> (дата звернення: 03.09.2022).

6. Bundesarbeitsgemeinschaft für Familienmediation. URL: <https://onlinestreet.de/278964-bundesarbeitsgemeinschaft-fuer-familienmediation> (дата звернення: 03.09.2022).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-257-2-27>

РОЗВИТОК МЕДІАЦІЇ В СИСТЕМІ ЮВЕНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ

Маліннікова Дар'я Костянтинівна

*старший викладач кафедри правознавства та фінансів
Полтавський інститут економіки та права
м. Полтава, Україна*

Злочинність неповнолітніх у всьому світі є найбільш досліджуваною проблемою, що потребує детального вивчення та вирішення, адже саме цей фактор є важливим показником та індикатором розвитку громадянського суспільства, демократичного середовища та ефективності боротьби з злочинністю.

Протягом 2021 року в Україні неповнолітні скоїли більш як 3,5 тисячі злочинів. На профілактичному обліку нині стоять 1800 дітей, і ще понад 100 перебувають під вартою та чекають на вирок. Наразі, за даними Міністерства юстиції, 120 підлітків перебувають у різних СІЗО країни в очікуванні вироку. Засуджених – 63. В Україні існує одна колонія для неповнолітніх у Полтавській області, там перебуває 59 засуджених хлопців віком від 15 до 20 років. Ще 4 дівчини-підлітки відбувають покарання в окремому секторі жіночої колонії в Мелітополі. Основні статті за якими засуджені підлітки – неодноразові крадіжки, розбій, нанесення тяжких тілесних ушкоджень, зґвалтування й вбивства.

На даний час існує необхідність впровадження більш ефективних та дієвих способів боротьби з таким негативним явищем, як злочинність неповнолітніх, яким, на мою думку, повинен стати інститут медіації, що надало б можливість змістити вектор правосуддя з карального на відновлювальне правосуддя.

Окремі аспекти функціонування інституту медіації в концепції ювенальної юстиції на науковому рівні досліджувалися у працях вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема: Ю.В. Бауліна, І.А. Войтюка, О.В. Марковичевої, Д. Б. Єлисеєва, І.І. Смелянкової, Н.В. Ортинської, В.Я. Тація, Н. Турман, А.А., Ширкіна та інших. Водночас питання про роль медіації у сфері запобігання кримінальним правопорушенням неповнолітніх раніше не вивчалось [1, с. 1].

Центральним документом щодо забезпечення прав неповнолітніх є Конвенція ООН про права дитини 1989 р. Згідно з цією Конвенцією, дітьми вважаються всі особи, які не досягли 18 років.

Визначальним міжнародним нормативно-правовим актом, який безпосередньо стосується відповідальності неповнолітніх є Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила») від 29 листопада 1985 року. «Пекінські правила» у якості основних цілей передбачають: прагнення всіх держав сприяти благополуччю неповнолітніх (п. 1.1); створення умов для забезпечення змістовного життя підлітка у суспільстві (п. 1.2); реалізації заходів щодо мобілізації всіх можливих ресурсів з метою сприяння благополуччю підлітка; максимального зменшення втручання в життя підлітка закону; ефективного, справедливого та гуманного поводження з підлітком, який перебуває у конфлікті з законом (п. 1.3); всебічного забезпечення в межах кожної країни соціальної справедливості для всіх неповнолітніх (п. 1.4); створення системи підвищення кваліфікації персоналу для служби правосуддя стосовно неповнолітніх (п. 1.6).

Закон України «Про медіацію», визначає, що дія цього Закону поширюється на суспільні відносини, пов'язані з проведенням медіації з метою запобігання виникненню конфліктів (спорів) у майбутньому або врегулювання будь-яких конфліктів (спорів), у тому числі цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних, а також у справах про адміністративні правопорушення та у кримінальних провадженнях з метою примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим). А отже передбачена можливість запобігання конфліктів і в кримінальних справах. Свою ефективність процедура медіації зарекомендувала в ході Пілотного проекту «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні злочину», що реалізується з березня 2019 року на базі системи з надання безоплатної правової допомоги в шести областях [3]. Як свідчить практика, саме успішне проходження програми відновного правосуддя для неповнолітніх є реальною підставою для звільнення їх від відповідальності. На кінець 2020 року прийнято рішення суду щодо звільнення 84 неповнолітніх від кримінальної відповідальності. У 2019–2021 роках у програмі відновного правосуддя взяли участь 240 неповнолітніх. Понад 200 дітей вже успішно пройшли передбачені угодами про застосування програми заходи з розвитку особистості, корекції поведінки та ресоціалізації. Програма дає можливість підліткам не розлучатися зі своїми батьками, рідними та близькими, не потрапляти під негативний вплив осіб, які відбувають покарання в місцях позбавлення волі, продовжувати навчання у школах та інших навчальних закладах усіх рівнів, займатися спортом, працювати та прагнути стати свідомими і відповідальними громадянами України.

В сучасних умовах становлення в Україні ювенальної юстиції важливо зацентувати увагу не лише на призначенні покарання неповнолітньому правопорушнику, але й на його соціальній реабілітації в суспільстві та профілактиці вчинення нових правопорушень [2, с. 54]. А отже у систему ювенальної юстиції бажаним буде впровадження процедури медіації, яка б надала можливість примирити потерпілого з неповнолітнім, що вперше вчинив кримінальне правопорушення. Впровадження процедури медіації, на мою думку, було б доцільним з залученням професійного медіатора, аби забезпечити правильність та ефективність проведення процедури медіації між потерпілим та підозрюваним з дотриманням усіх принципів, що визначені Законом України «Про медіацію», проте важливим фактором буде і навчання самих представників ювенальної юстиції азам медіації, аби вони могли змогу самотійно їх використовувати у боротьбі з злочинністю неповнолітніх та на початкових етапах примирення сторін у кримінальному провадженні.

Адже, систему ювенальної юстиції важливо розглядати не лише в контексті правоохоронних органів, а включати сюди і інші сектори, що виконували б не лише каральну функцію, а й освітню – виховну функцію, яку б могли взяти на себе медіатори. У ході медіації відбувається не лише примирення між сторонами, але і інші процеси, такі як осмислення причин вчинення кримінального правопорушення, щире визнання вини та каяття, коригування моделі поведінки та розуміння мотивів та причин такої поведінки. У подальшому це дало б можливість уникнути повторних вчинень кримінальних правопорушень з боку неповнолітніх осіб. Адже медіація, це чітко структурований процес, який дає можливість сторонам саме на добровільній основі урегулювати конфлікт та зберегти нормальні взаємовідносини або налагодити їх.

Література:

1. Коренюк А.А. Роль медіації в системі ювенальної юстиції. Київ. Науково-практичний юридичний журнал «Публічне право». 20 с. 2020 рік.
2. Терещук Г. Київ. Окремі аспекти реформування системи ювенальної юстиції в Україні. Актуальні проблеми правознавства. с. 54. 2017 рік.
3. Міністерство юстиції України. Електронний ресурс. Режим доступу: https://minjust.gov.ua/m/str_7819
4. Закон України «Про медіацію». Електронний ресурс. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20>
5. Закон України «Про охорону дитинства». Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 30. – ст. 142.

МЕДІАЦІЯ У КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ

Матвєєва Лілія Георгіївна

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри теорії та філософії права
Одеський державний університет внутрішніх справ
м. Одеса, Україна*

Належний захист прав дитини є складовою процесу інтеграції України до Європейського Союзу та важливим напрямом правової політики держави. З урахуванням реалій сучасного світу значно підвищилася увага громадянського суспільства та державної влади до проблем формування сприятливого, гуманного, безпечного середовища для розвитку та соціалізації неповнолітніх. Основні напрями вдосконалення профілактики злочинності неповнолітніх включають: гуманізацію кримінальних покарань, застосування превентивної практики, підготовку висококваліфікованих кадрів ювенальної поліції, соціальних психологів, впровадження процедури медіації (відновного правосуддя).

Важливість медіації як технології відновного правосуддя щодо неповнолітніх підтверджується й тим, що цю проблему досліджують багато українських та зарубіжних учених. Відновне правосуддя, на думку сучасних дослідників, виступає новим, закономірним та природним етапом еволюції кримінальної відповідальності.

Однією з перших країн у Європі, яка почала застосовувати відновний підхід до проблем злочинності та її наслідків, є Великобританія. Головною метою програми відновного правосуддя було поширення інформації про альтернативи кримінальному правосуддю у справах неповнолітніх [1, с. 142-143].

За останні десятиріччя Україною прийнято низку міжнародних нормативно-правових документів щодо застосування відновного правосуддя. Підґрунтям можливості застосування медіації у кримінальному судочинстві України є поява у Кримінальному процесуальному кодексі України положень щодо можливості укладання угоди про примирення сторін.

Враховуючи рекомендації міжнародних правових актів та слідуючи світовим практикам, з 2019 року в нашій державі впроваджений пілотний проєкт «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні злочину». Відповідно до спільного наказу

Міністерства юстиції України та Офісу Генерального прокурора «Про внесення змін до наказу Міністерства юстиції України, Генеральної прокуратури України від 21 січня 2019 року № 172/5/10» від 17 квітня 2020 р. № 1473/5/194, пілотний проєкт «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення» поширений на всю територію України [5; 6].

Пілотний проєкт ґрунтується на концепції відновного підходу у кримінальних провадженнях щодо кримінальних проступків та нетяжких злочинів, вчинених неповнолітніми, і передбачає організацію комунікації між такими неповнолітніми й потерпілими від вчинених ними правопорушень, з метою виправлення заподіяної шкоди, максимально раннього виведення неповнолітніх з кримінального процесу з обов'язковим вжиттям заходів для їх ресоціалізації та запобігання повторним кримінальним правопорушенням.

Участь неповнолітнього у відновному правосудді – це можливість виправити ситуацію з нанесеною шкодою для потерпілої сторони, зробити висновки та більше не вчиняти кримінальних проступків і правопорушень. Важливу роль у відновному правосудді як альтернативи вирішення кримінально-правових конфліктів відіграють правоохоронні органи. До регіональних центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги з прокуратури надходять заяви про участь у програмі. На цій підставі видаються відповідні доручення адвокатам, які виступають у ролі посередників. У приміщеннях регіональних центрів відбуваються зустрічі між посередником та сторонами – підозрюваними, їх законними представниками та потерпілими.

Для забезпечення реалізації пілотного проєкту можуть утворюватися робочі групи за участю прокурора, соціального працівника, психолога, представників регіонального центру та органу пробації. Посередниками у цьому процесі виступають адвокати, які співпрацюють із системою безоплатної правової допомоги та успішно пройшли навчання з теми «Базові навички медіації у кримінальному процесі». Вони сприяють сторонам у примиренні та допомагають з'ясувати, якого саме відшкодування потребують сторони.

Посередник на зустрічі зі сторонами роз'яснює їм процедуру Програми, її наслідки, надає можливість сторонам дійти згоди щодо умов угоди і в разі згоди сторін на її проходження надає їм примірну форму угоди для ознайомлення і визначення дати наступної зустрічі для її укладення. У разі неможливості чи відмови сторін від укладення угоди інформує про це регіональний центр. Для визначення заходів, що можуть бути передбачені в угоді, а також отримання консультативної підтримки з питань їх обрання стосовно конкретного неповнолітнього регіональний центр укладає меморандуми про взаємодію з Державною

установою «Центр пробації», установами, організаціями, діяльність яких спрямована, зокрема, на розвиток особистості неповнолітніх, їх ресоціалізацію.

Програма відновлення включає певні етапи, кожен з яких має свої завдання: оцінка можливості застосування програми відновлення і отримання згоди сторін на участь у Програмі відновлення; підготовка до проведення медіації; проведення процедури медіації; моніторинг виконання угоди про застосування Програми відновлення. Перевага застосування медіації полягає в тому, що сторони мають можливість почути одне одного. Медіатор допомагає налагодити діалог та укласти угоду, яка б задовольнила обидві сторони [2]. Ідеальним результатом медіації має стати медіативна угода, що містить всі умови, про які домовилися сторони. При цьому обов'язковими умовами є письмова форма угоди і наявність підписів обох сторін.

Успішне проходження програми відновного правосуддя для неповнолітніх є реальною підставою для звільнення їх від відповідальності. На кінець 2020 року прийнято рішення суду щодо звільнення 84 неповнолітніх від кримінальної відповідальності. З 2019 року і станом на 1 квітня 2021 року взяти участь у проєкті запропоновано 656 неповнолітнім, у 210 випадках отримано згоди обох сторін (неповнолітнього та потерпілого). Укладено 162 угоди про застосування Програми відновлення. Пройдено успішно 141 Програму. У 105 випадках суд уже ухвалив рішення про звільнення учасників програми від кримінальної відповідальності. Окремі учасники програми ще очікують рішення суду або не завершили проєкт успішно, зокрема сторони відмовилися від укладання угоди про примирення або неповнолітні не пройшли програму ресоціалізації [3].

Результатом участі у Програмі відновлення має стати відчуття завершеності конфлікту та відновлення справедливості у конкретних випадках. Разом з тим, про те, що в Україні реалізується пілотний проєкт «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення», знають лише 18,2% підлітків, які взяли участь в опитуванні, проведеному в травні 2021 року молодіжним проєктом Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні U-Report у співпраці з Координаційним центром з надання правової допомоги [4]. Таким чином, для ефективного впровадження відновного правосуддя у роботі з неповнолітніми правопорушниками важливою є правовиховна та правоосвітня робота з усіма суб'єктами щодо правових підстав та правових наслідків застосування до дітей, які вчинили правопорушення, альтернативних покаранню заходів впливу.

Література:

1. Боброва О.М. Горова А.О., Землянська В.В., Прокопенко Н. М. Відновне правосуддя. Особливості впровадження процедури медіації: європейський досвід. К.: Наш час, 2006. 164 с.
2. Відновне правосуддя для дітей: перші успішні кейси. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/vidnovne-pravosuddya-dlya-ditey-pershi-uspishni-keysi>
3. Відновне правосуддя для неповнолітніх: як це працює. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/vidnovne-pravosuddya-dlya-nerovnolitnih-yak-tse-pratsyue>
4. Кожен п'ятий опитаний підліток знає про програму відновного правосуддя. URL: <https://www.legalaid.gov.ua/novyny/kozhen-p-yatuj-opytanuj-pidlito> Відновне правосуддя: результати та виклики 2020 року. URL: <https://www.legalaid.gov.ua/novyny/vidnovne-pravosuddya-rezultaty-ta-vyklyky-2020-roku/k-znaue-pro-programu-vidnovnogo-pravosuddya/>
5. Про внесення змін до наказу Міністерства юстиції України, Генеральної прокуратури України від 21 січня 2019 року № 172/5/10: Наказ Міністерства юстиції України, Генеральної прокуратури України від 06.08.2020 № 2655/5/362 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0768-20#Text>
6. Про реалізацію пілотного проекту «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення» : Наказ Міністерства юстиції України, Генеральної прокуратури України 21.01.2019 № 172/5/10 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0087-19#Text>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-257-2-29>

ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ІНСТИТУТУ МЕДІАЦІЇ У ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Бабанін Сергій Володимирович

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального права та кримінології

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Законом «Про медіацію» від 16 листопада 2021 р. (далі – Закон) в Україні на законодавчому рівні врегульовано основні засади

позасудового вирішення спорів шляхом проведення процедури медіації. Згідно п. 4 ст. 1 Закону медіацією визнається позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [1].

Прийняття Закону узгоджується зі Стратегією розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки, затвердженою Указом Президента України від 11 червня 2021 р. № 231/2021, яка, зокрема, визначає пріоритети удосконалення положень законодавства у сфері судоустрою, статусу суддів, судочинства та інших інститутів правосуддя, а також впровадження невідкладних заходів для забезпечення позитивних зрушень у функціонуванні відповідних правових інститутів. Стратегією передбачений розвиток альтернативного (позасудового) та досудового врегулювання спорів, зокрема, встановлення для окремих, визначених законом, категорій справ обов'язкового досудового порядку врегулювання спорів з використанням медіації та інших практик, а також запровадження та розвиток інституту медіації (п. 4.1.5) [2].

Прикінцеві та перехідні положення Закону містять низку змін та доповнень до нормативно-правових актів України необхідних для впровадження інституту медіації у правову систему країни. Зокрема, передбачені зміни у КЗпП України в частині можливості врегулювання трудових спорів шляхом медіації (ст. 222-1), у ЗК України в частині можливості врегулювання земельних спорів шляхом медіації (ст. 158-1), у ГПК України щодо можливості примирення сторін на будь-якій стадії судового процесу шляхом медіації (ч. 7 ст. 46), у ЦПК України щодо можливості примирення сторін на будь-якій стадії судового процесу шляхом медіації (ч. 7 ст. 49), у КАС України щодо можливості примирення сторін на будь-якій стадії судового процесу шляхом медіації (ч. 5 ст. 47), у Законі України «Про третейські суди» щодо обов'язку третейського суду на початку розгляду справи з'ясувати у сторін можливість закінчити справу мировою угодою, у тому числі досягнутою шляхом медіації, та в подальшому сприяти вирішенню спору шляхом укладення мирової угоди на всіх стадіях процесу (ст. 33), у Законі України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» щодо обов'язковості пропозицій вирішення спорів, що виникають у об'єктів соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю, шляхом медіації (ч. 1 ст. 13).

Також Законом внесені доповнення до Закону України «Про нотаріат», згідно яких Нотаріальна палата України здійснює підготовку нотаріусів у сфері медіації, веде та оприлюднює реєстри нотаріусів, які пройшли підготовку у сфері медіації (ст. 16-1).

Частина 1 ст. 3 Закону до сфер його дії відносить, зокрема, суспільні відносини у справах про адміністративні правопорушення та у кримінальних провадженнях з метою примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим). Ця категорія суспільних відносин безпосередньо стосується діяльності Національної поліції України.

У зв'язку з цим виникає питання щодо можливості залучення працівників Національної поліції до проведення процедури медіації за умови наявності у них підготовки у цій сфері.

До завдань поліції відноситься надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги (п. 4 ст. 2 Закону України «Про Національну поліцію» [3]). Згідно п. 18 ч. 6 ст. 16 Закону України «Про соціальні послуги» медіація включена до переліку базових соціальних послуг [4].

Розберемо теоретично можливу ситуацію, за якої працівник поліції у випадку, пов'язаному з вчиненням особою адміністративного чи кримінального правопорушення, залучається до надання соціальної послуги медіації для примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим).

Згідно п. 5 ст. 213 КУпАП органи Національної поліції (посадові особи) віднесені до органів (посадових осіб), уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення [5]. Частина 1 ст. 216 КПК України визначає, що слідчі органів Національної поліції здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених законом України про кримінальну відповідальність, крім тих, які віднесені до підслідності інших органів досудового розслідування [6].

Отже, у суспільних відносинах, що виникають у зв'язку з вчиненням особою адміністративного чи кримінального правопорушення, працівники Національної поліції виступають суб'єктами, наділеними владними повноваженнями. Тому у разі залучення такого працівника у ролі медіатора для примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим) буде порушуватись один з базових принципів медіації, визначений ч. 1 ст. 7 Закону, згідно якого під час проведення медіації медіатор повинен бути нейтральним у ставленні до сторін медіації та незалежним від сторін медіації, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, інших фізичних і юридичних осіб.

Таким чином у справах про адміністративні правопорушення та у кримінальних провадженнях організацію процедури примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим) шляхом медіації може забезпечувати нейтральний, незалежний та неупереджений медіатор.

Працівник Національної поліції може лише рекомендувати сторонам звернутись для вирішення конфлікту до такого медіатора.

Література:

1. Про медіацію: Закон України від 16 листопада 2021 р. № 1875-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>.

2. Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021 – 2023 роки. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2312021-39137>.

3. Про Національну поліцію: Закон України від 02 липня 2015 р. № 580-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19?find=1&text#Text>.

4. Про соціальні послуги: Закон України від 17 січня 2019 р. № 2671-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#n317>.

5. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07 грудня 1984 р. № 8073-X / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10#Text>.

6. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17?find=1&text#Text>.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-257-2-30>

ЗАХИСТ ПРАВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Кондур Володимир Анатолійович

*начальник відділу прав національних меншин, корінних народів
та релігійних поглядів Департаменту моніторингу додержання рівних
прав і свобод, прав національних меншин, політичних
та релігійних поглядів Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради
України з прав людини
м. Київ, Україна*

Питання захисту прав національних меншин є актуальними для більшості країн світу, в яких через різні історичні та інші об'єктивні обставини сформувався багатонаціональний склад населення.

У сучасному світі фактично не залишилось моноетнічних держав, і майже кожна з цих країн має власні міжетнічні проблеми. Саме тому найактуальнішим сьогодні напрямком збереження громадянської злагоди в межах країни, процесу розвитку дружніх відносин і співробітництва для майже всіх без винятку країн Європи, включаючи Україну, стали спроби правового врегулювання міжнародних відносин, зняття міжетнічної напруженості, залагодження міжнародних конфліктів [3, с. 5].

Через свої національні і культурні особливості, кочівний спосіб життя, роми часто стають ізольованими від суспільства. З метою створення належних умов для захисту та інтеграції в українське суспільство ромської національної меншини, забезпечення рівних можливостей для її участі у соціально-економічному та культурному житті держави у 2018 році розпочато проєкт Ради Європи «Посилення захисту національних меншин, включаючи ромів, та мов меншин в Україні», який базується на конкретних рекомендаціях двох органів моніторингу Рамкової конвенції Ради Європи про захист національних меншин та Європейської хартії регіональних мов або мов меншин. Проєкт втілюється в життя в рамках Плану дій Ради Європи для України на 2018-2022 роки. Головна мета проєкту – підтримка політики щодо захисту прав національних меншин, їхніх мов та культур, посилення потенціалу та компетенцій органів державної влади, що займаються питаннями національних меншин в Україні. Крім того, в рамках проєкту розроблено онлайн-курс «Комунікація щодо національних спільнот для пресслужб поліції та прокуратури» [1].

У липні 2021 року Кабінетом Міністрів України схвалено «Стратегію сприяння реалізації прав і можливостей осіб, які належать до ромської національної меншини, в українському суспільстві на період до 2030 року». Метою Стратегії є створення умов для реалізації прав і можливостей осіб, які належать до ромської національної меншини, з урахуванням викликів, пов'язаних із складними життєвими обставинами, і прагнень до повноцінної самореалізації в культурному, соціальному, економічному та політичному житті суспільства. Основними цілями є:

- актуалізація та деталізація статистичної інформації та даних стосовно ромської національної меншини;

- забезпечення правового захисту і протидія дискримінації осіб, які належать до ромської національної меншини;

- розширення можливостей доступу осіб, які належать до ромської національної меншини, до якісної освіти;

- розширення можливостей доступу осіб, які належать до ромської національної меншини, до послуг у сфері охорони здоров'я;

підвищення якості житлово-побутових умов осіб, які належать до ромської національної меншини;

забезпечення працевлаштування і підвищення рівня зайнятості осіб, які належать до ромської національної меншини;

забезпечення соціального захисту осіб, які належать до ромської національної меншини;

підтримка і вивчення ромської культури, мистецтва, історії, мови [2].

Сьогодні найбільшим викликом як для всієї України, так і для національних спільнот є війна. Воєнні дії на території України обернулися втратами тисяч життів військових і мирних людей, десятками тисяч поранених, сотнями тисяч біженців. Багато хто з представників національних спільнот вимушені були покинути місця свого компактного проживання, дехто не зміг вирватися з окупації і очікує на повернення України. Зазнали великих руйнувань і культурні організації нацспільнот, культові споруди, пам'ятники тощо.

Під час повномасштабної війни, яку розв'язала росія, українці ромського походження також здійснюють міжнародну адвокацію на підтримку України, служать у лавах Збройних сил України, працюють на інформаційному фронті та надають гуманітарну допомогу. Разом з тим слід підкреслити, що внутрішньо переміщені роми та ті, хто залишився на тимчасово окупованих територіях чи в зоні бойових дій, часто стикаються з дискримінацією. Їм відмовляють в евакуації, тимчасовому поселенні, наданні соціальної допомоги тощо. За оцінками ромських організацій, близько 100 тисяч ромів покинули свої домівки. Половина з них виїхала до країн Європейського Союзу, відповідно, інша частина залишилася на території України. Згідно з результатами дослідження потреб ВПО, проведеного фондом «Чіріклі» в червні, ромські переселенці, які живуть в Одеській та Запорізькій областях, а також на Закарпатті, відчувають до себе або до своїх дітей упереджене ставлення за етнічною належністю. Це відбувається в органах державної влади та соціальних службах, медичних та освітніх закладах, громадських місцях, під час працевлаштування та на роботі, а також у центрах гуманітарної допомоги [5]. Таким чином, дискримінаційне ставлення з боку державних органів, стереотипні уявлення і низький рівень толерантності населення, етнічний профайлінг щодо ромів, у тому числі і з боку правоохоронних органів, все ще мають місце в нашій країні.

Основними сферами життя суспільства, в яких виявляються систематичні порушення права ромського населення на безпеку, є: правоохоронна сфера, соціальна сфера, сфера охорони здоров'я. В правоохоронній сфері найбільш розповсюдженою практикою є робота поліції, заснована на виділенні ромів у якості потенційних злочинців. Етнічний профайлінг щодо ромського населення проявляється

порізному, починаючи від збору даних про громадян з числа ромської національної меншини, включаючи необґрунтовані перевірки документів у громадських місцях, і закінчуючи застосуванням насильства для визнання ромами своєї провини [4, с.16]. З метою посилення захисту прав національних спільнот та корінних народів в офісе Омбудсмана України створено окремий відділ. Інституції з прав людини повинні мати змогу забезпечувати засобами правового захисту скаржників, що належать до меншин, за допомогою альтернативних методів вирішення спорів, таких як переговори, медіація, примирення, за умови їх відповідності міжнародним стандартам прав людини.

Серед основних заходів поліпшення якості діяльності поліції у даному напрямку є їх взаємодія з місцевим населенням, проведення освітніх заходів, спрямованих на формування толерантного ставлення до різних груп населення, збільшення кількості дільничних у місцях компактного розселення національних меншин. Там, де є комунікація та діалог дільничних офіцерів поліції з мешканцями ромських поселень та їх лідерами швидше налагоджується прийняття безпекових рішень.

Література:

1. Комунікація щодо національних спільнот для пресслужб поліції та прокуратури. *Prometheus*. URL: [https://courses.prometheus.org.ua/courses/course-](https://courses.prometheus.org.ua/courses/course-v1:Prometheus+CNC101+2022_T2/about?utm_source=telegram&utm_medium=social&utm_campaign=tg-presspolice-announce050722)

[v1:Prometheus+CNC101+2022_T2/about?utm_source=telegram&utm_medium=social&utm_campaign=tg-presspolice-announce050722](https://courses.prometheus.org.ua/courses/course-v1:Prometheus+CNC101+2022_T2/about?utm_source=telegram&utm_medium=social&utm_campaign=tg-presspolice-announce050722)

2. Радченко Яна. Минуле і теперішнє: що сталося з ромами під час Другої світової війни та що відбувається зараз. *Zmina*. 09 серпня 2022 р. URL:<https://zmina.info/articles/mynule-ta-teperishnye-pereplitayetsya-shho-stalosya-z-romamy-pid-chas-drugoyi-svitovoyi-vijny-i-shho-vidbuvayetsya-zaraz/>

3. Стратегія сприяння реалізації прав і можливостей осіб, які належать до ромської національної меншини, в українському суспільстві на період до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 липня 2021 р. № 866-р URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2021-%D1%80#Text>

4. Ткаченко Є. В. Правовий захист прав етнічних та мовних меншин: навчальний посібник. Київ: ФОП Голембовська О.О., 2018. 315 с.

5. Черноусов. А., Щербань С. Безпека ромського населення: результати дослідження в Одеській та Закарпатській областях. Харківський інститут соціальних досліджень, 2018. 74 с.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Логвиненко Борис Олексійович

*доктор юридичних наук, професор, майор поліції,
професор кафедри адміністративного права, процесу
та адміністративної діяльності*

*Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна*

У 2015 році Національну поліцію України було створено як правоохоронний орган з європейською ідеологією служіння суспільству. Втім, практична реалізація визначених Розділом II Закону України «Про Національну поліцію» [1] принципів діяльності поліції потребує реальних змін у функціонування зазначеної правоохоронної інституції.

В цьому аспекті О. Дякова справедливо відмічає те, що правова культура поліції України повинна стати рушійною силою для подолання пострадянського стереотипу правоохоронних органів, де останні вважалися здебільшого апаратом примусу та відстоювання інтересів держави. Поліція має стати апаратом суспільства, який проводить свою діяльність від імені держави, але виключно в інтересах народу та для забезпечення таких принципів, як гуманізм, демократизм, законність і верховенство права [2, с. 193].

На наше переконання, ведучі мову про професійну правову культуру не доцільно вести мову про конкретних осіб, а потрібно розглядати це явище комплексно. Відповідно, можна виокремити правову культуру медичних працівників, державних службовців, військових, юристів, народних депутатів, рятувальників та поліцейських зокрема.

О. Федоренко пропонує виділяти наступні складові у професійній культурі працівника правоохоронних органів: правова, психологічна, етична та комунікативна [3]. В цілому можна підтримати поширення відповідної диференціації на поліцейських, як представників правоохоронних органів.

Ю. Сушицька та Д. Кушнір, посилаючись на дослідження В. Савіщенко вказують, що окремі аспекти правової культури працівників правоохоронних органів охоплюють наступне: професійно-правову майстерність; всебічне і глибоке знання правових норм та специфіки їх практичної реалізації; високу нормативну культуру; якісний рівень правового мислення; навички і вміння необхідні для правоохоронної діяльності; оптимальну професійну підготовку і

ефективне використання спеціальних засобів; ціннісно-правові орієнтації в сфері права; належний рівень загальної правової культури; ступінь готовності послідовно і цілеспрямовано проводити в житті принципи права; мотиви вибору власної професії; високі моральні якості правоохоронця; професійну бездоганність, службову дисциплінованість, добросовісність та чесність; соціально-політичну і громадянську відповідальність за забезпечення прав і свобод громадян, які виступають не тільки як особисті цінності, але й як загальний суспільний інтерес; ґрунтовні знання у різних галузях суспільного життя; належний ступінь глибини політичного і економічного мислення, кругозір в сфері специфічних проблем [4].

Цікавий погляд наводить Р. Андрусишин, акцентуючи увагу на тому, що правова культура має формуватися в умовах збереження та примноження традицій національно-культурних, духовних цінностей. Особливості правового менталітету, свідомості, психології визначають самотність правової культури. Правова культура має етнічну належність; вона не може бути надмірно уніфікованою, культурно і, щобільше, духовно однорідною [5, с. 167].

Ми категорично не погоджуємось з наведеною тезою, адже професійна правова культура поліцейських не може розглядатися як відосблене явище. Враховуючи загальносвітові тенденції глобалізації та стандартизацію законодавства держав-учасниць ЄС, у тому числі щодо основних засад діяльності суб'єктів правоохорони, слід вести мову саме про уніфіковане уявлення про правову культуру поліцейських.

Переходячи до зарубіжного досвіду підвищення рівня професійної правової культури поліцейських, варто відмітити те, що як в Україні, так і в європейських державах прийнято певні правила (стандарти, принципи, засади, канони, заповіді), що стосуються належної поведінки поліцейських. В Україні професійно-етичні норми поведінки під час виконання службових обов'язків регламентовані Правилами етичної поведінки поліцейських, затвердженими наказом МВС України від 09.11.2016 № 1179 [6]; у Франції – Деонтологічним кодексом поліції 1986 року; у Люксембурзі це закріплено Хартією цінностей Великогерцогської поліції, прийнятою у 2000 році; у Північній Ірландії – це Кодекс поведінки поліцейського Королівської поліції 2001 року; у Бельгії, це закріплено Кодексом етики поліцейських служб 2006 року; у Нідерландах з 2013 року діє Кодекс професійної етики поліції [7, с. 92].

Як зазначає А. Супріянто, правова культура відіграє життєво важливу роль у правоохоронній діяльності, оскільки право значною мірою визначається правовою культурою, що становить цінності, ідеологію та ставлення до нього відповідного суспільства. Якщо ігнорувати правову культуру, сучасна правова система зазнає краху, що

матиме наслідком виникнення нових проблем [8, с. 205]. Дійсно так, але виникає питання про те, чи є правова культура поліцейських статичним явищем, або ж вона трансформується кореспондуючись із поглядами на право у суспільстві на конкретному етапі його розвитку?

З цього приводу, Р. Рейнер відмічає, що поліцейська культура не є основною основою поганої чи належної поліцейської діяльності. Культурні погляди правоохоронців взаємообумовлені з практичною діяльністю поліції, і зазначені поняття необхідно розглядати у комплексі. Наскільки мінливими чи статичними є певні аспекти правової культури поліцейських, залежить від того, чи утверджені вони у змінних, або невід’ємних елементах поліцейської діяльності [9, с. 5].

У підсумку слід зазначити про наступне: а) професійна культура поліцейських є частиною правової культури суспільства; б) професійна культура поліцейських безпосередньо пов’язана із засадами діяльності поліції; в) професійна культура поліцейських вимагає стандартизації та уніфікації, принаймні, в межах поліцейських структур держав-учасниць ЄС.

На наше переконання, в основі підвищення рівня професійної правової культури поліцейських має лежати не тільки збільшення рівня правосвідомості та правозастосування в межах конкретної держави, а й звернення до міжнародного законодавства щодо стандартів поліцейської діяльності (наприклад, Кодексу поведінки службовців органів правопорядку, затвердженого Ген. Асамблеєю ООН від 17.12.1979 № 34/169).

Література:

1. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення 11.09.2022).

2. Дякова О.О. Формування правової культури працівників Національної поліції України. Вісник ХНУВС. 2016. № 2 (73). С. 189-199.

3. Федоренко, О. Сутність і складові професійної культури працівників правоохоронних органів. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. 2019. Вип. 4 URL: <http://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/pedvisnyk/article/view/251> (дата звернення 11.09.2022).

4. Сушицька Ю., Кушнір Д. Правова культура працівників правоохоронних органів. Окремі аспекти. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/10/39.pdf>. (дата звернення 11.09.2022).

5. Андрусичин Р.М. Правове виховання працівників ОВС: теоретико-правовий вимір: дис. к.ю.н. 12.00.01. Львів. 2016. 213 с.

6. Про затвердження Правил етичної поведінки поліцейських: наказ МВС України від 09.11.2016 № 1179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1576-16#Text> (дата звернення 11.09.2022).

7. Гладчук Д.І. Міжнародні деонтологічні стандарти поліцейської діяльності у сфері забезпечення прав людини. Альманах міжнародного права. Вип. 24. С. 88-96.

8. Suprijanto Agus. Legal culture in multiculturalism and its role in law enforcement in Indonesia. Proceedings ictess UNISRI. 2017. Vol. 1, № 1. P. 197-206.

9. Reiner Robert. Is Police culture cultural? Policing: a Journal of Policy and Practice. 2017. URL: https://www.researchgate.net/publication/329439803_Is_Police_culture_cultural. (дата звернення 11.09.2022).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-257-2-32>

МЕДІАЦІЯ В ПОЛІЦЕЙСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ДІЄВИЙ ІНСТРУМЕНТ ЗАХИСТУ ПОРУШЕНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

Мішкевич Жанна Валеріївна

*старший інспектор з особливих доручень відділу уповноважених з контролю за дотриманням прав людини у поліцейській діяльності
Управління дотримання прав людини Національної поліції України
м. Одеса, Україна*

Інтеграція України в Європейську спільноту ставить перед нашою державою обов'язок щодо гарантування повноцінного функціонування інститутів, основним завданням яких є забезпечення верховенства права.

Дотримання та захист основних прав і свобод людини і громадянина суттєво залежить і від ефективної діяльності поліції. В основі реформування діяльності сучасних правоохоронних органів полягає модель переходу від каральної до сервісної функції. Зауважено, що для кожної держави притаманні свої особливості взаємодії з поліцією, однак, є й загальні риси, що визначають основний вектор розвитку поліцейських систем світу сучасності, серед яких, О. Кобзар виділяє такі: поліція виступає сервісною службою, що надає низку послуг населенню; тісний взаємозв'язок з громадськістю; підвищення соціальної місії поліцейських структур, яка полягає насамперед у «служінні населенню»; направленість на забезпечення реалізації та захисту основних прав та свобод людини і громадянина [1, с. 23].

Життя кожного громадянина України за останні роки зазнало серйозних змін. Пандемія, повномасштабна війна, соціальна незахищеність населення сприяють виникненню конфліктів на різних рівнях соціальної взаємодії. Конфлікти в суспільстві є групові, між особою та групою, між особами. Тому є потреба в оптимальних способах та засобах деконфліктизації суспільства. Таким способом є медіація, яка можлива при низькому та середньому рівні конфліктності. Слід зазначити, що медіація виникла під час великої депресії в США в 1930-х роках як спосіб вирішення сімейних та трудових конфліктів. Завдяки медіації були зупинені тривалі масштабні страйки. Інші країни досить швидко перейняли американський досвід і впровадили аналогічні інститути альтернативного вирішення конфліктів. На сьогодні медіація зарекомендувала себе як ефективний спосіб вирішення спорів в більшості країн світу практично у всіх сферах життя.

Закріплення на законодавчому рівні медіації в Україні сприяє розширенню варіантів альтернативного вирішення спорів (конфліктів). Закон України «Про медіацію», який набув чинності у грудні 2021 року, дозволяє вирішувати шляхом медіації будь-які конфлікти, які виникають у цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних правовідносинах [3]. Медіація також дозволяє вирішувати конфлікти у справах про адміністративні правопорушення та в кримінальних провадженнях із метою примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим). Таким чином, в Україні офіційно з'явилась медіація як позасудова процедура.

Медіація як форма відновного правосуддя, яка на законодавчому рівні закріплена в багатьох зарубіжних країнах і позитивно зарекомендувала себе на практиці. Як відносно новітній інститут кримінально-процесуального права медіація застосовується з моменту прийняття Кримінально процесуального кодексу України. Так, згідно з ч. 1 ст. 469 КПК України угода про примирення може бути укладена за ініціативою потерпілого, підозрюваного або обвинуваченого [2]. Домовленості стосовно угоди про примирення можуть проводитися самостійно потерпілим і підозрюваним чи обвинуваченим, захисником і представником або за допомогою іншої особи, погодженої сторонами кримінального провадження (крім слідчого, прокурора або судді). Н. Турман робить висновок про те, що для укладення угоди про примирення можуть залучатися фахівці із цієї справи, так звані медіатори, основною метою діяльності яких повинно бути надання допомоги сторонам при досягненні домовленості та складанні проекту угоди. Однак чітко ч. 1 ст. 469 КПК України не закріплює можливість залучення медіатора, а передбачає залучення «інших осіб» [4, с. 277]. Вважаємо, що впровадження та застосування медіації у кримінальних

справах спрямоване на забезпечення доступу до правосуддя, вдосконалення та спрощення кримінального процесу, забезпечення прав та законних інтересів потерпілого та правопорушника, профілактику злочинності.

Процедура медіації дозволяє потерпілому у кримінальному провадженні визначитися зі способом, яким має бути відновлено його порушене право кримінальним правопорушенням. Відновне правосуддя базується на ідеях примирення конфлікуючих сторін, примирення самого конфлікту шляхом взаємного вибачення, каяття у вчиненому, усвідомлення моральної та юридичної відповідальності за скоєне кримінальне правопорушення й обов'язковому відшкодування завданої потерпілому фізичної, моральної та матеріальної шкоди.

Медіація, як один з інструментів, відновного правосуддя, ставлячи інтереси держави поряд з інтересами фізичної особи (потерпілого) і надаючи можливість потерпілому домовитися з підозрюваним кореспондентує диспозитивність ідеї кримінально-процесуальної діяльності. Якщо традиційне правосуддя має ознаки покарання правопорушника, то відновне правосуддя – покладає обов'язок винуватого відшкодувати збитки або усунути заподіяну шкоду. Для потерпілої особи не має значення, чи буде правопорушник відбувати покарання, чи ні, вона потребує компенсації завданої шкоди.

Таким чином, медіація є надзвичайно важливим компонентом правової системи та гідною альтернативною судовому розгляду. Ефективність її застосування доведена широким поширенням та успішними результатами. Вважаємо, що сучасний поліцейський, має володіти медіаційними техніками та навичками для попередження та вирішення можливих конфліктних ситуацій в процесі своєї професійної діяльності.

Література:

1. Кобзар О. Ф. Поліцейська діяльність в Україні: адміністративно-правовий аспект : монографія. Харків ; Дніпропетровськ : Панов, 2015. 316 с.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

3. Про медіацію: Закон України від 16 листопада 2021 року № 1875-IX. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>

4. Турман Н. Медіація в кримінальному процесі: шляхи удосконалення чинного законодавства. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 3. URL: <http://pgpjourn.kiev.ua/archive/2017/3/63.pdf>

**ПРО ЧЕРГОВУ СПРОБУ НЕДОБРОСОВІСНОГО СПОСОБУ
УСУНЕННЯ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ
УМОВАМИ НАВЧАННЯ МВС УКРАЇНИ ВІД ПІДГОТОВКИ
ЮРИСТІВ ЗА ДЕРЖАВНИМ ЗАМОВЛЕННЯМ**

Шаблистий Володимир Вікторович

доктор юридичних наук, професор,

завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін

Навчально-науковий інститут права та інноваційної освіти

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Вже далеко не перший раз на різних дискусійних майданчиках мною піднімаються питання про безглузді спроби представників окремих правничих шкіл усунути заклади вищої освіти зі специфічними умовами навчання МВС України від підготовки юристів за державним замовленням. Ці представники мають досить серйозну підтримку на всіх рівнях державної влади, свідченням чого були спроби «концептуально» закріпити положення про те, що посада або професія слідчого не відноситься до правничих. Очевидним є для всіх той факт, що вся ця активність була спрямована на усунення конкурента у боротьбі за державне фінансування підготовки юристів. Думалося, фаза загострення пройшла, всі сили кожного свідомого українця спрямовано на відсіч рашистам.

Разом з тим, без публічного обговорення (може воно і було, але особисто мені про це нічого не відомо), Міністерство освіти та науки України 20 липня 2022 року приймає наказ № 644 «Про затвердження стандарту вищої освіти зі спеціальності 081 Право першого (бакалаврського) рівня вищої освіти».

Нагадаю, що більшість ЗВО МВС України розпочали новий навчальний рік з 01 червня 2022 року, приймали і приймають безпосередню участь у забезпеченні обороноздатності країни. Майбутні офіцери поліції разом із своїми викладачами виконують обов'язки щодо забезпечення публічної безпеки та порядку. Очевидно, що відслідковувати таку нормотворчість було ніколи, оскільки центральний орган у сфері науки і освіти України далеко не завжди прислухається до пропозицій у випадку їх надходження навіть на стадії прийняття рішення.

Так ось, вже згаданим стандартом, серед всього іншого, у Розділі 4 передбачено:

«не менше 15 кредитів ЄКТС повинно спрямовуватися на практику у сфері права, зокрема, на базі юридичних служб органів місцевого самоврядування, органів законодавчої та виконавчої влади, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, нотаріату, юридичних клінік закладів вищої освіти, у тому числі, обов'язковим є проходження практики в обсязі не менше 5 кредитів ЄКТС або в судах, або в системі прокуратури, або адвокатури». Далі спробую прокоментувати це так.

Згідно з п. 23 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про вищу освіту», якість вищої освіти це відповідність умов провадження освітньої діяльності та результатів навчання вимогам законодавства та стандартам вищої освіти, професійним та/або міжнародним стандартам (за наявності), а також потребам заінтересованих сторін і суспільства, що забезпечується шляхом здійснення процедур внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості [2].

Як експерт Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти з акредитації освітніх програм за спеціальностями 081 Право та 262 Правоохоронна діяльність (успішно проведено зо два десятки акредитацій освітніх програм усіх рівнів вищої освіти у статусі керівника експертних груп) можу із впевненістю сказати, що будь-яка освітня програма має повністю відповідати стандарту вищої освіти, це однією із обов'язкових умов успішної акредитації, і, як наслідок, видачу дипломів здобувачам вищої освіти, які успішно завершили навчання.

Разом із тим, керуючись ч. 4. ст. 10 згаданого закону (стандарті вищої освіти спеціальностей, необхідних для доступу до професій, для яких запроваджене додаткове регулювання, можуть містити додаткові вимоги до правил прийому, структури освітньої програми, змісту освіти, організації освітнього процесу та атестації випускників), відомий юридичній спільності колектив за допомогою МОН України створив черговий шедевр правового регулювання вищої юридичної освіти.

Всім відомо, що на сьогодні органи досудового розслідування є у Національній поліції України, Службі безпеки України, Бюро економічної безпеки, Національному антикорупційному бюро України, Державному бюро розслідування та ін. Для ЗВО МВС України, деяких інших ЗВО щороку виділяється фінансування для підготовки бакалаврів права, які після завершення навчання мінімум три роки зобов'язані відпрацювати на посаді слідчого або дізнавача. Штат слідчих та детективів інших правоохоронних органів, що мають у складі органи досудового розслідування, на конкурсній основі заповнюється випускниками різних ЗВО.

Цілком очевидно, що здобувач вищої освіти будь-якого ЗВО, який хоче працювати слідчим, під час навчання проходив різні види практичної підготовки саме у слідчих відділах цих правоохоронних органів.

Автори стандарту, гонячись за позбавленням на нормативному рівні ЗВО МВС України можливості готувати бакалаврів права (за рахунок державного бюджету), позбавили усіх студентів, які у 2022 році вступили на освітні програми першого рівня вищої освіти за спеціальністю 081 Право, можливості проходити навчальну практику в органах досудового розслідування будь-якого правоохоронного відомства.

Більш того, згідно із Положенням про практичну підготовку слухачів та курсантів вищих навчальних закладів МВС України, затвердженого Наказом МВС України 27.06.2013 № 621 [3], курсанти зобов'язані проходити усі види практичної підготовки виключно в органах та підрозділах Національної поліції, що цілком логічно. А от що нелогічно або навіть незаконно – бачити майбутнього слідчого поліції на практиці в адвоката або прокурора.

Фактично стандарт вимагає проходження практичної підготовки у юридичних відділах будь-яких органів державної влади чи місцевого самоврядування, а не, наприклад помічником слідчого, дізнавача чи детектива, що робить саму практичну підготовку банальною фікцією.

Тому пропонуємо додати органи досудового розслідування всіх правоохоронних органів як альтернативні бази практичної підготовки майбутніх правників до розділу 4 Стандарту та дозволити проходження практичної підготовки у них також в інших відділах, не тільки юридичних.

Маю надію, що чергова спроба недобросовісного способу усунення ЗВО зі специфічними умовами навчання МВС України від підготовки юристів за державним замовленням, як і всі попередні, зазнає фіаско.

Література:

1. Про затвердження стандарту вищої освіти зі спеціальності 081 Право першого (бакалаврського) рівня вищої освіти»: Наказ МОН України від 20 липня 2022 року № 644. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2022/07/21/081-pravo-magistr-643-20072022.pdf> (дата звернення: 31.08.2022 р.).

2. Про вищу освіту: Закон України . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/print> (дата звернення: 31.08.2022 р.).

3. Про практичну підготовку слухачів та курсантів вищих навчальних закладів МВС України: Положення, затверджене наказом МВС України 27.06.2013 № 621 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1206-13#Text> (дата звернення: 31.08.2022 р.).

НОТАТКИ

МАТЕРІАЛИ
II МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ

**ПОЛЩЕЙСЬКА МЕДІАЦІЯ
ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАХИСТУ ПРАВ
ТА ІНТЕРЕСІВ ГРОМАДЯН**

16 вересня 2022 року

м. Одеса, Україна

Підписано до друку 09.09.2022. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 7,67. Тираж 100. Замовлення № 0922-128.
Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.

Українсько-польське наукове видавництво «Liha-Pres»
79000, м. Львів, вул. Технічна, 1
87-100, м. Торунь, вул. Лубіцка, 44
Телефон: +38 (050) 658 08 23
E-mail: editor@liha-pres.eu
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6423 від 04.10.2018 р.